

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**TARİHTEN GÜNÜMÜZE HİRİSTİYANLIK'TA
DİNSEL ŞİDDET**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma ÜNÜŞTÜ

Ankara 2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

**TARİHTEN GÜNÜMÜZE HİRİSTİYANLIK'TA
DİNSEL ŞİDDET**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma ÜNÜŞTÜ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet KATAR

Ankara 2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**TARİHTEN GÜNÜMÜZE HİRİSTİYANLIK'TA
DİNSEL ŞİDDET**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet KATAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi .....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1
1. Şiddetin Tanımı.....	1
2. İnsan- Şiddet İlişkisi.....	3
3. Din- Şiddet İlişkisi.....	7
4. Yaşayan Dünya Dinlerinde Şiddet.....	11

I. BÖLÜM

İLK DÖNEM HİRİSTİYAN CEMAATI VE ŞİDDET

A. YENİ AHİT METİNLERİNDE ŞİDDET.....	21
1. İncillerde Şiddet	22
2. Pavlus'un Mektuplarında Şiddet.....	25
3. Yeni Ahit'in Diğer Metinlerinde Şiddet.....	28
B. İMPARATOR KONSTANTİN'DEN SONRA HİRİSTİYAN CEMAATİNDE ŞİDDET.....	31
C. DEVLET DİNİ OLDUKTAN SONRA HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET.....	33
1. Sezaropapizm ve Şiddet.....	34
2 İkona Kırıcılığı ve Şiddet.....	39

II. BÖLÜM

ORTAÇAĞDA HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET

A. HAÇLI SEFERLERİ VE ŞİDDET.....	42
1. Haçlı Seferleri'nde Şiddetin Kutsallaştırılması.....	43
2. Haçlı Seferleri'nin Sebepleri.....	44
3. Haçlı Seferleri'nde Haçlıların Uyguladığı Şiddet.....	47
B. ORTAÇAĞDA SAPKIN KABUL EDİLEN HİRİSTİYAN GRUPLARA YÖNELİK ŞİDDET.....	49
C. ENGİZİSYON MAHKEMELERİ.....	52
1. Engizisyonun Ortaya Çıkışı.....	52
2. Engizisyon Mahkemelerinde Uygulanan Ceza Yöntemleri.....	55
D. REFORMİSTLER VE ŞİDDET.....	57
1. Luther ve Şiddet.....	60
2. Zwingli- Kalvin ve Şiddet.....	63

III. BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET

A. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET.....	67
1. Fundamentalist Yaklaşımlar ve Şiddet.....	68
2. Evanjelikalizm ve Şiddet.....	72
3. Dispensasyonalizm ve Şiddet.....	75
B. 11 EYLÜL SONRASI HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET.....	78

SONUÇ.....	83
BİBLİYOGRAFYA.....	89

ÖNSÖZ

Din, ilk dönemlerden itibaren insanın manevi ihtiyaçlarını karşılaması nedeniyle, ona huzur ve mutluluk sağlayan bir kurum olarak kabul edilmektedir. Böyle bir din anlayışı, din ile şiddet kavramlarının bir araya getirilemeyeceği düşüncesini akla getirmektedir. Çünkü şiddet insanların acı çekmesine ve dolayısıyla da mutsuzluğuna sebep olan bir olgudur. Ancak tarih bize göstermektedir ki geçmişten günümüze kadar birçok kez dinsel sebeplerle sayısız şiddet, vahşet ve katliamlar yapılmıştır. Buna rağmen birçok din mensubu, inandığı dinin yapısında şiddete yer verilmediğini iddia etmektedir.

Günümüzde büyük bir inanır kitlesine sahip Hıristiyanlık da, sevgi prensibine dayalı söylemleri nedeniyle şiddetten uzak bir görünüm sergilemekte ve Hıristiyanlar tarafından hoşgörü ve barışı esas alan bir din olarak lanse edilmektedir. Özellikle Hıristiyanlar, birkaç yıl önce gerçekleşen 11 Eylül saldırısını, yaşadıkları nadir terör olaylarından biri olarak yansıtmışlar ve bu tarzda bir şiddetin medeni bir toplumda yaşanmaması gereken bir olay olduğunu iddia ederek, şiddete karşı oldukları izlenimini vermişlerdir. Ayrıca yapılan bu saldırıları, saldırıyı yapanların şahsından daha çok mensup oldukları dine yani İslamiyet'e atfetmişler ve İslam coğrafyasında yaşayanların medeniyet ve demokrasiden uzak olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak tarihte Hıristiyan dünyada yaşanmış olan "Haçlı Seferleri", "Engizisyon Mahkemeleri" gibi şiddet olayları, Hıristiyan toplumunun gösterilmek istendiği gibi şiddetten uzak bir toplum olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca günümüzde yaşanan birçok savaş ve katliamın içinde de Hıristiyan devletlerin ve toplumların adı geçmektedir. Bu ise Hıristiyanlığın bir din olarak gerçekten şiddete pirim verip vermediği sorusunu akla getirmektedir. Acaba gerçekten Hıristiyanlık Batı'nın iddia

ettiği gibi sevgi, hoşgörü ve barış gibi üstün insani ve medeni değerler üreten bir din midir? Yoksa Hıristiyanlık sahip olduğu öğretisiyle, yukarıda bahsettiğimiz ve Hıristiyan toplumların içerisinde yer aldığı şiddet olaylarına yol açan ya da şiddeti destekleyen bir din midir? Bu sorulara cevap bulabilmek için, ayrıca Hıristiyanlığın şiddete bakışı, şimdiye kadar yüksek lisans tezi düzeyinde ele alınmadığı için biz tezimizde bu konuyu ele aldık.

“Tarihten Günümüze Hıristiyanlık’ta Dinsel Şiddet” başlığı altında incelemiş olduğumuz tezimiz; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde şiddetin tanımı, insan ve şiddet ilişkisi, din- şiddet ilişkisi ve dinlerde şiddet anlayışı üzerinde durduk. I. bölümde ilk Hıristiyan cemaatinin şiddete bakışını, kutsal metinler ve Hıristiyanlığın tarihsel gelişimi bağlamında anlatmaya çalıştık. II. bölümde ise ortaçağda Hıristiyanlığın şiddete bakışına tarihsel bazı şiddet olayları bağlamında değindik. III. bölümde de günümüz açısından Hıristiyanlığın şiddete bakışı üzerinde durduk. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yaparak tezimizi bitirdik.

Yaptığımız araştırmada ulaşabildiğimiz yerli ve yabancı kaynaklardan yararlandık. Bu kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri tarihi sürece uygun bir biçimde tasnif ederek değerlendirdik. Bu suretle elde ettiğimiz verileri deskriptif “nitelendirici” bir biçimde kaleme aldık.

Araştırmam süresince bana fikirleriyle yol gösteren ve her türlü yardımını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Katar’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezimin ortaya konulması aşamasında manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme de teşekkürlerimi sunuyorum.

Fatma ÜNÜŞTÜ

Ankara 2008

KISALTMALAR

C. : Cilt numarası

s. : Sayfa

S. : Sayı

Çev. : Çevirmen

Bkz. : Bakınız

Ed. : Editör

M.S. : Milattan sonra

y.y. : Yüzyıl

T. D. V. : Türkiye Diyanet Vakfı

S.S.B.C. : Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği

GİRİŞ

1. ŞİDDETİN TANIMI

Şiddet kelimesi Arapça “şedd” kelimesinden gelmektedir. Sözlüklerde bu kelime sertlik, darlık, bela, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma gibi anlamlarla ifade edilmektedir.¹ Buna göre kelime anlamı olarak şiddet sözcüğü, aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı nitelendirmektedir. Terim anlamı olarak ise saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını; yakan, yıkan, yok eden eylemleri; taşlı, sopalı, silahlı saldırıları ve bireye zarar veren etkileri belirtmektedir.²

Bu açıklamalara göre şiddet olgusu bir kişiye güç veya baskı uygulayarak, onu iradesi dışında bir davranışta bulunmaya zorlamak olarak da tanımlanabilir.³ Bu güç veya baskı bedenin zarar görmesi ile birlikte bireyin ruhsal sağlık durumunu olumsuz yönde etkileyen, onu üzen, bireyin kendisini baskı ve tehdit altında hissetmesine neden olan her türlü tutum ve davranışı içine alır. Ayrıca şiddet, gruplar veya devletler eliyle uygulanan ve uluslar arası boyutta gerçekleştirilen savaş, terörizm, toplu intiharlar gibi kitlesel ölüm olayları şeklinde de tezahür edebilmektedir. Bu nedenle şiddet sadece bireysel boyutta gerçekleşen bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal boyutu olan karmaşık bir olgudur.⁴

Sidney Hook şiddeti tanımlarken şiddetin toplumsal boyutuna değinmiştir. Ona göre şiddet sosyal açıdan tanımlandığında kişi veya grupların amaçları için

---

¹ Hüseyin Atay- İbrahim Atay- Mustafa Ay, Arapça Türkçe Büyük Lügat, Ankara 1964- 1968, C. 12, s. 1089; Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, İstanbul 1973, C. 11, s. 777.

² Özcan Köknel, Bireysel ve Toplumsal Şiddet, İstanbul 1996, s. 20.

³ Artun Ünsal, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Cogito Şiddet, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Ed. Özlem Solok, İstanbul 2007, S. 6-7, s. 29.

⁴ M. Ali Kirman, “Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara 2004, C. 7, S. 20, s. 319.

fiziksel olarak uygulanan, yasal olmayan baskıcı ya da zorlayıcı metotlar olarak ifade edilebilir. Bu tanıma göre devlet tarafından uygulanan, yasalarca onaylanan baskıcı ve zorlayıcı tutumlar, tanımda belirtilen yasal olmayan metotlardan ayrı tutulmalıdır. Çünkü Hook'a göre devlet bu baskıları hiçbir çıkar gözetmeksizin kuralları pekiştirmek ve toplumsal bütünlüğü sağlamak amacıyla yapar. Bu yapılırken de hiçbir kişisel çıkar gözetilmediği için sosyal ahlak zarar görmez. Buna göre devletin yaptığı baskı ve yaptırımlar şiddet olarak algılanmamalıdır. Asıl sorun, devletin bu yaptırımlarının, politik gücü ele geçirmek ya da kendi değerlerini kabul ettirmek isteyen gruplar tarafından bu grupların çıkarları doğrultusunda kullanılma ihtimalidir.⁵

Yukarıdaki ifadelerle göre, bir şeyin şiddet olarak kabul edilmesi için yasal kurallar dışında uygulanıyor olması gerekmektedir. Buna göre ayaklanma, cinayet, katliam, terörizm, işkence ve saldırı gibi davranışlar şiddet kapsamı içinde değerlendirilirken; yasal olması nedeniyle askeri savunma, haklı savaşlar, gınahtan arındırma hareketleri, kahramanlık adına yapılan mücadeleler şiddet eylemleri olarak değerlendirilmeyebilir. Bu gibi durumlarda şiddet, kişi ya da gruplara ait keyfi kullanımdan “bir bakıma çıkartılarak” kollektif bir akılla, toplum yararına kullanacağı varsayılan devletin eline bırakılmıştır. Max Weber de devleti tanımlarken şiddetin kullanım hakkını devlete ve onun koyduğu yasalara bırakmaktadır. Çünkü ona göre birliğin bütünlüğünü ve devamını sağlayan, en yüksek kararları alan ve şiddet tekeline sahip tek organizasyon devlettir.⁶

---

⁵ Bkz. Sidney Hook, “Violence”, Encyclopedia of Social Sciences, Ed. Edwin R. A. Seligman- Alvin Johnson, Newyork 1957, C. 15, s. 264- 267.

⁶ Bunun için bkz. Naci Bostancı, “Şiddetin Karmaşık Dünyası”, Diyanet Aylık Dergi, Ankara 2005, S. 170, s. 7.

Yukarıdaki ifadelerde devletin toplum yararına uyguladığı baskılar şiddet olarak algılanmamakta ya da haklı bir davranış olarak görülmektedir. Ancak devletin bu tavrı, baskı gören gruplar tarafından şiddet olarak algılanabilir. Bu durum ise şiddetin bir algı sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bazı kişiler tarafından şiddet olarak algılanan bir davranış, başkaları açısından çeşitli gerekçelerle şiddet olarak kabul edilmeyebilir. Bu nedenle şiddeti tek bir tanım içerisinde ifade etmek oldukça zordur. Buna rağmen bu olgu hakkında genel bir tanım yapacak olursak; maddi ve manevi çıkar ve menfaatlerin elde edilmesini sağlamak amacı ile fiziksel, sözlü, psikolojik olarak uygulanan, kişilerin haklarını ortadan kaldıran baskıların tümüne şiddet diyebiliriz.

İnsanın zihinsel işlevlerinin ürünü olan kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duygular, insanla doğrudan bağlantısı olan bir davranış biçimi olarak, onun yaşamında yerini almaktadır.⁷ Şu halde şiddetin ortaya çıkış şekli onun insan ile olan bağının ne olduğu konusuyla yakından ilgilidir. Bu nedenle şiddeti daha iyi anlayabilmek için insan- şiddet ilişkisini incelemek gerekir.

2. İNSAN – ŞİDDET İLİŞKİSİ

Eski çağlardan beri insan ve insan davranışları, araştırmacıları meşgul eden önemli bir konu olmuştur. İnsan davranışlarının ve nedenlerinin araştırılması, insanın ve oluşturduğu toplumun sorunlarının çözümü anlamına geldiği için sosyoloji, psikoloji gibi bilim dalları, insan ve insan davranışlarını incelemiştir. Bir davranış

---

⁷ Köknel, s. 24.

biçimi olarak şiddet olgusu da bu bilimlerin araştırmalarında yer verdiği önemli bir konudur.

Şiddet kavramı antropolojide sosyal bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Antropologlar bu davranışı, gözlemleyip tanımlamakla beraber, insani kaygı ve değerler açısından kontrol altına alınması gereken bir olgu olarak nitelemişlerdir. Psikolojide ise şiddet “şiddet dürtüsü” olarak ele alınmıştır.⁸ Öyle ki şiddet dürtüsü birçok canlı türünün varlığını sürdürmek için başvurmak zorunda olduğu bir eylem olarak görölmektedir. 1960’lı yıllarda Konrad Lorenz, Eibesfeldt’in ve 1980’li yıllarda yine Lorenz’in değişik hayvan türleri üzerinde yaptıkları araştırmalarda, hayvanların besin ve su bulmak, dişi ya da erkek eşlerini, yaşadıkları alanı, yuvalarını ve yavrularını korumak amacıyla kendi türünden ya da başka türden hayvanlara saldırdıkları tespit edilmiştir.⁹ Diğer canlılarda bu şekilde ortaya çıkan şiddet eğilimi insan söz konusu olduğunda ne şekilde ortaya çıkmaktadır?

İnsan-şiddet ilişkisi psikolojide saldırganlık kavramı ile açıklanmıştır. Saldırgan davranışların ve saldırganlığın kaynağına ilişkin çeşitli kuramlar, varsayımlar ileri sürölmüş, değişik yorumlar yapılmıştır. Bunlar iki grup içerisinde toplanabilir. Birinci gruptaki görüşler, saldırganlığın içgüdüsel ve dürtüsel; ikinci gruptaki görüşler ise toplumsal kaynaklı olduğunu kabul etmiştir. Başka bir deyişle, saldırganlık insanda var olan ve doğuştan gelen ya da sonradan kazanılan bir güdü olarak iki değişik yaklaşımla yorumlanmıştır.¹⁰

Sigmund Freud saldırganlığın doğuştan olduğunu ileri sürenlerdendir. Freud tarafından başlangıçta cinsel içgüdüye bağlanan saldırganlık, daha sonra ayrı bir

---

⁸ Eyüp Ay, “Din ve Şiddetin Anlak Karelerinden Kesitler”, İslâmiyât (Din ve Şiddet Özel Sayısı), Ed. Mehmet Said Hatipoğlu, Ankara 2002, C. 5, S. 1, s. 13- 14.

⁹ Konrad Lorenz, “Saldırganlığın Spontanlığı”, Cogito Şiddet, Üç Aylık Düşünce Dergisi, Çev. Müjgan Şahinoğlu, Ed. Özlem Solok, İstanbul 1996, S. 6- 7, s. 165.

¹⁰ Köknel, s. 20.

içgüdü olarak yorumlanmış; yakma, yıkma, yok etme içgüdüsünün varlığından söz edilerek, bu içgüdünün ölüm içgüdüsüne bağlı olduğu belirtilmiştir.¹¹ Fromm'a göre Freud, yaşama içgüdüsüyle dünyaya gelen insanın, bunun karşıtı olan saldırganlık ve ölüm içgüdüsünü de birlikte getirdiğini kabul etmiştir. Buna göre saldırganlık da dâhil olmak üzere tüm insan davranışları ölüm içgüdüsü ve yaşam enerjisi arasındaki karmaşık ilişkiden ve gerilimden doğmaktadır. Bu bakış açısına göre saldırganlık insanın, kendisini tahrip etmeye yönelik olan ölüm içgüdüsünü diğer insanlara yönlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak saldırganlık duygusu doğuştan gelen bir şiddet dürtüsü olmasına rağmen, tamamen insan iradesi dışında gerçekleşen bir şey değildir. Çünkü Freud'a göre şiddet dürtüsü sorgulanabilir ve dizginlenebilir bir dürtüdür.¹²

İnsandaki saldırganlığın her zaman zararlı olmayabileceğini vurgulayan Fromm ise saldırganlığı zararlı ve zararsız olmak üzere iki çeşide ayırarak Freud'dan farklı bir görüş ileri sürmüştür. Böylesi tehlikeli saldırganlıkların öç ya da haz almaya yönelik sadistik (başkaları üzerinde kontrol sahibi olma arzusu) ya da mazoşist (başkalarının egemenliği altına girme arzusu)¹³ şekillerde görülebileceğini belirtmiştir. Saldırganlığın içgüdüsel olarak, doğuşundan itibaren insanda bulunduğunu savunan diğer bir araştırmacı da Konrad Lorenz'dir. Lorenz'e göre saldırganlık kaçınılmaz bir şeydir ve zaman zaman kendiliğinden ortaya çıkabilir.¹⁴ Ancak saldırganlık ahlaki sorumlulukla denetim altına alınabilir.¹⁵

---

¹¹ Stevan Zweig, Freud: Cinselliğin Yeryüzü, Çev. Ali Avni Öneş, İstanbul 1991, s. 384.

¹² Bkz. Erich Fromm, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri, Çev. Şükrü Alpagut, İstanbul 1995, s. 221-249.

¹³ Bkz. Fromm, Yıkıcılığın Kökenleri, s. 21- 45.

¹⁴ Lorenz, s. 165- 166.

¹⁵ Ay, s. 14.

Saldırganlığın kökeniyle ilgili ikinci görüş ise onun sonradan öğrenilerek kazanılan bir davranış olduğu şeklindedir. Bu düşünceyi savunanlar için saldırganlık, öğrenilerek kazanılmaktadır. Yani dış faktörler saldırganlığın ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Örneğin toplumsallaşma süreci, gruba uyma zorunluluğu, toplumsal sınıf ayrılıkları gibi toplumsal etmenlerin insan üzerindeki olumsuz etkisi insanı saldırganlığa yönelten dış faktörler olarak kabul edilebilir. Bu dış faktörler, “saldırgan kültür” ya da “şiddet kültürü” diyebileceğimiz kültür yapısının ortaya çıkmasını sağlar.¹⁶ Bu kültürün oluşmasında ortak toplumsal davranış kalıplarının etkisi büyüktür. Bu davranış kalıpları ise toplumun ortak inanç ve değerlerinden doğar. Ortak inanç ve değerler de bir toplumun kendi mensuplarına ve diğer toplumlara karşı tutumunu belirleyen önemli bir etkidir.

Bir toplumun inanç ve değerlerini belirleyen en önemli faktör dindir. Din manevi yaptırım gücüne sahip olması dolayısıyla bir tarafta örf ve adetler gibi dış müeyyidelere tesir ederken, diğer taraftan insanın en derin his kaynakları, fikirleri, arzuları ve iradelerine nüfuz ederek insan davranışları üzerinde etkili olmaktadır.¹⁷ Bu nedenle dinin insanı motive etmedeki gücü, fiziksel ve zihinsel diğer uyarıcılardan daha etkilidir. Özellikle dinin korunması ve savunulması sonucu elde edilecek mükâfatın büyüklüğü, dini korumak ya da dînî emirlere uymak adına yapılacak olan şiddeti ve saldırganlığı meşru kılabilmektedir. Bu nedenle din-şiddet ilişkisi ayrı bir başlık altında incelenmesi gereken önemli bir konudur.

---

¹⁶ Köknel, s. 22.

¹⁷ Yümni Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, İstanbul 1988, s. 36.

3. DİN – ŞİDDET İLİŞKİSİ

Din, bir cemaatin sahip olduğu kutsal kitap, peygamber veya kurucu, Tanrı kavramını da genellikle içinde bulunduran inanç sistemi ve bu sisteme bağlı olarak yaptığı ibadet, yerine getirmeye çalıştığı ahlâki kurallar bütünü olarak tarif edilebilir.¹⁸ İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren insanın ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle insanın var olduğu her yerde bir dinden bahsetmek mümkündür. Çünkü insan fiziki ve biyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra ruhi ihtiyaçlarını da temin etme arayışı içerisinde. Dinin amacının, kendine muhatap olarak aldığı insanın mutluluğunu sağlamak, onu manevi haz ve huzura kavuşturmak olduğu düşünüldüğünde, insanın ruhi ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğu kabul edilebilir.¹⁹ Ancak bu kurum, herhangi bir toplumda yerleştiği zaman o toplumda inançlar, müesseseler, normlar, değerler, tavır ve davranışlar şeklinde tezahür etmektedir. Bu nedenle bir din içerdiği Tanrı anlayışı, ahlaki kurallar, ibadetler ve kutsal metinlerde bildirilen emirlerle, insanı yönlendiren tavır ve davranışları belirleyen, toplumda hissedilir, görülür ve yaşanılır bir olgudur. Bunun için dinin şiddete bakış açısı, yaklaşımı, onu onaylaması ya da karşısında yer alması, insanın ve oluşturduğu toplumun şiddetle olan bağına belirleyen önemli bir faktördür. Ancak dinin amacı göz önünde bulundurulduğunda, şöyle bir soru akla gelmektedir; mutluluğun kaynağı olarak görülen din ile acının, düşmanlığın ve nefretin kaynağı olarak görülen şiddetin bir araya getirilmesi mümkün müdür?

---

¹⁸ Günay Tümer- Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 2002, s. 7; Ergün Yıldırım, Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi, İstanbul 1999, s. 30.

¹⁹ Bkz. Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1986, C. 28, s. 230- 231.

Dinlerde en önemli inanç kutsal bir varlığa olan inançtır. Bu kutsal varlık bazı dinlerde tanrı inancı, bazı dinlerde ise doğüstü bir güce olan inanç şeklinde tezahür etmektedir. Bu inanç inanırların tavır ve davranışlarını kontrol eden önemli bir güç olduğu için, dinlerde şiddet algılayışı bu inanç çerçevesinde şekillenmiştir. Mesela ilkel kabile dinlerinde şiddet, savaş kavramıyla birlikte ortaya çıkan dini bir ayin olarak görülmektedir. Şiddetin dışa yansımaları şekillerinden biri olan savaş, bu dinlerde kutsal kabul edilen toteme ve manaya²⁰ sataşmanın sonucunda oluşan bir tepki olarak kabul edilir ve bu tepkiyi gösteren kişilerin totem ya da mana tarafından korunduğuna inanılır.²¹

Dinlerde bulunan gazap eden Tanrı inancı ve bu Tanrı'yı memnun etmek ve gazabından korunmak adına yapılan davranışlar da şiddete sebep olabilmektedir. Mesela tarihte imparatorların Tanrı'nın vekili olarak kabul edilmesiyle birlikte geçerli kanun ve adetleri çiğneyenler, kralın görevlendirdiği din adamı yargıçlar tarafından Tanrı adına cezalandırılmışlardır.²² Bu da hâkim gücün dini ya da tanrıları kullanarak istediği hâkimiyete sahip olmasını sağlamıştır. Böylece dinin insanlar üzerindeki manevi yaptırım gücü, devleti yönetenler tarafından kendi hâkimiyetlerinin devamı için bir vasıta olarak kullanılmıştır. Bu durumda tanrı inancı, insanların dünyevi emellerinin gerçekleşmesi için kullanılan bir şiddet aracı halini almaktadır.

Yukarıda verilen örneklerden anlaşılacağı gibi dinlerde var olan kutsal varlık inancı, insanın şiddete olan bakışını ve tavrını belirleyen önemli bir konudur. Din ile şiddet ilişkisini ortaya koyan diğer bir dini olgu ise dinlerdeki ibadet anlayışıdır.

---

²⁰ İlkel kabile dinlerinde hayvan, bitki, eşya ve kişilerde bulunduğu kabul edilen doğa üstü güç, genel olarak "mana" ismiyle ifade edilir (Bkz. Erich J. Sharp, Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram, Çev. Ahmet Güç, Bursa 2000, s. 55).

²¹ Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji, İstanbul 1943, s. 79.

²² Bkz. Ay, s. 17- 18.

Çünkü kutsalın simgesel ifade biçimleri olması nedeniyle ritüeller ve dinsel eylemler dinin en önemli özellikleridir.²³ İbadet ve şiddet ilişkisi deyince ilk akla gelen ritüel kurban ritüelidir. İlk çağlardan beri varlığını sürdüren bu ibadet şekli ilk çağ kavimlerinde insan kurbanı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kavimlerde insan kurbanı çoğu zaman Tanrıyla ona bağlı olan kavim arasındaki kutsallık bağının perçinlenmesi için yapılan bir ayin şeklinde olmuştur.²⁴ Örneğin Germenlerde insan kurbanı savaş ritüeli içerisinde yer almıştır. Bu ritüelde askeri çatışma kurban töreniyle özdeşleştirilmiştir. Bu çatışmada gerek galip, gerekse öldürülen kişi Tanrı'ya kanlı bir kurban olarak sunulmuş, dolayısıyla kahramanca ölüm ayrıcalıklı bir dinsel deneyime dönüşmüştür.²⁵ Bu anlayışa göre kişi, kendi kanını ya da bir başkasının kanını akıtarak, sunmuş olduğu kurbanla, tanrılara karşı kutsal bağlılığı en iyi şekilde sergileyen bir eylem gerçekleştirmiştir.”²⁶

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi dini savaşların kurban tanımına getirdiği farklı anlam, din ile şiddet arasındaki bağı ortaya koyan çarpıcı bir örnektir. Ayrıca bu örnekte anlatılan kutsal-şiddet ilişkisi, dinlerde büyük bir kutsiyet ifade eden şehitlik olgusunu akla getirmektedir. Savaşlarda taraflar, karşı tarafın mensuplarını kurban olarak nitelendirirken, kendi mensuplarını şehit olarak nitelendirir ve kendi mensuplarını manevi anlamda yücelterek, bu şerefe layık olacak yeni kurbanlara da kutsal bir çağrıda bulunmuş olur.²⁷ Böylece din ve kutsadığı değerler şiddetin uygulanmasını sağlayan bir araç halini alır.

---

²³ Yıldırım, s. 28.

²⁴ Ülken, s. 98.

²⁵ Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 2, Çev. Ali Berktaş, İstanbul 2003, C. 2- 3, s. 181.

²⁶ Fromm, Yıkıcılığın Kökenleri, s. 8- 9.

²⁷ Mark Juergensmeyer, Yeni Soğuk Savaş, Çev. Adem Yalçın, İstanbul 2001, s. 248.

Dinlerdeki pek çok mit, sembol ve ritüel ya da efsanelerde yansıtılmış imgeler de gerçek şiddet eylemleriyle özdeşleştirilebilmektedir. Örnek verilecek olursa; Hıristiyanlıktaki haç, inananların pek çoğunun gözünde bir infaz aleti değil, bir kurtarıma sembolüdür. Bu inanış bazı Hıristiyanların İsa'nın yaşadığı acıları paylaşmak adına kendilerini çarmıha germelerine sebep olmuştur. Benzer şekilde, Sihizm'in en önemli sembolü olan kılıç, bir ölüm silahı olarak değil, ilahi gücün bir sembolü olarak kuşanılmaktadır.²⁸ Ancak bu sembol aynı zamanda Sihlerin kendi varlıklarını kabul ettirmek adına verdikleri silahlı mücadelenin bir yansıması olarak da kabul edilmektedir.²⁹

Din - şiddet ilişkisini açıklarken şiddet taraftarlarının kullandığı en kuvvetli argümanlardan biri olan dinsel metinlerin şiddeti meşrulaştıran etkisi de, din - şiddet ilişkisinin anlaşılması için üzerinde durulması gereken diğer bir konudur. Çünkü kutsal metinlerin şiddeti onaylayacak ya da şiddete yönlendirecek ifadeler yer vermesi ve insanların metinlerde geçen ifadeleri yorumlama ve hayata yansıtma şekilleri ile şiddet, kutsal bir forma dönüşebilmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi din- şiddet ilişkisi dayandığı arka plan açısından çok yönlü ve kompleks bir yapıya sahiptir. Öyle ki dinsel görünümlü her şiddet eyleminin ardında dinsel nedenlerin yanı sıra politik, ekonomik, vb. nedenler tespit etmek mümkündür. Bununla birlikte, dinin ve emrettiği kuralların hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın, şiddeti meşrulaştırmada önemli bir fonksiyon üstlenmiş oldukları da göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Bu nedenle günümüzde varlığını sürdüren dinler de inanç sistemlerinde şiddeti meşrulaştıran ya

---

²⁸ Juergensmeyer, s. 249.

²⁹ Bkz. Tümer- Küçük, s. 113- 115.

da doğrudan destekleyen unsurlara yer vermektedir. Bu konuyu da “yaşayan dünya dinlerinde şiddet” başlığı altında inceleyeceğiz.

4. YAŞAYAN DÜNYA DİNLERİNDE ŞİDDET

Yaşayan dünya dinleri denildiğinde bugün varlığını sürdürmeye devam eden dinler akla gelmektedir. Hemen bütün dinlerde olduğu gibi günümüzde varlığını sürdüren dinler de şiddet içermeyen erdemleri vaaz etmektedir. Ancak bu dinler, özellikle sosyal veya manevî adaletin tehlikede olduğu olağan dışı durumlarda, öldürmeyi yasaklayan yaklaşımlarını bir tarafa bırakarak,³⁰ şiddeti onaylayan yaklaşımlar içerisinde bulunabilmektedir. Bu nedenle bu bölümde Hinduizm, Caynizm, Sihizm ve Şintoizm gibi politeist milli dinler olarak da tasnif edilebilen doğu dinlerinden başlamak üzere, Yahudilik, İslamiyet ve Hıristiyanlık gibi monoteist olan dinlerden de bahsedeceğiz ve bu dinlerin şiddetle olan bağını ortaya koymaya çalışacağız.

Doğu dinleri deyince akla gelen ilk din Hinduizm'dir. Hinduizm çok tanrılı bir dindir. Hindu tanrılarının büyük bir bölümü Hindu metinlerine göre saldırgan, kindar, insanları kolaylıkla öldürebilen, katliamlar yapan tanrılar olarak tasvir edilirler. Örneğin Vedalar'da adı geçen tabiat Tanrısı İndra, aynı zamanda savaşçı bir Tanrı'dır ve kavmi için zafer dolu savaşlar yapar.³¹ Varuna günâhkarları cezalandırır.³² Vişnu'nun bedenlenme şekillerinden biri olan Parashurâma'nın hemen her zaman sağ elinde bir balta vardır. O “Baltalı Rama”dır. Vişnu Parashurâma'nın

---

³⁰ Juergensmeyer, s. 260.

³¹ Wendy Doniger O'Flaherty, “Indra”, The Encyclopedia of Religion, Ed. Mircea Eliade, Newyork-London 1987, C. 7, s. 214; Felicien Challaye, Dinler Tarihi, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul 1972, s. 17.

³² A. Hilmi Ömer Buda, Dinler Tarihi, İstanbul 1935, s. 30.

babasını öldüren kralın oğullarından intikam almak için bu isimle bedenlenmiştir. Savaş tanrısı Skanda ve yok edici Şiva Hinduların acımasız tanrıları olarak karşımıza çıkmaktadır.³³ Hinduizm'in ünlü destanlarından biri olan Mahâbhârata destanında adı geçen tanrılar da şiddeti yapan ve yaptıran bir görünüm sergilemektedir. Metinlerde anlatılan on sekiz gün savaşında iyilik ve kötülük arasında geçen kanlı savaş ve bizzat Brahma'nın emriyle başlatılan kıyametin oluşturduğu karışıklık ortamı ve insanların düştüğü kötü durumlar, Hinduların şiddete bakışını anlatan ilginç örneklerdendir.³⁴ Dolayısıyla Hindu metinleri bir anlamda şiddeti kutsallaştırır ve hayatın bir gerçeği olarak yansıtır.

Hint kutsal metinlerinin şiddeti onaylayan bu yaklaşımı yanında Hindistan'da sosyal yaşama hâkim olan şiddet uygulamaları da saymakla bitmeyecek kadar fazladır. Bu çerçevede her bir inanın ise çok detaylı ritüelleri, bölgeden bölgeye değişen şekilleri vardır. Ancak bunların içinde en ürkütücü olanı hiç şüphesiz asırlardır pek çok kadının ölümüne neden olan "sati" geleneğidir. Bu geleneğe göre kadınlar kocalarının ölümünün ardından kendilerini yakmalılar, yani kocaları için kurban edilmelidirler.³⁵

Hinduizm'in şiddetle iç içe olduğu diğer bir yaklaşım da Hindu milliyetçiliğidir. 19. yüzyılın sonlarında İngiliz sömürgesinden kurtulan Hindular, tek din, tek ırk, tek dil sloganıyla örgütlenmeye gitmişler ve bu oluşumla diğer inanışları benimseyen topluluklara karşı çeşitli şiddet hareketlerinin uygulanmasına izin vermişlerdir.³⁶ Böylece Hinduizm gerçek bir şiddet tablosunun gözler önüne serildiği bir din olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

³³ Korhan Kaya, Hinduizm, Ankara 2001, s. 16- 19.

³⁴ Bkz. Eliade, Dinsel İnançlar 2, s. 273- 277.

³⁵ Ahmet Güç, Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban, İstanbul 2003, s. 91.

³⁶ Hindu milliyetçiliği için bkz. Juergensmeyer, s. 134- 147.

Hinduizm ve İslâmi inançların bir harmanı olarak kabul edilen Sihizm dinlerde şiddet ilişkisini inceleyeceğimiz diğer bir dindir. Sihizm'in en önemli sembolleri şiddeti çağrıştıran kılıç ve bileğe geçirilmiş bileziktir.³⁷ Sih dini liderler zincirinin onuncu ve son halkası olan Guru Gobind Singh, Sih silahlı örgütü khalsayı kurmuş ve bunu komuta etmiştir.³⁸ Bu örgüte mensup Sihlere göre şehitlik kendilerine bahşedilmiş en büyük onurdur. Bundan dolayı onların varlıklarını sürdürmek için yaptıkları her türlü mücadele ve akıttıkları kan da kutsal kabul edilmektedir. Sihler gerek kendi içlerinden çıkan farklı gruplarla, gerekse Hindu veya Müslümanlarla girdikleri mücadeleleri, savaş ve silahlı eylemler şeklinde gerçekleştirmişlerdir.

Doğu dinlerinden biri Caynizm'dir. Bir Caynist'in hayatının temel kuralı Ahimsa'dır. Ahimsa "hiçbir canlıya zarar vermeme"³⁹ anlamında kullanılmaktadır. Ancak kendileri söz konusu olduğunda bu kural pek geçerli değildir. Maddi olan her şeyden uzak kalmayı prensip haline getiren Caynist keşişlerin hayatı çok büyük bir sefalet ve açlık içinde geçer. Öyle ki bu tutumu daha da ileri götüren Caynizm, intiharı över⁴⁰ ve böylece mensuplarını şiddet içeren bir davranışa yönlendirmiş olur.

Dinlerde şiddet başlığını incelerken doğu dinleri arasında inceleyeceğimiz son din Şintoizm'dir. Şintoizm özellikle kamilere, yani bir takım tanrısal varlıklara ve ölülerin ruhlarına tapınıştır. Bu inanışa göre tüm ölüler kami haline gelirler; ancak her kami tanrı olmayabilir.⁴¹ Tanrılaşan ruhlar yaşayanlar arasında dolaşmayı sürdürürler, eski evlerde, kendilerinden sonraki çocuklarının konutlarında kalırlar. Çocukları ile torunlarının sevinçlerine, kederlerine ortak, onların hal ve gidişlerine

---

³⁷ Juergensmeyer, s. 150.

³⁸ Tümer- Küçük, s. 115.

³⁹ Ali İhsan Yitik, "Caynizm", Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, İstanbul 2007, s. 368.

⁴⁰ Challaye, s. 87.

⁴¹ Tümer- Küçük, s. 75.

göz kulak olurlar.⁴² Doğa olaylarını yöneten onlardır, dünyayı nüfuslandırırlar, tarlaları bereketlendirirler, mevsimlerin geri gelmelerini sağlarlar. Kamiler bütün bu olumlu roller yanında olumsuz şeylere de neden olurlar. Bu doğrultuda onlar afetlere ve kıtlıklara sebep olurlar.⁴³ Çünkü Şintoizm'e göre kamiler ödül verdikleri gibi ceza da verirler. Böylelikle kamiler şiddeti belirleyen kutsal varlıklar olarak karşımıza çıkar.

Şintoizm'de şiddeti ortaya çıkaran diğer bir anlayış da imparator kültürüdür. Şintoizm'e inanlara göre, güneş tanrısı Amaterasu'nun soyundan geldiğine inanılan imparator kutsaldır. Bu inanış, "Devlet Şintosusu" adı verilen bir anlayışın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu anlayışa göre imparatora itaat, gerekli ve kutsal bir davranıştır ve her türlü eleştiri yasaktır. Aksi uygulamalar cezalandırılmayı hak etmektedir.⁴⁴

Politeist dinlerden monoteist dinlere geçiş yaptığımızda şiddet bağlamında inceleyeceğimiz ilk din Yahudiliktir. Tek tanrı inancını ihtiva eden Yahudilik, din antropologları ve etnologları tarafından, şiddet üzerine yapılandırılmış bir din olarak nitelendirilmektedir. Yahudiliğin Tanrı anlayışı göz önünde bulundurulduğunda bu iddia kabul edilebilir bir hal almaktadır. Çünkü Yahudilikte Tanrı, hem düşmanlarına, hem de İsrail oğullarının kendilerine karşı uygulayacakları şiddete müsaade eden bir görünüm sergiler. Çıkış kitabında belirtildiğine göre Tanrı, İsrailoğulları'na Mısırdan çıkış izni vermeyen firavun ve sülalesine büyük bir bela verir; gece yarısı firavunun ilk çocuğu dâhil olmak üzere, Mısır'daki bütün insanların ve hayvanların ilk doğanlarını öldürür. O gece firavunla görevlileri ve bütün

---

⁴² Challaye, s. 121.

⁴³ Dinler Tarihi Ansiklopedisi, "Şintoizm", İstanbul ?, C. 3, s. 622.

⁴⁴ Bkz. Tümer- Küçük, s. 74.

Mısırlılar uyandıklarında büyük bir feryat kopar. Çünkü ölüsü olmayan ev yoktur.⁴⁵ Böylece Tanrı, şiddete müsaade etmekle kalmaz, bizzat kendisi de şiddetin uygulayıcısı olarak karşımıza çıkar.

Tanrı'nın Mısırlılara yönelik olarak uyguladığı şiddet, yukarıda anlatılanla sınırlı kalmaz ve O, Musa ve kavminin peşinden giden firavunu ve ordusunu Kızıldeniz'de yok eder.⁴⁶

Tanrı sadece firavuna ve Mısırlılara değil, kutsal topraklardaki kavimlere de şiddet içeren bir yaklaşımda bulunmuş, hatta onların toplu olarak katledilmesini emrederek şiddetin de ötesinde bir dehşeti istemiştir: “Tanrı Rabbin size buyurduğu gibi, onları- Hitit, Amor, Kenan, Periz, Hiv ve Yevus halklarını tümüyle yok edeceksiniz.”⁴⁷ Tevrat'a göre bu yedi kavmin bütün canlıları acımadan ortadan kaldırılmalı, hiçbiri sağ bırakılmamalıdır. Bu savaşlarda Rab Yahve, her şeyin tamamen yok edilmesini, kimseye acınmamasını ve herkesin öldürülmesini ister.⁴⁸

Tevrat'a göre Yahudilerin Tanrısı şiddeti yalnızca düşmanlara karşı uygulamamaktadır. İsrailoğullarıyla sözleşme yapan Tanrı, Levililer Kitabı'nda ahdi yerine getirmeyen Yahudileri de şu ifadelerle uyarır: “Fakat beni dinlemezseniz ve bütün bu emirlerimi yapmazsanız ve eğer bütün emirlerimi yapmamak ve ahdimi bozmak için kanunlarımı reddederseniz ve eğer canınız hükümlerimden nefret ederse; ben de size şunu edeceğim: Dehşeti, gözleri söndüren ve canı yıpratıcı veremi ve sıtmayı üzerinize koyacağım. Tohumunuzu boş yere ekeceksiniz ve onu düşmanınız yiyecek. Yüzümü size karşı koyacağım, düşmanlarınızın önünde vurulacaksınız. Sizden nefret edenler üzerinize hükümdar olacaklar; sizi kovalayan

---

⁴⁵ Çıkış, 12/ 29- 30.

⁴⁶ Çıkış, 14/ 27- 28.

⁴⁷ Tesniye, 20/ 16- 17.

⁴⁸ Tesniye, 20/ 12- 14.

yokken kaçacaksınız...”⁴⁹ Bu ifadelerin de ortaya koyduğu gibi ahde sadık kalmaları için İsrailoğullarını bu şekilde uyaran Tanrı, emrine göre hareket etmeyen Yahudileri beklemeden cezalandırır. Örneğin Musa’nın, fethedilecek ülkeyi stratejik açıdan incelemek ve bilgi toplamak için gönderdiği adamlar geri dönüp, ülke hakkında kötü haber yayarak, bütün topluluğun Rabbe şikâyet edilmesine neden olunca,⁵⁰ Tanrı tarafından ölümcül bir hastalıkla cezalandırılırlar.⁵¹

Tevrat’ta ortaya konan ceza hukuku da yukarıda ifade edilen şiddeti ön plana çıkaran etkenlerden biridir. Toplumun katılımıyla uygulanan bu hukuk, çoğu durumlarda öldürme kastı taşımaktadır. Buna göre Tanrıyı terk edip başka varlıklara tapma, Tanrıyı lanetleme, cumartesi yasaklarını ihlal, zina, ana-babaya itaat etmeme gibi suçların⁵² cezası; topluluk tarafından taşlanarak, kılıçlanarak veya yakılarak öldürülmektir.⁵³

Görüldüğü gibi Yahudilerin kutsal kitabında şiddetle ilgili birçok ifade vardır. Üstelik hukuki emirler de şiddeti öngören bir yapıdadır. Ancak M.Ö. 587 yılında gerçekleşen Babil sürgününden sonra Yahudi otoritelerin, siyasi, sosyal ve kültürel etmenlerin etkisiyle kutsal kitabı yeniden yorumlamaları sonucunda, yukarıda ifade edilen şiddet içerikli emirler yumuşatılmaya çalışılarak, insan yaşamının kutsallığı ön plana çıkarılmış ve yaşamı korumanın dini bir görev olduğu vurgulanmıştır.⁵⁴

Bütün bu düzeltmelere karşın Yahudilikte şiddet tamamen yok edilmiş değildir. Çünkü Yahudiler içerisinde bugün dahi din adına şiddeti meşrulaştırmaya çalışan kişiler vardır. Tanrı’nın, Mısır’dan çıkış esnasında firavunu zelil etmesinden bu güne

---

⁴⁹ Levililer, 26/ 14- 18.

⁵⁰ Sayılar, 14/ 36.

⁵¹ Sayılar, 14/ 37.

⁵² Tesniye, 13/ 6- 11; Levililer, 24/ 14- 16; Sayılar, 15/ 32- 36; Levililer, 20/27; Tesniye, 21/ 18- 21.

⁵³ Levililer, 24/ 14- 16; Tesniye, 13/ 12- 18.

⁵⁴ Baki Adam, “Yahudilik ve Şiddet”, İslâmiyât (Din ve Şiddet Özel Sayısı), Ed. Mehmet Said Hatipoğlu, Ankara 2002, C. 5, S. 1, s. 28- 29.

sürekli Yahudi olmayanlarla savaştığını düşünen başbakan katili Yigal Amir gibi bütün Yahudi şiddet eylemcileri, eylemlerini Tanrı'nın eylemleriyle özdeşleştirmişlerdir.⁵⁵ Onlar bu şekilde savaşarak Tanrı'nın adını yüceltmiş olduklarını düşünürler.⁵⁶ Araplara karşı yürütülen savaş da bu nedenden ötürü birçok Yahudi tarafından meşru görülmekte ve günümüzde de din adına şiddet uygulanmaya devam edilmektedir.

Şiddet bağlamında inceleyeceğimiz diğer bir din de İslâmiyet'tir. İslam "silm" kökünden türemiş olup, kurtuluşa ermek, boyun eğmek, barış yapmak, teslim olmak gibi anlamlar ifade etmektedir.⁵⁷ Bu anlamlarla ifade edilen İslam, mensuplarının, bütün kuşkulardan arınmış bir şekilde Allah'a teslim olmalarını istemektedir. İslam dininde şiddetin nasıl bir yere sahip olduğunu öğrenmek için öncelikle Hz. Muhammed'in hayatını incelememiz gerekmektedir. Hz. Muhammed'in eşitlikçi mesajı, cahiliye döneminde sosyal ayrıcalıklara sahip olan Mekke ileri gelenlerini rahatsız etmiştir. Bu sebeple ilk Müslümanlar Mekke'de kaldıkları yıllar boyunca tehditlere, fiziksel ve psikolojik baskılara maruz kalmışlardır. Bütün bu zulümlerden sonra 622 yılında Hz. Muhammed ve ona inananlar Medine'ye göç etmişlerdir.

İslam'da ilk savaşlar da bu tarihten sonra yapılmıştır. Bu dönemde Allah, müslümanlara, zulme uğramış olmaları sebebiyle savaş izni vermiştir.⁵⁸ Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde bildirilmektedir: "Kendilerine savaş açılan kimselere (savaş) izni verildi; Çünkü onlar zulme uğradılar... Onlar ki 'Bizim Rabbimiz Allah'tır.' dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah bir kısım insanları diğer bir kısmı ile def edip önlemeseydi mutlak surette Allah'ın

---

⁵⁵ Bkz. Adam, Yahudilik, s. 30- 33.

⁵⁶ Juergensmeyer, s. 258.

⁵⁷ Mustafa Sinanoğlu, "İslam", T. D. V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2001, C. 23, s. 1.

⁵⁸ Rashied Omar, "İslam ve Şiddet", Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Çev. Yusuf Gökçalp, Ankara 2004, C. 7, S. 20, s. 356.

isminin çokça anıldığı manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi.”⁵⁹

Bu ayette caminin yanı sıra kilise, sinagog gibi kutsal yerlerin korunmasının amaçlanmış olması da İslam’ın şiddete ve savaşa bakışının anlaşılmasında dikkat çeken önemli bir husustur. Çünkü bu ayet, İslam toplumunda başka din mensuplarının inançlarına karşı gösterilen hoşgörünün bir göstergesi olmuştur.

Hz. Muhammed hayatta iken yukarıdaki belirtilen nedenler dolayısıyla Bedir, Uhud, Hendek gibi kritik bazı savaşlar yapmış, ancak her şeye rağmen, barışa büyük bir önem vermiştir. Çünkü İslam’da öncelik olarak savaş değil, barış gelmektedir. Hz. Muhammed de hayatında bu ilkeye önem vermiştir. Bu doğrultuda Hudeybiye barışı olarak bilinen bir anlaşmaya da imza atmıştır. Mekkeli müşrikler anlaşmayı bozmadığı sürece bu anlaşmaya bağlı kalmıştır. 630 yılında Mekke’yi kan dökmezsizin fethederek de barışa verdiği önemi bir kez daha göstermiştir.⁶⁰ Ayrıca Hz. Muhammed “Mümin, Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir” diyerek şiddete pirim vermemiş ve böylece insanın doğasında bulunan “fesadı, çıkarıcılığı ve kan dökücülüğü”⁶¹ frenlemiştir. Bu şekilde o, sulhu, sükûnu, barışı temin etmeyi amaçlamıştır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de de bu ilkelerin hayata geçirilebilmesi için birçok kural bulunmaktadır.⁶²

İslam’ın bu barışçı söylemine ve Hz. Muhammed’in barış yanlısı uygulamalarına rağmen, İslam dinini şiddet dini veya şiddet yanlısı bir din olarak yorumlayanlar bulunmaktadır. Bunun nedeni Kur’an’da geçen ve zaman zaman yanlış anlamalara neden olan “cihat” kavramıdır. Cihat; çabalamak, denemek,

---

⁵⁹ Hacc, 39- 40.

⁶⁰ Omar, s. 357.

⁶¹ Bakara, 31.

⁶² Hayrani Altıntaş, “İslam Terörle Bağdaşır mı?”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara 2004, C. 7, S. 20, s. 122- 123.

savaşmak, mücadele etmek anlamına gelen Arapça “cehede” fiilinin mastar ismidir.⁶³ Cihat çoğunlukla kutsal savaş ile eş anlamlı olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle birçok batı düşünürü İslam’ı bir şiddet dini olarak göstermek istemiş ve cihat kavramını ortaçağın kutsal savaş kavramıyla eş tutmuştur. Esas itibariyle cihat övgüye değer bir amaç için gösterilen her türlü çabayı ifade etmektedir. Bu nedenle toplumun ahlakının güzelleşmesi için çaba sarf etmek olarak da kabul edilen cihat kavramı, baskı ve haksızlık karşısında silahlı saldırı kadar, barışçıl bir yaklaşımı da içinde barındıran çok yönlü bir ifadedir.⁶⁴

Cihat kavramı hakkında yapılan olumsuz yorumlara rağmen, İslam, insanların doğru yola hikmet ve güzel ögütle çağrılmasını emrederek şiddet içeren bir yaklaşımı reddetmiş ve hoşgörüyü daveti esas kabul etmiştir. İslam’ın bu tavrı ve inanç özgürlüğünü destekleyici tutumu nedeniyle Müslümanlar tarih boyunca başka dine mensup insanlarla bir arada yaşamışlardır. Kur’an ve Sünnette belirlenen temel prensipler çerçevesinde Müslümanlarla gayri Müslimler arasında barış esasına dayanan bir ilişki söz konusu olmuştur. Savaş ancak başka dinden olanların Müslümanlara düşmanca tavır sergilemeleri halinde meşru görülmüştür. Nitekim Hacc suresi 41. ayette şu şekilde bildirilmektedir: “Onlar (o mü’minler) ki, eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kırlarlar; zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten sakındırırlar. İşlerinin sonu Allah’a varır.” Hz. Muhammed’in Medine’de Yahudi kabileleri ile yaptığı anlaşmadan, Osmanlı devletindeki millet sistemine kadar bütün İslam topluluklarındaki yapılanmalarda bu yaklaşımın izleri görülmektedir. Dolayısıyla Müslümanlar idareleri altında yaşayan diğer din

---

⁶³ Peters Rudolf, “Jihad”, Encyclopedia of Religion, Ed. Mircea Eliade, Newyork- London 1987, C. 8, s. 88.

⁶⁴ Omar, s. 358

mensuplarına karşı her zaman hoşgörüye dayanan bir yaklaşım içerisinde bulunmuşlardır.⁶⁵

Şimdiye kadar, din ve şiddet arasındaki ilişkiden, dinlerde şiddetin ne gibi temellere dayandırıldığından bahsetmiş bulunuyoruz. Bu çerçevede bazı doğu dinleri ile monoteist dinler arasında yer alan Yahudilik ve İslam'da şiddet kavramına; bu dinlerin tanrı anlayışı ve kutsal metinler bağlamında değinmiş bulunmaktayız. Şimdi ise tezimizin asıl konusunu teşkil eden Hıristiyanlık'ta dinsel şiddetin hangi temellere dayandırıldığını, tarih ve günümüz açısından İnciller ve Yeni Ahit'in diğer yorumları ve tarihi olaylar da dikkate alınarak incelenecektir.

---

⁶⁵ Ahmet Özel, "Gayri Müslim", T. D. V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996, C. 13, s. 418- 426.

İ.BÖLÜM

İLK DÖNEM HİRİSTİYAN CEMAATI VE ŞİDDET

İlk Hıristiyan cemaati denildiğinde İsa ve ona inananların oluşturduğu topluluk akla gelmektedir. Yeni Ahit'in önemli bir bölümünü oluşturan Elçilerin İşleri, ilk Hıristiyan cemaati hakkında şu şekilde bilgi vermektedir: "İmanlıların tümü bir arada bulunuyor, her şeyi ortak kullanıyorlardı. Mallarını mülklerini satıyor ve bunun parasını herkese ihtiyaçlarına göre dağıtıyorlardı. Her gün tapınakta toplanmaya devam eden imanlılar, kendi evlerinde de ekmek bölüp içten bir sevinç ve sadelikle yemek yiyor ve Tanrı'yı övüyorlardı."¹ Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi ilk Hıristiyan cemaati yaşamlarında şiddete yer vermek şöyle dursun, birlik beraberlik içerisinde yardımlaşarak hayatlarını sürdürmüştür. İlk Hıristiyan cemaatinin bu şekilde yaşaması onların başka gruplara ya da kendilerinden farklı düşünenlere karşı şiddet eğiliminde bulunmalarını engellemiş olsa da, Hıristiyanlık, devlet dini haline geldikten sonra şiddete onay veren ve doğrudan doğruya şiddete başvuran birtakım insanların dini haline gelmiştir. Bu süreçte şiddete onay veren ve bunu meşrulaştıran Hıristiyan ilahiyatçılar bu tavırlarına başta Yeni Ahit olmak üzere çeşitli kaynaklardan referanslar göstermişlerdir. Bu nedenle öncelikle Yeni Ahit'i oluşturan metinlerde şiddet konusunu incelememiz gerekmektedir.

---

¹ Elçilerin İşleri, 2/ 44- 47.

A. YENİ AHİT METİNLERİNDE ŞİDDET

Hıristiyanlığın kutsal kitabı, İnciller ve Yeni Ahit'in diğer metinlerinden oluşmaktadır. Hıristiyan ilahiyatçılar, kutsal kitap geleneğinde Tekvin'den Yeni Ahit metinlerine doğru uzanan bir gelişimin; yargılama ve öç almaya dayalı hukuktan bağışlama ve affetmeye, katı kuralcılıktan sevgi prensibine doğru gelişen bir tekâmülün olduğunu iddia ederler.² Bu düşünceye göre Yahudi geleneğinde İsrail oğullarını intikam almaya, düşmanlarını kılıçtan geçirmeye çağıran kutsal metinler, Yeni Ahit'le beraber tüm uluslara kucak açacak olan bir sevgi ilkesini emretmektedir. Diğer taraftan Kitabı Mukaddes dikkatle incelediğinde Yeni Ahit metinlerinde gerek İsa'ya atfedilen ifade ve olaylarda, gerekse Pavlus'un yaşamına ait anlatılarda her zaman sevgi, barış ve hoşgörü ilkesinin ön plana çıkarılmadığı, zaman zaman şiddet ve şiddeti çağrıştıran, nefret ve öfke içeren metinlerin de bulunduğu görülmektedir. Bu metinler ise Hıristiyan toplumlarında uygulanmış olan şiddetin meşrulaştırılmasında kaynak olarak gösterilebilecek niteliktedir. Bu nedenle Hıristiyan kutsal metinlerinin gerçekten şiddete referans verip vermediği, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. İnciller bu metinlerin esas kısmını oluşturduğu için “Yeni Ahit Metinlerinde Şiddet” konusunu ortaya koyarken inceleyeceğimiz ilk konu İncillerde şiddettir.

---

²Şinasi Gündüz, “Hıristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zemini”, İslâmiyât (Din ve Şiddet Özel Sayısı), Ed. Mehmet Said Hatipoğlu, Ankara 2002, C. 5, S. 1, s. 46.

1. İncillerde Şiddet

İnciller, Hıristiyanlarca İsa'nın insanlara bildirdiği ilahi müjdeyi ihtiva eden kitap olarak kabul edilir.³ Matta, Markos, Luka ve Yuhanna olmak üzere dört ayrı metinden oluşan İnciller, İsa'nın öğretilerini, mucizelerini, çektiği ıstırapları ve dirilişini kısaca İsa'nın hayatını anlatmaktadır. Hıristiyanlık ise İsa merkezli bir dindir. Bu nedenle İsa'nın hayatında ve öğretilerinde şiddete yer verip vermediği Hıristiyanların şiddete bakışını belirleyen önemli bir konudur. Üzerinde durulması gereken konuların başında ise İncillerin sunduğu Tanrı anlayışının şiddetle alakasının olup olmadığı konusudur.

Hıristiyanlıktaki Tanrı anlayışı Yahudilikteki zorba babayı yansıtan Tanrı anlayışından, sevgi olarak ortaya çıkan Tanrı inancına doğru bir değişimi yansıtmaktadır.⁴ Bu nedenle Hıristiyan inancına göre Tanrı, kullarına karşı sevgi ile muamele eden bir Tanrı'dır. Buna göre Hıristiyanlık, İsa öncesi dönemde hâkim olan tanrısal hukuk ile yargılama ilkesi yerine, İsa'dan sonra İsa Mesih'e iman ve sevgi ile kurtuluş ve bağışlanma ilkesini vurgulamaktadır.⁵

İncillerde vurgulanan sevgi ilkesine göre öncelikle sevilmesi istenen varlık Tanrı'dır. Nitekim İsa'ya buyrukların en önemlisinin ne olduğu sorulduğunda, İsa şu şekilde cevap vermiştir: "Tanrımız olan Rab tek Rab'dir. Tanrı olan Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün aklınla ve bütün gücünle sev."⁶

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi İsa söylemlerinde sevgi ilkesini vurgulamış ve çevresindekilerden de bu ilke doğrultusunda hareket etmelerini

---

³Xavier Jacop, *İncil Nedir?*, Ankara 1985, s. 7.

⁴Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, Çev. Nilhan Eray, İstanbul 1993, s. 69- 72.

⁵Gündüz, *Şiddetin Meşruiyet Zemini*, s. 46.

⁶Matta, 22/ 37; Luka, 10/ 27.

istemiştir. Nitekim bir İncil ifadesine göre İsa, “sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin”⁷ diyerek, şiddetten uzak bir yaklaşımı benimsemiştir. Hatta bu ifadelerin devamında düşmanları sevmeyi ve zulmedenlere dua etmeyi,⁸ öğütleyen İsa, inanmayanlara da sevgi ile davranılmasını istemiştir. O bu söylemini eyleme de dönüştürmüş ve kendisini yakalamaya gelenlere karşı kılıç çeken havarisine, kılıcı yerine koymasını emrederek, kılıç çekenin kılıçla öleceğini belirtmiş ve bu şekilde muhaliflere karşı hoşgörülü bir yaklaşım sergilemiştir.⁹

Yukarıda belirtilen rivayetlere göre İsa'nın muhaliflere karşı şiddet içermeyen bir yaklaşım sergilediği kabul edilebilir. Ancak İncil metinleri dikkatle incelendiğinde, İsa'nın bazı ifadelerinde şiddeti çağrıştıran söylemlere de yer verdiği görülmektedir. Nitekim Matta İncili'ne göre İsa muhaliflerine şu sözlerle seslenmektedir: “Sizi yılanlar, sizi engerekler soyu! Cehennem cezasından nasıl kaçacaksınız?”¹⁰ İsa muhaliflere karşı olumsuz tavrını başka bir ifadede şu sözlerle devam ettirmiştir: “Ey lanetliler, çekilin önümden; İblis ile onun melekleri için hazırlanmış sönmez ateşe yollanın”.¹¹ Bu ifadelere göre İsa'nın muhaliflerine karşı olumsuz yaklaşımı, yukarıda anlatılan ve hakaret içeren sözlerden öteye geçmemiştir. Çünkü yukarıdaki ifadelerde daha çok, inanmayanlar kendilerini bekleyen kötü sonla ilgili uyarılmaktadır. İnanmayanların gazapla korkutulması ise birçok inanç sisteminde var olan bir yaklaşımdır. Ancak İsa başka bir söyleminde dünyaya geliş gayesiyle ilgili şiddete onay veren ifadelere yer vermiştir: “Yeryüzüne barış getirdiğimi sanmayın! Ben barış değil, kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben, oğulla

---

⁷ Matta, 5/ 39.

⁸ Matta, 5/ 44.

⁹ Matta, 26/ 50- 52.

¹⁰ Matta, 23/ 33.

¹¹ Matta, 25/ 41.

babasının, kızla annesinin, gelinle kaynanasının arasına ayrılık sokmaya geldim.”¹²

Bu ifadeler sevgi ve merhamet dini olarak gösterilen Hıristiyanlığın kutsal metinlerinde, yerine göre şiddeti çağrıştıracak ifadelerin de olduğunu ortaya koymaktadır.

İsa’ya atfedilen ve karşıt tutumlar içeren yukarıdaki ifadelerin, gerçekte tarihsel İsa’yla bir ilgisi olabilir mi? Acaba gerçekten İsa böyle tutarsız bir davranış göstererek, bir yandan sevgiyi öğütlerken, diğer yandan şiddeti meşrulaştıracak ifadelere yer vermiş olabilir mi? Bu durumda İncillerde yer alan İsa’nın şiddet karşısındaki bu çelişkili tavrını diğer kutsal metinler olan mektupları tetkik ederek açığa çıkarmak gerekmektedir.

2. Pavlus’un Mektuplarında Şiddet

İsa’ya atfedilen İncil metinlerinde olduğu gibi, Pavlus’un mektuplarında da inanmayan ve muhalefet edenlere karşı şiddet çağrıştıran ifadeler ve öfke dolu sözlere rastlanmaktadır. Pavlus bu mektuplarda kendi öğretisinden farklı şeyler öğretenleri şiddetle eleştirmekte ve “Biz ya da gökten bir melek bile, size bildirdiğimiz müjdeye ters düşen bir müjde bildirirse, lanet olsun ona!”¹³ diyerek, öğretisinin karşısında yer alanları lanetlemektedir. Bu ifadelerin devamında ise bu tavrının sebebini açıklarken amacının Tanrı’nın onayını almak ve onun hoşnutluğunu kazanmak olduğunu belirtmektedir.¹⁴ Pavlus Romalılar’a mektubunda ise kötü duygular taşıyan ve kötü fiiller işleyen kişilerin olumsuzluklarını sergilemekte ve bu

---

¹² Matta, 10/ 34- 35.

¹³ Galatyalılar, 1/ 8.

¹⁴ Galatyalılar, 1/ 10.

tür davranışları yapanların cezasının ölüm olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵ Bu ifade, Hıristiyanları muhaliflere karşı şiddete yönlendirebilecek bir örnek niteliğindedir.

Pavlus'un Yahudi hukuku ile ilgili yaklaşımı da şiddeti çağrıştıran ifadeleri içerisinde barındırmaktadır. Ona göre Mesih öncesi dönem, yani Yahudi hukukunun hâkim olduğu dönem tutsaklık ve Tanrı'dan uzak olma dönemidir. Bu döneme hâkim olan güçler, günahkârlık ve ölümdür. Ayrıca Pavlus'a göre yasa, insanoğlunu günahın farkına vardırıarak günahın çoğalmasını sağladığı için, onun suçlu çıkarılmasına ve kınanmasına yol açarak, boyunduruğu altında olanların lanetlenmesine sebep olmuştur.¹⁶ Pavlus'a göre bütün bunlar İsa Mesih'in bedenleşerek yeryüzüne gelmesi için gereken uygun ortamın oluşması için hazırlanan zorunlu bir planın parçalarıdır. Mesih sonrası dönem ise Tanrı'nın yeryüzü ve insana yönelik yeni dünya düzenini ifade etmektedir.¹⁷ Buna göre insan Musa yasalarına bağlanmakla değil, Tanrı'nın kurtuluş planına inanmakla kurtulabilir.¹⁸ Bu nedenle Pavlus'a göre, yasanın gereklerini yapmış olmaya güvenerek, yasaya göre yaşamaya devam edenlerin hepsi lanet altındadır. Çünkü imanla aklanan insan yaşayacaktır. Yasa ise imana dayalı değildir.¹⁹ Böylece Pavlus'a göre geçmişte insan Musa şeriatı ile yaşamaya zorunludur. Çünkü bu yasa Tanrı'nın planı çerçevesinde insanlara Tanrı tarafından verilmiş bir yasadır. Dolayısıyla insan kendi iradesi dışında zorunlu olarak günahkârlık ve ölümlerle karşı karşıya bırakılmış ve lanetlenmiştir.

Yukarıdaki anlatılanlara göre Hıristiyanların sevgi dolu Tanrısı merhametini ve sevgisini Hıristiyanlığın öğretilerine göre hareket etmeyenlerden esirgeyen bir

---

¹⁵ Romalılar, 1/ 32.

¹⁶ Mahmut Aydın, "Hıristiyanlıkta Yasa Sorunu", Pavlus'u Düşünmek, Ed. Cengiz Batuk, Ankara 2006, s. 312.

¹⁷ Cengiz Batuk, Tarihin Sonunu Beklemek, İstanbul 2003, s. 122.

¹⁸ Annamari Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, İstanbul 1999, s. 173.

¹⁹ Galatyalılar, 3/ 10- 12.

Tanrı'dır. Üstelik Pavlus'un mektuplarına göre bu Tanrı, bu kişilere karşı sadece merhametsiz olmakla kalmaz, onlardan intikamı kendisi alır. "Kardeşler kendi öcünüzü, kendiniz almayın; bunu Tanrı'nın gazabına bırakın. Çünkü şöyle yazmıştır: "Rab diyor ki, öç benimdir, kötülüğün karşılığını ben vereceğim."²⁰

Pavlus'un mektuplarında geçen ifadelerle göre Tanrı, öç alıcı olarak kendisine hizmet etmek üzere yönetimi seçmiştir. Pavlus'a göre var olan yönetimlerin tümü Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle ona göre yönetime itaat etmeyenler, Tanrı'ya karşı gelmiştir. Tanrı'ya karşı gelerek kötülük yapanlar ise Tanrı'nın gazabını salan öç alıcı yönetim tarafından cezalandırılır. Bunun için Pavlus'a göre yönetime itaat etmek gerekir.²¹ Pavlus'un bu düşüncesi, Hıristiyan teolojisindeki egemenlik anlayışına temel olmuş ve otoriteden kaynaklanan şiddeti meşrulaştırmada son derece önemli bir rol oynamıştır.

İsa'nın mesajını sunarken İncillerin önemle üzerinde durduğu ve egemenlik anlayışına ışık tutan konulardan biri de "Tanrı'nın Krallığı" düşüncesidir.²² Tanrı'nın Krallığı'nın niteliği hakkındaki görüşler ise Pavlus'un mektuplarında ortaya konulan şiddet anlayışını açıklamaktadır. "Tanrı'nın Krallığı" ifadesiyle var olan yönetimi ve kıyametten sonra kurulacak yeni toplumu kasteden iki farklı görüş vardır.²³ Pavlus, yönetimlerin ellerinde bulunan kılıcın, yani askeri güç ve şiddet unsurlarının da Tanrı tarafından kutsandığını ve tanrısal bir iradeye dayandığını savunarak "Tanrı'nın Krallığı" hakkındaki ilk görüşü desteklemektedir. Zira ona göre, madem otoritenin sahip olduğu egemenlik yetkisi Tanrı tarafından bahşedilmektedir, o halde gücünü bu

---

²⁰ Romalılar, 12/ 19.

²¹ Romalılar, 13/ 1- 5.

²² Matta, 25/ 1.

²³ Şinasi Gündüz, Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı, Ankara 2004, s. 189.

yetkiden alan şiddet de tanrısal iradede kaynaklanmaktadır.²⁴ Bu nedenle yönetimde kim olursa olsun meşru olduğunun ve Tanrı tarafından tesis edildiğinin kabul edilmesi gerektiğini vurgulayan Pavlus'a göre Tanrı, inanmayanlara karşı yapılacak şiddetin uygulayıcısı olarak yönetimi seçmiştir.

Hıristiyanlar erken dönemlerden itibaren siyasal otoriteyle ilişkilerinde bu fikri esas kabul etmiş olacak ki Roma İmparatorlarının paganizmi sürdürdükleri ve Hıristiyanlığa karşı tavır aldıkları dönemlerde bile Kilise Babaları, genellikle dinden dönmeye zorlama hariç her açıdan otoritenin onaylanması ve ona itaat edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.²⁵

Tanrı'nın Krallığı ile ilgili ikinci görüş ise eskotolojik anlamda bir krallık anlayışını esas almıştır. İsa'nın ikinci gelişini esas alan bu görüşe göre Mesih İsa hem bir yargıç hem de bir kurtarıcı olarak çağı tamamlamak üzere geri gelecektir.²⁶ Bu geliş ise bütün insanlığı dehşete boğacak bir şiddetin tezahürü şeklinde gerçekleşecektir. Pavlus mektuplarına göre bu gelişinde İsa, alev alev yanan ateş içinde güçlü melekleriyle gökten inerek Tanrıyı tanımayanları ve kendisiyle ilgili müjdeye uymayanları cezalandıracaktır.²⁷

3. Yeni Ahit'in Diğer Metinlerinde Şiddet

Yeni Ahit'in diğer metinleri İbranilere Mektup, Yakup'un Mektubu, Petrus'un iki mektubu, Yuhanna'nın üç mektubu, Yahuda'nın mektubu ve Yuhanna'nın Vahyi'nden oluşmaktadır. Bu mektuplarda da dört incilde olduğu gibi insanları iyi

---

²⁴Şinasi Gündüz, Dinsel Şiddet Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık, Ankara 2002, s. 69.

²⁵ Gündüz, Dinsel Şiddet, s. 70.

²⁶ Batuk, s. 121.

²⁷ II. Selanikliler, 1/ 6- 8.

davranışlara yönlendiren ifadelere yer verilmektedir. Nitekim Yakup mektubunda kıskançlık ve bencilliğin her türlü karışıklığa ve kötülüğe neden olduğunu belirtmekte,²⁸ kavga ve çekişmelerin kaynağı olarak insanda var olan tutkuları göstermektedir. Ona göre istediğini elde edemeyen insan kıskançlığından dolayı kavga eder ve yine bu tutku ve kıskançlık nedeniyle insan, öldürme eylemine de yönelir.²⁹ Ancak Tanrı kibirlilere karşıdır, alçakgönüllülere ise lütfeder.³⁰ Bu nedenle Tanrı'ya bağımlı olan insan, İblis'e karşı direnir³¹ ve tutkularının esiri olmaz, kötü davranışlardan uzak kalır. Çünkü Petrus'un mektubunda geçen bir ifadeye göre Tanrı, insanları kayırmadan, yaptıklarına bakarak yargılayacaktır. Bu nedenle insan dünyadayken zamanını Tanrı korkusuyla geçirmelidir.³²

Yukarıdaki ifadelerle göre Tanrı insanlara iyi davranışlarda bulunmayı telkin etmektedir. Ayrıca gazabıyla da uyarmaktadır. Cezalandırma ile ilgili başka bir ifade ise şöyledir: “Çünkü öç benimdir, karşılığını ben vereceğim ve yine Rab kendi halkını yargılayacak, diyeni tanıyoruz. Diri Tanrı'nın eline düşmek korkunç bir şeydir.”³³ Bu ifadede Hıristiyanların Tanrı tasavvuru, sevgi prensibinden uzaklaşan ve şiddeti temel alan bir görünüm kazanmıştır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi Hıristiyanların kutsal metinlerinde gazap eden Tanrı ve seven Tanrı nitelemelerine bir arada yer verilmiştir. Şiddetin din tarafından desteklenmesi gerektiğinde ise bu metinlerde yer alan tanrı tanımından, gazap ve yargılama içerikli olan tanımlar ön plana çıkartılabilmektedir. Özellikle dünyanın sonunda gerçekleşeceğine inanılan ve Tanrı'nın gazabına uğratılacak

---

²⁸ Yakup, 3/ 16.

²⁹ Yakup, 4/ 1- 3.

³⁰ Yakup, 4/ 6; I. Petrus 5/ 5.

³¹ Yakup, 4/ 7.

³² I. Petrus, 1/ 17.

³³ İbraniler, 10/ 30- 31.

toplumları bekleyen son, Tanrı'nın gazabını yansıtan çarpıcı bir örnektir. Apokaliptik metinlerin en önemlisi olan Yuhanna'nın Vahiy Kitabı'nda ayrıntılı bir şekilde anlatılan bu kıyamet sahneleri, Yeni Ahit metinlerinde yansıtılan şiddet anlayışını ortaya koymaktadır.

Yuhanna'nın Vahyi'nde geçen ifadelerle göre, barışı yeryüzünden kaldıran Tanrı,³⁴ yeryüzüne kılıçla, kıtlıkla, vebayla ve yeryüzünün vahşi hayvanlarıyla ölüm saçar.³⁵ Böylece inanmayanlardan intikam alır.³⁶ Yuhanna'nın Vahyi'nde anlatılan bu şiddet tablosu dünyayı, Mesih'in ikinci gelişine hazırlamak içindir.

Yuhanna'nın Vahiy Kitabı'nda yer alan şiddet figürleri yukarıdaki anlatımlardan ibaret değildir. Bu şiddet figürlerinden biri de kıyametten önce şeytan ve kötülük güçleri ile kötülüğün yok edilmesi için yapılacak olan "Armagedon Savaşı"dır.³⁷

Vahiy Kitabı'nda yer alan bu anlatımlar, millenarizm ya da millenializm, yani bu dünyanın yakında son bulacağı ve kutsanmış nimetlerle dolu, her türlü mutluluğun bulunduğu yeni bir dünyanın ortaya çıkacağı inancına temel teşkil etmiştir.³⁸ Barnabas, Justin Martyr (M.S. 100 – 165), Irenaeus, Lactantius ve Tertullian gibi ilk dönem din adamlarının birçoğunun sonraki dönemlerde Kilise otoritelerince soğuk bakılan bu eskatolojik mitosunu benimsedikleri görülmüştür.³⁹ İlk dönemlerde ortaya çıkan "Montanizm" adlı hareket, Mesihî hareketler olarak da

---

³⁴ Vahiy, 6/ 4.

³⁵ Vahiy 6/ 8.

³⁶ Vahiy, 6/ 10.

³⁷ Vahiy, 16/16.

³⁸ Batuk, s. 238.

³⁹ Eyüp Baş, "Binyılcılık ve Osmanlı Toplumunda Hicrî Milenyum Kıyamet Beklentisi İle İlgili Bazı Veriler", Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara 2005, C. 7, S. 21, s. 166- 167.

adlandırılan bu hareketler arasındadır. Montanistler, bu yaklaşımı dolayısıyla şiddet ve baskı görmüştür.⁴⁰

Hıristiyan toplumlarda, her dönemde, dünyanın sonunun yakın olduğunu düşünen binyılcı gruplar var olmuştur. Ancak şiddet bağlamında düşündüğümüzde binyılcılığı savunanlar, her zaman şiddet gören taraf olmamıştır. Bu gruplardan bazıları, zaman zaman Mesih'in gelişini hızlandırmak için, Vahiy Kitabı'nda görülen şiddet olaylarına zemin hazırlayacak bazı yaklaşımlarda bulunarak şiddet yapılan değil, şiddeti yapan taraf olarak karşımıza çıkmaktadır.

B. İMPARATOR KONSTANTİN'DEN SONRA HİRİSTİYAN CEMAATİNDE ŞİDDET

İlk Hıristiyanların Roma imparatorlarından gördüğü baskı ve şiddet, Konstantin'in imparatorluğun başına geçmesiyle birlikte son bulmuştur.⁴¹ Onun bu amaçla yaptığı en önemli faaliyet ise 313 yılında Milan Fermanını çıkartarak, Hıristiyanlığı serbest bir din haline getirmek olmuştur. Bu tarihten itibaren Hıristiyanlık önce devlet himayesindeki bir din, kısa süre sonra da devletin yegâne resmi dini haline gelmiştir.

Hıristiyanlığın, önce devlet tarafından himaye gören bir din, arkasından da devletin resmi dini olmasıyla birlikte durum değişmiş ve daha önce mazlum durumda olan Hıristiyanlık, baskı ve şiddete başvuran bir din haline gelmiştir. Bu süreç Kostantin'le başlamış ve o dönemden itibaren merkezi Kilise ve devlet otoritesi,

---

⁴⁰ Montanizm M. S. 156'da Frigya'da başlamıştır. Montanizm taraftarları Mesih'in gelişinin çok yakın olduğunu ve yeni Kudüs'ün göklerden Frigya üzerine ineceğini iddia etmişlerdir (bkz. Şinasi Gündüz, Din ve İnanç sözlüğü, Ankara 1998, s. 266; Dinler Tarihi Ansiklopedisi, "Hıristiyanlık" , ? 1999, C. 2, s. 86).

⁴¹ Mehmet Taplamacıoğlu, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Ankara 1966, s. 192.

diğer din ve inanışlara hatta farklı düşünen Hıristiyanlara karşı bile şiddete başvuran bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Devletin ve resmi Kilisenin farklı düşünen Hıristiyanlara yönelik ilk şiddet girişimi Donatistlere karşı gerçekleşmiştir.

Kostantin döneminde ilk önemli fikir ayrılığı olarak kabul edebileceğimiz tartışma, Donatus tarafından çıkarılan tartışmadır. M.S. 313’lerde çıkan bu hareket, İsa’nın Tanrı olmadığını sadece peygamber olan bir insan olduğunu savunmuş,⁴² baskılar ve zulümler karşısında inkâr edenlerin, yani dinden dönenlerin, tekrar Hıristiyanlığa dönemeyeceğini iddia etmiştir. Ayrıca Donatus Roma Kilisesi’nin diğer yerel Kiliseleri denetlemesine ve yönlendirmesine de karşı çıkmış, Roma Kilisesi’nden bağımsız bir Kilise oluşturmak istemiştir. Donatus’un fikirlerinden etkilenen ve onun liderliğini benimseyen Kuzey Afrika cemaati Kostantin’in atadığı psikoposu tanımamıştır. Roma Kilisesi bu durumu kendisine karşı yapılan bir başkaldırı olarak nitelendirmiş ve Donatizmle mücadeleye girişmiştir.⁴³

Kostantin bu karışıklığı gidermek için ilk olarak iki tarafı uzlaştırma girişiminde bulunmuştur. Ancak genel olarak Roma Kilisesi yanlısı bir politika izleyen imparator, zamanla Kiliseye karşı yapılan bu başkaldırını İmparatorluğun siyasal otoritesine karşı yapılan bir başkaldırı olarak düşünmüştür.⁴⁴

Donatistler fikirlerinden taviz vermeyince, bu karışıklığın bir sonuca bağlanması için bir konsil düzenleyen imparator, bu konsilde Donatistlerin fikirlerinin reddini onaylamış ancak bu konsil, Donatizm taraftarlarının sayısının artışı engelleyememiştir. Bunun üzerine Kostantin bu akımı durdurmak için şiddet

---

⁴² Gündüz, İnanç Sözlüğü, s. 100.

⁴³ Şinasi Gündüz, “Dinin Siyasallaşması ve Hıristiyan Misyonu”, İslâmiyât, Ankara 2002, C. 5, S. 3, s. 57.

⁴⁴ Edward Gibbon, Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul 1987, C. 2, s. 162- 165.

kullanmış; Donatistlerin üzerine askeri bir sefer düzenleyerek, onları kanlı bir şekilde ortadan kaldırmıştır.⁴⁵

Hıristiyan Kilisesi ve devletin farklı din ve inanışlar ile Hıristiyanlık içerisindeki farklı yorumlara yönelik tahammülsüz tavrı, bundan sonra da devam etmiştir. Bu bağlamda yine Kostantin döneminde İsa'nın Tanrılığı konusunda farklı düşünen Arius ve yandaşları düzenlenen İznik Konsili sonucunda önce aforoz edilmiş bir süre sonra da Aryanizm şiddetle ortadan kaldırılmıştır.

Bu konsilde Arius'a karşı Athanasysus'un görüşü kabul görmüş, Arius'un görüşü ise reddedilmiştir. Ayrıca Arius reddedilmekle kalmamış, aforoz edilerek Hıristiyan toplumundan dışlanmış ve böylece baskı altına alınmıştır. Bu baskı sadece aforoz edilmekten ibaret olmayıp, sürgünle cezalandırma yöntemiyle daha da acımasızlaştırılmıştır.⁴⁶ Böylece Kilise bir kez daha baskı ve şiddetle farklı fikirleri susturmaya çalışmıştır.⁴⁷

---

⁴⁵ Donatistler için bkz. Muhammed Atâurrahîm, Bir İslam Peygamberi Hz. İsa, Çev. Kürşat Demirci, İstanbul 1994, s. 94- 100.

⁴⁶ Atâurrahîm, s. 202.

⁴⁷ İkinci yüzyılın sonundan itibaren ortaya çıkan akımlardan biri olan Monarşiyанизm, İsa'nın şahsı ile ilgili tartışmalar sonucunda ortaya çıkmış bir akımdır. İki çeşit Monarşiyанизm vardır: İlkine göre, insan olan İsa'nın üzerine tanrısal bir güç gelip ona Tanrı'nın işlerini yapma yeteneği vermiştir. Monarşiyанизm'in öbür çeşidine göre Tanrı'nın bütün özellikleri İsa Mesih'te bulunur. Ayrıca İsa Tanrı'nın görüldüğü biçimlerden biridir. Modalistik Monarşiyанизm denilen bu inanca göre Tanrı kendisini bazen Baba, bazen Oğul, bazen de Kutsal Ruh olarak gösterir ama değişik biçimlerde görüldüğü halde aynı uknumdur. Monarşiyанизm taraftarları görüşleri nedeniyle Kilise'nin tepkisini almıştır. Bu tepki sonucunda çeşitli baskılarla karşı karşıya kalmışlardır. Dinamik Monarşiyанизm olarak adlandırılan ilk görüşün en önemli savunucusu Theodote, Kilise'nin uyguladığı şiddet ve baskıya maruz kalan isimlerden biridir. Mesih'in sadece bir insan olduğunu fakat vaftizi sırasında ilahi güçlerle donatıldığını ilan eden Theodote, Papa Victor (189- 198) tarafından Kilise'den kovulmuştur. Bu şekilde insanlar, istemedikleri halde dinlerinden çıkartılarak toplumdan dışlanmışlardır (bkz. K. Bihlmeyer- H. Tuchle, I. ve IV. Yüzyıllarda Hıristiyanlık, Çev. Antun Göral, İstanbul 1972, s. 114- 116; G. Barker, Onun İzinde Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi, İstanbul 1985, s. 37- 38).

C. DEVLET DİNİ OLDUKTAN SONRA HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET

Konstantin'in 313 yılında çıkardığı Milan Fermanı ile özgürlük kazanan, hatta bu özgürlüğün de ötesinde devletin imtiyazlı dini durumuna gelen Hıristiyanlık, M.S. 380 yılında devletin tek resmi dini olmuştur.⁴⁸ Hıristiyanlığın devlet dini olmasıyla birlikte dindaşlık ve yurttaşlık kavramları büsbütün örtüşmüş, devlette tek din ilkesi benimsenmeye başlanmıştır. Bundan sonra da Hıristiyanlar, gerek kendi aralarından çıkan farklı görüşleri savunan topluluklara, gerekse başka dinden olanlara karşı tahammülsüz bir tavır sergilemişlerdir.⁴⁹ Bu tarihten itibaren putperestlik kesin olarak yasaklanmış, dünün mazlumları bugünün zalimleri olmuştur. 391'de İskenderiye patriği Theophilos'un Serapis tapınağını yıktırarak, Hıristiyanları kenti "arındırmaya" çağırması, uygulanan kötü tavrı ve bu tavrın sonucunda ortaya çıkan şiddetin boyutunu gösteren ilginç bir örnektir.⁵⁰

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Hıristiyanlığın resmi din olması ile birlikte putperestlik, Roma İmparatorluğu'nda yasaklanan bir din haline almıştır. Çünkü imparatorlukta devletçe müsaade edilen tek din Hıristiyanlık olmuştur. Roma Devleti'nin uyruğu olmak isteyen herkes, devlet dinine inanmak zorunda bırakılmış ve kabul etmeyenler ise baskı ve şiddetle karşı karşıya kalmıştır.⁵¹ Böylece Pagan dönemde olduğu gibi Hıristiyanlığın resmi din haline gelmesinden sonra da imparator, sadece ordunun başkumandanı, en yüksek hâkim ve yegâne kanun koyucu olmakla kalmamış; aynı zamanda imparatorluğun yeni dinini temsil eden Kilisenin

---

⁴⁸ Barker, s. 41.

⁴⁹ Hüseyin Batuhan, *Batı'da Tolerans Fikrinin Gelişmesi*, İstanbul 1959, s. 122- 125.

⁵⁰ Eliade, *Dinsel İnançlar 2*, s. 465- 466; bkz. Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Çev. Asım Baltacıgil, ? 1988, C. 3, s. 15.

⁵¹ Barker, s. 41.

koruyucusu olmuştur. Bu statüsüyle de o, Hıristiyanlığın hüküm sürmesi için gerektiğinde din adına şiddet uygulamaktan çekinmemiştir.

1. Sezaropapizm ve Şiddet

Sezaropapizm, Sezar'ın yani sivil iktidarın, Kilise yönetiminde yetki sahibi olması demektir.⁵² Hıristiyanlığın imparatorluk dini olarak Roma tarafından kabulü, bu dinin, Roma'ya egemen olan siyasal irade tarafından denetlenip yönlendirilmesi sürecini de beraberinde getirmiştir.⁵³ Özellikle imparator Justinian (518- 527) “ tek devlet, tek kanun, tek Kilise” siyasetini benimsemiş, Kilisenin hükümetin elinde büyük bir silah teşkil edebileceğini düşünerek, Kiliseyi her türlü vasıta ile tahakkümü altına almak için uğraşmıştır. Justinian bunu yaparken de yalnızca ruhban sınıfının idaresini ele almak ve kaderini tayin etmek gayesini gütmemiş, aynı zamanda dini kuralların tespitinde etkili olmayı da istemiştir. Böylece İmparator, en yüksek ruhani makamlara istediğini atayabilecek ve dini meselelere müdahale edebilecek konuma gelmiştir.⁵⁴ Bu durum ise dinsel değer ve söylemlerin siyasal irade tarafından kullanılmasına ve buna bağlı olarak dinin siyasallaşmasına neden olmuştur. Böylece siyasallaşan din, siyasal idareyi ve idarenin savunduğu dini değerleri tehdit eden her oluşumun karşısında, devlet ile birlikte yer almış, bu oluşumları ortadan kaldırmak için devletle birlikte hareket etmeye başlamıştır. Böylece imparator kutsala da müdahale etmeye başlamış, cismani iktidar ruhani alana hükmeder hale gelmiştir. Din ve siyasetin bu ittifakıyla imparatorluk, güçlü manevi bir desteğe sahip olurken,

---

⁵² Ahmet Hikmet Eroğlu, “Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri”, Dini Araştırmalar, Ankara 1999, C. 2, S. 5, s. 387.

⁵³ Gündüz, Dinin Siyasallaşması, s. 56.

⁵⁴ A. Vasiliev, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. Arif Müfid Mansel, Ankara 1943, C.1, s. 188.

Kilise ise gerek misyonerlik faaliyetlerinde, gerekse Kilise aleyhindeki akımlarla mücadelede, devleti arkasına almıştır.⁵⁵ Bu süreç içerisinde de çoğu zaman dinsel şiddet ve siyasal şiddet birbirini tamamlayan iki olgu haline gelmiştir.

Konstantin döneminde olduğu gibi bu dönemde de dini problemlerin çözümü için birçok konsil düzenlenmiştir. Bu konsillerde devletin siyasi desteğini yanına alan gruplar kendi dini görüşlerini egemen kılmış, aykırı görüşü savunan kesimleri her türlü baskı ve şiddet yoluna başvurarak susturmayı ve hatta ortadan kaldırmayı tercih etmiştir. Bu baskı ve şiddet eylemleri Hıristiyan dünyasındaki ayrılıkların da temelini oluşturmuştur.

Hıristiyan Kilisesinde şiddet ve baskının devreye girdiği bu süreçteki bölünmelerin ilki M.S. 431 yılında Efes'te toplanan ve daha sonraları üçüncü evrensel konsey olarak adlandırılan Efes Konsili'nde yaşanmıştır. Bu konsilde Nestoryus, İsa'da insani ve ilahi iki tabiatın varlığından bahsetmiş ve Meryem'in tanrı olan İsa'yı değil, insan olan İsa'yı doğurduğunu ifade etmiştir. Bu düşüncesiyle Nestoryus İsa'nın iki ayrı kişi olduğunu öğretmekle suçlanmıştır.⁵⁶ Bu Konsilde ilk olarak Nestoryus'un görüşü reddedilmiş, İskenderiye patriği Kiril'in kışkırtmasıyla Nestoryus sürgün edilerek cezalandırılmıştır. Fakat bu durum 451 Kadıköy Konsili'nde değişmiş ve bu defa Monofizitizm'in öncü isimleri olan Dioscore ve Eutyches dinden sapmakla suçlanmış, İsa Mesih'in tek tabiatlı olduğu fikri reddedilmiştir. Sonuç olarak iki tarafı da küstüren imparatorluk, İsa'nın iki tabiatının da başlangıçtan beri kendisinde var olduğunu, ayrılmasının da birleştirilmesinin de mümkün olmadığını kabul etmiştir.⁵⁷

---

⁵⁵ Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1981, s. 44.

⁵⁶ Barker, s. 47.

⁵⁷ F. Dvornik, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a, Çev. Mehmet Aydın, Ankara 1990, s. 12- 21; Ostrogorsky, s. 54- 55.

Bu konsillerde alınan kararlar, Hıristiyanlıkta büyük bölünmelere sebep olması dolayısıyla, taraflar arasında hiç bitmeyecek bir fitnenin ve ayrılığın çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca bu kararlar neticesinde imparatorların farklı tavırları, doğu- batı ayrışmasını hızlandırmıştır. Mesala Basiliskos (475- 476) monofizit yanlısı bir politika izlemiş ancak Bizanslılar tarafından tepkilerle karşılaşmıştır. Zenon (479- 491) ise monofizit ve diyofizit Bizans halkı arasındaki dengeyi sağlamayı denemiş ve birlik fermanı çıkarmıştır. Bu durum ise Papa'nın tepkisine yol açmış ve Papa İstanbul patriğini aforoz ettiğini açıklamıştır.⁵⁸ Ayrıca bu tartışmalar sadece fikri ayrılıklara sebep olmamış, aynı zamanda devlet içerisinde karışıklık ve iç savaşların yaşanmasına da sebep olmuştur.⁵⁹

İmparatorluğun ve resmi Kilisenin konsiller sonucunda ayrı düşen gruplara yönelik şiddeti yanında genel konsillerde gündeme gelmeyen farklı görüşlere ve bu görüşlerin savunucularına yönelik tavrı da oldukça sert olmuştur. Bu bağlamda 4. yy'da Priskilliyanlılar olarak adlandırılan ve bebeklerin vaftiz olması fikrine karşı çıkan bir grup, resmi Kilisenin şiddet ve baskısına maruz kalmıştır. Priskilliyanlılar Mesih topluluklarının Roma gibi bir merkezden yönetilmemesi ve her topluluğun özerk olması gerektiğini de savunmuştur. Bu düşünceler, hâkim olan Hıristiyan anlayışını ve siyasi otoriteyi tehdit etmiştir. Bu nedenle Lusitanya psikoposu Hidatyus'un önderliği altında İspanyol din adamları Priskilliyan'a karşı mücadeleye girişmişlerdir. 385 yılında Trier şehrinde yapılan bir mahkemede, dini temsilci olarak kabul edilen imparator Magnus Magsimus'un da onayıyla Priskilliyan ve arkadaşları idama mahkûm edilmişlerdir.⁶⁰

---

⁵⁸ Dvornik, s. 17; Ostrogorsky, s. 57- 59.

⁵⁹ Ostrogorsky, s. 57- 61.

⁶⁰ Barker, s. 44.

Görüldüğü gibi İmparatorların çoğu Roma ve İstanbul Kiliseleri'nin ve onun tarafından savunulan dinsel öğretinin yanında yer almıştır. Bu öğretinin dışında gelişen anlayışları da imparatorlar otoriteye isyan olarak değerlendirmişlerdir. Hıristiyan teolojisi bağlamında incelendiğinde imparatorların bu gruplara karşı şiddet içeren bir tutumla yaklaşmasının nedeni, yadırganmaması gereken bir tutumdur. Zira Pavlus vb. Hıristiyan önderlerine göre, dünyevi iktidarlar tanrısal gücün temsilcisi sayılmış ve onlara itaat Tanrı'ya itaatle, onlara itaatsizlik ise Tanrı'ya karşı gelmekle özdeşleştirilmiştir.⁶¹ Buna göre imparatorlar Kilise'nin ve dolayısıyla kendisinin iradesine karşı isyan olarak benimsediği farklı anlayışları tanrısal iradede kaynaklanan bir meşruiyetle bastırmaktan sakınmamıştır. Hıristiyan Kilisesinin ileri gelen isimleri de devlet yöneticilerinin bu baskıcı anlayışına destek vermişlerdir. Bu bağlamda Hıristiyan Kilisesinin V. Yüzyıldaki en önemli isimlerinden biri olan Augustine, yaygın dinsel anlayışa ve onu destekleyen siyasal otoriteye karşı bir başkaldırı ve sapma hareketi olarak görülen dinsel akımlara karşı uygulanan şiddet politikasının, ileride olumlu meyveler vereceği ve bu insanları tekrar doğru yola döndürüleceğini savunmuş ve şiddete destek vermiştir.⁶² Augustine'in (354- 430) Luka İncili'nde geçen "insanları içeri girmeye zorla" diyen İncil ifadesine yüklediği anlam, devletin ve dini otoritelerin uyguladığı yaklaşımın şiddet açısından boyutunu gösteren önemli bir örnektir. Bu ifadede yola çıkan Augustine resmi Kiliseye karşı koyanların cezalandırma tehdidiyle de olsa Kiliseye katılmasının sağlanması gerektiği fikrini ortaya atmıştır. Daha sonra Roma Katolik Kilisesi bu tür düşüncelere dayanarak Engizisyon düzenini kurmuştur.⁶³

---

⁶¹ Gündüz, Dinin Siyasallaşması, s. 58.

⁶² Bkz. Gündüz, Dinin Siyasallaşması, s. 59.

⁶³ Barker, s. 49.

Sonuç olarak diyebiliriz ki sezaropapist anlayışla birlikte Hıristiyanlık içerisinde var olan teolojik tartışmalar, yalnızca Kilise'nin değil, Kilise'yi temsil eden devletin de sorunu haline gelmiştir. Böylelikle devlet, öğretileri tam olarak belirlenmemiş bir dini temsil ederken, dini çekişmelerin içerisine girmiş ve böylece inanç mücadeleleri Kilise'nin iç işleri olmaktan çıkmış, sadece Kiliseyi değil, aynı zamanda devletin gelişmesini ve devamını etkileyen bir unsur olarak imparatorun da sorunu haline gelmiştir. Fakat devlet hedefleri her zaman Kilisenin gayeleri ile uygun düşmemiştir. Bütün bu durumlar siyasi ve dini gayretlerin birbirini içine girmesine, Kilise ve devlet arasında işbirliğine ve aynı zamanda rekabete de sebep olmuştur.⁶⁴ Özellikle ortaçağ bu rekabetin devreye girdiği bir çağ olacaktır.

2. İkona Kırıcılığı ve Şiddet

Doğu'da en önemli dini tartışmalardan biri, kiliselerde bulunan İsa, Meryem, melekler ve azizleri temsil eden resim ve heykellerin kullanılmasının doğru olup olmadığı konusuydu. Bu tartışmada ikonalara saygı göstermeyi putperestlik olarak nitelendirenler, bu tasvirlerin kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır.⁶⁵ Bu tartışmalar, VIII. Yüzyılda Doğu Roma'da ikonoklazm olarak adlandırılan ikona kırıcılığının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

III. Leon (714- 741) direkt müdahalesi sonucunda 726'da kiliselerdeki resim ve heykellerin yüksek yerlere koyulmasını emretmiş ve böylelikle ikonalara tapınımı engellemeye çalışmıştır. Daha sonra ise Hıristiyanların azizlerin resimlerine

---

⁶⁴ Ostrogorsky, s. 44- 45.

⁶⁵ Barker, s. 78.

tapınmasını tamamen yasaklamıştır. İmparatorun dini alana bu şekilde müdahale etmesi Batı Kilisesi'nin tepkisini çekmiş bu durum iki Kilise arasında sorun oluşturmuştur. III. Leon'un halefi olan V. Copronyme (741- 775), durumu daha da ileri götürmüş, 754'te İstanbul'da bir konsil toplamıştır. Bu konsilde alınan kararlar neticesinde ikona kırıcılığına karşı gelenlerin aforoz edilmesine karar verilmiştir.⁶⁶ Bu yaklaşımla Hıristiyanlık, kendi içinden yükselen farklı seslere karşı bir kez daha baskı ve şiddete başvurmuştur. Bu süreçte zaman zaman yasaklanan, zaman zamansa serbest bırakılan ikonalara tapınma, uzun bir tartışma dönemini arkasında bırakarak, 787'de yapılan yedinci genel konsille serbest bırakılmıştır. Ancak bu konsil kararına rağmen 800'lü yılların başında ikinci ikon kırıcılığı başlamış ve 843'e kadar devam etmiştir.

---

⁶⁶ Dvornik, s. 23- 25.

II. BÖLÜM

ORTAÇAĞDA HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET

476'da Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla doğan otorite boşluğu, Batı'da Doğu'dan tamamen farklı dini ve siyasi bir oluşumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu farklılık ise Doğu- Batı ayrışmasının artmasını ve Batı'da bütün ortaçağ boyunca var olacak siyasi ve teolojik çekişmelerin oluşturduğu bir şiddet dalgasını ortaya çıkarmıştır.

1054'deki Ortodoks ve Katolik ayrışmasından¹ kısa bir süre sonra, Roma Katolik Kilisesi'nde papalık görevini yürüten VII. Gregory (1073- 1085), devletin kutsal niteliğini, imparatorun Tanrı'nın vekili olduğu sıfatını ve yöneticilerin psikopos atama yetkisini kaldırmış ve papalığı en üstün otorite ilan etmiştir.² Bu süreçte Alman Kralı IV. Henrich ile mücadeleye giren Papa, Alman Kralı'nı aforoz etmiştir. Aforoz IV. Henrich'in Papa'nın önünde diz çöküp yalvarmasına kadar devam etmiştir. Böylece Papalık, Avrupa'da siyasi güç ve nüfuza sahip olmuştur.³ Özellikle devletin gücünün zayıfladığı ve iktidar kavgalarının yoğunlaştığı XI. ve

---

¹ Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ayrılığa sebep olan birçok neden vardır. Sivil iktidarın dini dogmalara ve din adamlarına karışması yani sezaropapizm, Kilisede beş patriklik anlayışının ortaya çıkması, Roma ve İstanbul Kiliseleri arasındaki nüfuz mücadelesi ve lisan farklılığından doğan yanlış anlamalar, bu sebepler arasındadır. Kutsal Ruh'un oğuldan çıktığı fikri iki Kilise arasındaki çatışmayı körükleyen önemli bir etken olmuştur. Batı Kilisesi, İznik Konsili'nde belirlenen "Baba'dan çıkan Kutsal Ruh" ifadesine "ve Oğul'dan" (filioque) takısını eklemiştir. Bundan sonra Kutsal Ruh'un hem Baba'dan hem Oğul'dan çıktığı kabul edilmiştir. Buna karşın Doğu Kilisesi bu ifadeyi kabul etmemiştir. İki Kilise arasında problemlere neden olan bu olayın ardından Kiliseler arasında anlaşmazlık büyümüş ve çeşitli uzlaşma çabalarına rağmen 1054 yılında Kiliselerin birbirini aforoz etmesi ile resmi olarak kesin ayrılık gerçekleşmiştir (Bkz. Mehmet Aydın, Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili, Konya 1991, s. 26- 27; Eroğlu, Doğu Batı Kiliseleri, s. 387- 413).

² Mehmet Katar, "Katolik Kilisesi", Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, İstanbul 2007, s. 106.

³ Ekrem Sarıkçıoğlu, Dinler Tarihi, İstanbul 1983, s. 242.

XIII. yüzyıllar arasında papalar, kendilerini her türlü dünyevi otoritenin üzerinde görmüş ve bunu açık bir biçimde ifade etmiştir.

Roma Kilisesi, Batı Hıristiyan dünyasında en büyük otorite merkezi ve yerel güç odakları arasındaki iktidar kavgalarında, sonucu belirleyen önemli bir güç odağı hâline geldikten sonra devlet ve siyasi irade üzerinde büyük bir güç elde etmiş ve siyasi irade odaklarının kendilerini büyük oranda, Kilise liderliğinin denetiminde hissetmesine neden olmuştur. Artık ortada Kiliseyi denetim altında tutacak imparator bulunmadığı için Papa kendisini, en büyük güç sahibi olarak görmeye başlamıştır.⁴ Böylece siyasi ve dini otorite üzerinde tek söz sahibi haline gelen Papalık, bu durumunu tehlikeye sokacak her türlü dini ve siyasi oluşumun karşısında yer almış ve bu oluşumları durdurmak adına şiddete başvurmuştur. Kilisenin bu dönemde yaptığı en önemli şiddet faaliyeti ise diğer din mensuplarına yani Müslümanlara karşı başlattığı “Haçlı Seferleri” dir.

A. HAÇLI SEFERLERİ VE ŞİDDET

Haçlılar; XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının “Kudüs’ü kurtarmak” Türkleri Anadolu’dan atmak ve bütün Ortadoğu’yu ele geçirmek için başlattığı askeri harekâta katılanlara verilen isimdir. Haçlılar, dönemin Müslüman tarihçileri tarafından “Franklar”, Osmanlı tarafından “Ehli Salib”, Araplar tarafından da “Salibiyyun” şeklinde isimlendirilmiştir. Seferlere katılanların giysilerinin üstünde haç işareti taşımaları sebebiyle, bu seferlere Haçlı Seferleri denilmiştir. Bu seferler

---

⁴ Katar, s. 106.

1096 yılında başlamış, 1291’de Avrupa’dan gelen Hıristiyanların Akka’dan çıkarılmasına kadar devam etmiştir.⁵

1. Haçlı Seferleri’nde Şiddetin Kutsallaştırılması

Haçlı Seferleri “kutsal savaş” adı altında gerçekleştirilmiş seferlerdir.⁶ Bu nedenle bu seferler şiddetin kutsallaştırıldığı savaşlardır. Aslında ilk Kilise babalarına göre savaş, insanların kurban edilmesi ve tahrip edilmesidir. Onlar savaşı soykırım olarak nitelendirmiş ve askerlik yapmanın zulme iştirak etmek olduğuna inanmışlardır. Fakat Roma İmparatorluğu Hıristiyanlığı temsil etmeye başlayınca, tebaanın Hıristiyanlığın selameti ve menfaati için savaşmak görevinde olup olmadığı sorusu ortaya çıkmış ve neticede savaş esnasında öldürmenin suç olmadığı kabul edilmiştir.⁷ Ortaçağda ortaya çıkan şövalyelik müessesesi ile birlikte savaş ve savaşçılık kutsanmış ve savaşçılar İsa’nın düşmanlarını öldüren Tanrı’nın askerleri olarak kabul edilmiştir.⁸

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Batı’da var olan şövalyelik, dinden uzak bir müessese değildir. Özellikle XII. yüzyıldan itibaren devletten çok Kilisenin önem kazanmaya başlaması ile birlikte şövalyelik anlayışında dinin önceliği gündeme gelmiştir. Her şövalye Kiliseyi savunmakla sorumlu tutulmuştur. Böylece şövalyelik yalnızca bir meslek değil, dinin askeri anlamda temsili anlamına gelmiştir. Neticede din adına savaşmak kutsal bir görev halini almıştır.⁹

⁵ Işın Demirkent, “Haçlılar”, T. D. V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996, C. 14, s. 525.

⁶ Dana C. Munro, “Crusades”, Encyclopedia of The Social Sciences, Ed. Edwin R. A. Seligman-Alvin Johnson, Newyork 1957, C. 3- 4, s. 614.

⁷ Charlene P. E. Burns, More Moral Than God, United States of America 2008, s. 22- 24.

⁸ Burns, s. 25.

⁹ Eliade, Dinsel İnançlar 3, s. 118.

Haçlı Seferleri ile birlikte kutsal görev olarak görülen savaşa fırsatı bütün Batı Hıristiyanlarına sunulmuştur. Savaşa katılanlar Kilise tarafından takdis edilmiş, Kudüs'ü imansızlardan kurtarmaya katılanların günahları karşılığında çekmeleri gereken dünyevi ve uhrevi cezaların affedileceği¹⁰ ve savaşta ölenlerin şehit olacağı ilan edilmiştir.¹¹ Böylece Kilise savaşı, yani şiddeti kutsallaştırmış ve savaş severliği kendi çıkarlarına uygun bir istikamete yöneltmeye çalışmıştır. Kutsal savaşı hoşgörü ile karşılayan Kilise, onu arzu edilir bir şey olarak göstermiştir.¹²

2. Haçlı Seferleri'nin Sebepleri

Batı'da savaşı kutsallaştırarak Haçlı Seferlerine zemin hazırlayan Kilise, hedef olarak Kudüs'ü göstermiştir.¹³ Kudüs, 638 yılında, halife Ömer zamanında Müslümanların eline geçmiştir. O zamandan beri, ne Batı Hıristiyanları ne de Bizans Kudüs'ün Müslümanların elinde olmasına tepki göstermiştir. Hatta halife Ömer'in fethi, çoğunluğu Bizans ve Roma'dakinden farklı Hıristiyan mezheplerine bağlı olan ve bu nedenle sapkın olarak kabul edilen bölge Hıristiyanları tarafından bir kurtuluş olarak görülmüştür. Fetihden beş asır sonra yaşayan, Süryani Patriği Mikhail'in sözleri bu anlatılanları teyit eder durumdadır: “ Kudretlilerin kudretlisi intikam Tanrısı... Bizi Romalıların elinden kurtarmak için güneyden İsmail oğullarını harekete geçirdi.” Adı bilinmeyen bir Nasturi tarihçisi de şöyle demiştir: “ Hıristiyanların kalpleri, Arapların egemenliği için sevinçle çarpmaktaydı... Tanrı

---

¹⁰ Donal Matthew, “Ortaçağ Avrupası”, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1988, C.6, s. 91.

¹¹ Gündüz, Şiddetin Meşruiyet Zeminini, s. 42.

¹² Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1986, C.1, s. 65- 66.

¹³ Munro, s. 614- 615.

onları güçlendiresin ve geliştiresin!”¹⁴ Bütün bu anlatılanlar, bölgede yaşayan Hıristiyanların Müslümanların hâkimiyetinden memnun olduğunu, Avrupa’da yaşayan Hıristiyanların ise Haçlı Seferlerine kadar ciddi bir rahatsızlıklarının olmadığını göstermektedir. Bu durum ise Haçlı Seferleri’nin gerçek sebebinin, Kudüs’ü kurtarmak olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir.

Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya atıldığı sırada Avrupa’da açlık, yokluk, yoksulluk ve toprak azlığı gibi sıkıntıların doğurduğu kargaşa mevcuttu. Avrupa toplumu üzerinde büyük bir etkiye sahip olan Kilise, Haçlı Seferlerini düzenlemekle, hem toplumu, içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kurtarmak istemiş, hem de toplum üzerindeki gücünü Doğu’ya hâkim olmak için kullanmaya çalışmıştır. Akdeniz çevresine hâkim olan Müslümanların gücünü kırabileceğini düşünen Kilise, özellikle de Türkleri Anadolu’dan atmak gayesi ile bu seferleri düzenlemiştir. Bu amacını gerçekleştirmek için de “kutsal toprakları kurtarma” sloganı ile hareket etmiştir. Böylece Haçlı Seferlerine dinsel bir nitelik kazandıran Kilise, din adına yapılacak şiddetin kapısını açmıştır.¹⁵

Yukarıda belirtilen sebeplerle Papa II. Urban, Clermont Konsili sırasında, 27 Kasım 1095 tarihinde büyük bir kalabalığa hitap ederek, insanları haçlı seferine davet etmiştir. Papa II. Urban Haçlı seferinin öncüsü olmanın kendisine ve papalığa büyük bir şöhret kazandıracığına inanarak, bunun gerçekleşmesi için büyük bir çaba sarfetmiştir. O dinleyicilerine, Müslümanların Hıristiyan hacılara karşı sözde saldırılarını ve muhayyel vahşet olaylarını abartılı bir dille anlatmış ve halkı Haçlı Seferleri’ne katılmaya ikna etmek için bir sürü vaatte bulunmuştur. Papa II. Urban, “Tüm günahlar bağışlanır, borçlar silinir, caniler affedilir, savaşta şehit olan

---

¹⁴ Bunun için bkz. Runciman, s. 16.

¹⁵ Demirkent, s. 526.

Hıristiyanlar cennete gider, Tanrı savaşı için mucize yaratır”¹⁶ gibilerinden sözler söyleyerek halkın dini değerlerini kullanmış, sonuçlarının getireceği zararları düşünmeden din adına yapılacak kutsal bir savaş için halka çağırıda bulunmuştur. Urban, yaptığı bu çağırıda Doğu’lu Hıristiyanlara yardım etmenin gerekliliğinden de bahsetmiştir. O, Türklerin hâkimiyeti altında yaşamının ne kadar kötü bir şey olduğunu ve İstanbul için Türklerin nasıl bir tehlike oluşturduğunu, Doğu Hıristiyanlarının, Batılı kardeşlerinden yardım beklediğini anlatmıştır.¹⁷ İlk haçlı çağrısı aile fikri ön plana çıkartılarak yapılmıştır. Papa II. Urban halka şu şekilde seslenmiştir: “ Babalara, oğullara, yeğenlere, hitap ediyorum. Eğer birisi sizin akrabanızdan birini öldürse, kendi kanınızdan olanın intikamını almaz mıydınız? Öyleyse Efendimizin (İsa) ve din kardeşlerinizin intikamını öncelikle almalısınız.”¹⁸ Sonuçta Papanın yaptığı bu çağrı, bütün batı toplumunu harekete geçiren kutsal bir çağrı olarak kabul edilmiştir. Bu çağrının etkisiyle Hıristiyan halk, mukaddes makamları, Müslümanların kirletmekte olduklarını düşünerek, günahlarını affettirmek için, bütün mallarını satarak bu seferlere katılmaya karar vermiştir.¹⁹ Ancak bu haçlı ordusuna katılanların tümünün salt dinsel duygularla buraya katıldığını söylemek de mümkün değildir. Birçok parasız, işsiz, maceraperest kişi de “ bal ve süt akan diyarlar” olarak telakki ettiği yerlerin zenginliklerini yağmalamak amacıyla bu orduya katılmıştır.²⁰ Bu suretle 1096’da on binlerce erkek, kadın ve çocuk, Tanrı’nın mucizeyle ihtiyaçlarını karşılayacağına inanarak, hiç hazırlıksız,

---

¹⁶ Barker, s. 90.

¹⁷ Pernoud Regine, The Crusades, London 1962, s. 23- 24.

¹⁸ Demirkent, s. 526- 527.

¹⁹ Regine, s. 24.

²⁰ Raşid Erer, Haçlı Seferleri, İstanbul 1948, s. 8- 15.

yola çıkmıştır.²¹ Bu yolculuk esnasında ise insanların çoğu ya soğuktan ölmüş ya da hastalıktan kırılmıştır.

3. Haçlı Seferleri'nde Haçlıların Uyguladığı Şiddet

1096 Mayısında, harekete geçen ilk haçlı ordusu, Macaristan ve Bizans topraklarında, Müslüman, Hıristiyan demeden önlerine çıkan herkesi öldürmüş, birçok yağma ve tahripde bulunmuştur. Daha sonra da Haçlılar Anadolu Selçuklu Devleti'nin topraklarına girmiş, Anadolu'daki birçok yerleşim yerini yakıp, yıkıp yağmalamıştır. Selçuklu orduları yüz binlerle ifade edilen Haçlı Ordularına karşı değişik bölgelerde yıpratma savaşları yapmış ve bunların birçoğunu Anadolu topraklarında yok etmiştir. Buna rağmen bu ordunun bir kolu Antakya'ya kadar ulaşarak şehri ele geçirmiş ve büyük bir Müslüman katliamı gerçekleştirmiştir.²²

Aynı haçlı orduları güneye doğru inerek 1098 yılında Fatimilerin denetiminde olan Kudüs'ü kuşatmıştır. Kanlı çatışmalar neticesinde, Kudüs Haçlıların eline geçmiştir. Haçlılar Kudüs'ü ele geçirdikten sonra görülmemiş bir vahşet sergilemişlerdir. Bu çerçevede Haçlı ordusu, şehirdeki bütün Müslümanları öldürmüş, Kubbetüssahra'yı yağmalamış, Mescid'i Aksa'ya sığınanları kılıçtan geçirmiş ve Müslümanlara yardım ettikleri gerekçesiyle Kudüs'te bulunan Musevilerin sığındıkları sinagogları bile yakmıştır.²³ Godefroy de Bovillian, Papa II. Urban'a gönderdiği mektupta bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: “ Kudüs'te bulduğumuz düşmanlara ne yapıldığını öğrenmek isterseniz, malumunuz olsun ki;

---

²¹ Munro, s. 164- 165.

²² Demirkent, s. 528.

²³ Demirkent, s. 530.

Süleyman Mabedi'nin kapısı önünde ve mabedin içinde bizimkilerin atları dizlerine kadar Müslüman kanlarına batarak yürüyorlardı.”²⁴

Haçlıların, vahşet sahneleriyle dolu bu kanlı ilk seferini sonraki yıllarda düzenlenen yeni seferler takip etmiştir. Bu süreçte sayısı yüz binlerle ifade edilen Haçlı askeri başta Anadolu olmak üzere Müslümanların yaşadığı bölgelere şiddet ve gözyaşı getirmiştir. Hatta zaman zaman bu gözü dönmüş Haçlı saldırganlığı sadece Müslümanlara yönelik olmakla kalmamış, Haçlılar kendi dindaşları olan doğulu Hıristiyanlara da büyük zulüm ve katliamlar yapmıştır. Bu çerçevede özellikle IV. Haçlı Seferinde Haçlı orduları kendi müttefikleri olan Bizans devletindeki iç kavgalara müdahale etmek amacıyla İstanbul'a gelmiş; ancak bir süre sonra Bizans'ta karşılaştıkları durumdan rahatsız olarak İstanbul'u işgal etmişlerdir. Bu işgal sırasında Haçlılar, İstanbulu yakıp, yıkıp, yağmalamıştır. Haçlılar sadece İstanbul'u yakıp, yıkmak ve yağmalamakla kalmamış ve kendilerinden farklı olarak gördükleri Ortodoks Hıristiyanların kutsal değerlerine karşı her türlü saygısızlığı yapmışlardır. Bu çerçevede Ayasofya'nın ikonastasisi ve sunağı parçalanmış, kiliseler kirletilmiş ve patriğin tahtına fahişeler oturtulmuştur.²⁵ Haçlılar yıllar boyu sürdürdükleri bu zulüm döneminde Ortodoksların kutsal saydığı bir takım azizlerin kemiklerini bile yağmalayarak Roma'ya götürmüşlerdir.

Hıristiyan Batının Haçlı Seferleriyle ayyuka çıkan şiddet eylemleri, sonraki dönemlerde çok fazla azalmamış ve hem diğer dinlerden olan kimselere hem de genelin düşüncesine aykırı anlayışı benimseyen Hıristiyanlara yönelik eylemler devam etmiştir.

---

²⁴ Bunun için bkz. Erer, s. 35.

²⁵ Auguste Bailly, Bizans Tarihi, Çev. Haluk Şaman, ?, C. 2, s. 375- 376.

B. ORTAÇAĞDA SAPKIN KABUL EDİLEN HİRİSTİYAN GRUPLARA YÖNELİK ŞİDDET

Ortaçağda Kilisenin, papaları atama yetkisini imparatorların elinden alarak, imparatorların seçiminde etkili hale gelmesi ile birlikte dini otorite siyasi kavgalara karışmaya başlamıştır. Bu nedenle ortaçağda din, Kilisenin siyasi hedefleri doğrultusunda kullanılmış ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için bir şiddet aracı haline gelmiştir. Örneğin 1198 yılında papa, Almanya'da taht kavgasından kaynaklanan iç savaşta kendi adayına yardım etmiş ve bu uğurda içlerinde II. Frederich (1212- 1250) gibi çok güçlü bir imparatorun da bulunduğu çok sayıda kişiyi ve hatta bazen bir ülkeyi aforoz etmiştir.²⁶

Kilisenin bu tavrında etkili olan düşünce, Kilisenin devletten üstün olduğu düşüncesidir. Papa'ya göre Tanrı Hıristiyanlığın savunulması için iki kılıç vermiştir. Bu kılıçların her ikisi de Kiliseye verilmiştir. Kilise bunlardan ruhani olanı kendisi almış, dünyevi olanı ise krala vererek dini ve dünyevi yönetimde tek otorite olma yetkisine hak kazanmıştır.²⁷ Bu düşünceden yola çıkan Roma Katolik Kilisesi kendi öğretisi dışındaki grupları heretik olarak nitelendirmiş, bu grupların yok edilmesi için her türlü mücadeleyi vererek, onlara karşı şiddet içeren bir politika uygulamıştır. Kilise, heretik olarak nitelendirdiği bu grupları, sadece dini otoritesini değil, siyasi otoritesini de tehdit eden bir unsur olarak görmüştür. Örneğin düalizmi esas alan Bogomilcilik, farklı dini fikirleri nedeniyle sapkın bir topluluk olarak kabul edilmiştir. Cemaatlerinde hiçbir hiyerarşiye yer vermeyen Bogomiller, bu yapısı ile sadece dini olarak değil, siyasi olarak da Kilisenin otoritesini tehdit etmiş ve bu

---

²⁶ Ali Erbaş, Hıristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi, İstanbul 2007, s. 19.

²⁷ Erbaş, s. 19.

nedenle Kilisenin baskısıyla karşılaşmıştır. Buna rağmen XIII. yüzyılın ilk yarısında Bulgaristan'da resmen kabul edilmeyi başaran Bogomilcilik, Bosna'da Bon Kulin döneminde (1180- 1214) devlet dini olmuştur.²⁸

Ortaçağda heretik olarak nitelendirilen gruplar denildiğinde ilk akla gelen grup, birçok mezhebi içine alan Katharlardır.²⁹ Katharlar öğretilerinin merkezine düalizmi koymuş; iyi ile kötülük arasında var olan bir savaştan söz etmiştir. Bu görüşe göre görünür dünyayı Tanrı yaratmamıştır. Dünyayı, ruhu maddenin içine hapsetmek isteyen şeytan yaratmıştır. Madde ise kirlidir; bu anlayışa göre onlar, evlilik, vaftiz, evharistiya ve günah çıkarmayı gereksiz görmüştür. Şeytan Eski Ahit'in Tanrısı olan Yahve ile özdeştir. İyi Tanrı ise bu dünyadan uzaklardadır. Kurtuluş yöntemini öğretmek üzere İsa Mesih'i gönderen de O'dur. Katolik öğretilerinden tamamen farklı olan bu inanışlar, Katharların çoğunun yargılanarak mahkûm edilmesine ve yakılmasına sebep olmuştur. Bunlar Batı'nın odun yığını üzerinde can veren ilk zındıkları olarak kabul edilmiştir.³⁰

Papa XII. Innocentius'in 1209'da sapkın olarak görülen Albililere karşı düzenlediği Haçlı Seferi de Kilisenin şiddet girişimlerinden birini teşkil etmektedir.³¹ Bu savaşta Albililer, Kilise tarafından Tanrı'nın düşmanı olmakla ve ahlaksızlıkla suçlanmış, bu suça karşılık katliam derecesine varan bir cezalandırma yöntemine başvurulmuştur. Askerler bu kıyımı durdurmaya çalıştıklarında ise papalığın onlara cevabı şu olmuştur: "Öldürün! Tanrı bunun kendisi için olduğunu biliyor."³²

---

²⁸ Eliade, Dinsel İnançlar 3, s. 208-209.

²⁹ Gündüz, İnanç sözlüğü, s. 77.

³⁰ Eliade, Dinsel İnançlar 3, s. 211- 212.

³¹ Mircea Eliade- Ioan P. Couliano, Dinler Tarihi Sözlüğü, Çev. Ali Erbaş, İstanbul 1997, s. 129- 130.

³² Samuel Klausner, "Violence", Encyclopedia of Religion, Ed. Mircea Eliade, Newyork- London 1987, C. 15, s. 268.

Roma Katolik Kilisesi'nin yetkisini reddeden ve bu yüzden Kilise'nin uyguladığı şiddete maruz kalan gruplardan biri de Vodualar'dır. Bu grup en çok ekmek ve şarabın İsa'nın bedeni ve kanına dönüştüğünü reddetmesi nedeniyle eleştirilmiş ve baskı görmüştür. Ayrıca inanç ve uygulama konusunda Kutsal Kitap'a önem vermekle birlikte İncil'i Kutsal Kitap'ın diğer kısımlarından üstün sayan Vodualar, arafa inanmamaları dolayısıyla endüljansı, yani Papa'nın imzaladığı satılık af belgesini de reddetmiştir. Ayrıca Vodualar, azizlerin ruhuna, yani ikonalara tapınmayı da reddetmiş ve bu düşünceleri nedeniyle şiddete maruz kalmışlardır. 1400 yılından itibaren papaların bu grup taraftarlarına karşı uyguladığı şiddet giderek artmış ve 1488'de onlara karşı düzenlenen bir Haçlı Seferi'ne dönüşmüştür.³³

Yukarıdaki anlatılanlarda görüldüğü gibi Roma Katolik Kilisesi'nin basit bir şekilde sindiremeyeceğini anladığı ve sapkın olarak nitelendirdiği gruplara karşı gösterdiği şiddet, zaman zaman basit bir sindirme hareketini aşmış ve binlerce insanın öldürüldüğü bir savaşa dönüşmüştür. Kilise, kendi öğretisinden farklı inançlara sahip Hıristiyan kitleleri bu topyekün yok etme tavrı yanında, resmi mahkemelerce de yargılayıp cezalandırmıştır. Engizisyon mahkemeleri olarak adlandırılan bu mahkemeler, Albililer'e karşı yapılan savaş sırasında da Taulause'e yerleşmiştir. Bu şehirde engizisyon, 12 yaşından büyük tüm kadınları ve 14 yaşından büyük tüm erkekleri zındıklığı reddettiğini açıkça ilan etmeye zorlamış, aykırı görüşte olanları büyük bir baskı ve şiddete maruz bırakmıştır. Kutsal kitabın farklı yorumlanması nedeniyle ortaya çıkan bu yaklaşımların engellenmesi için 1229'da Taulause sinodunda Latince veya yerel dilde Kitabı Mukaddes bulundurulması yasaklanmış ve bu şekilde baskı devam etmiştir. Böylece Albililerin yok edilme

---

³³ Barker, s. 99- 100.

biçimi Roma Kilisesi tarihinin en karanlık sayfalarından biri olarak tarihe yazılmıştır.³⁴

Bütün bu anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi ortaçağda, Katolik Kilisesinin gücü elinde tutmak amacıyla uyguladığı yaptırımlar ve halka dayattığı öğretiler, Hıristiyanlıkta şiddeti ortaya çıkaran dini bir unsur olmuştur. Kilisenin uyguladığı bu şiddet resmi mahkemelerle cezalandırma yöntemi şeklinde devam etmiş ve Engizisyon olarak adlandırılan bu mahkemeler şiddetin üretildiği resmi bir kurum olarak tarihte yerini almıştır.

C. ENGİZİSYON MAHKEMELERİ VE ŞİDDET

Engizisyon XIII. yüzyıldan itibaren, Avrupa’da Hıristiyanlıktan dönenleri, dini esaslara başkaldıranları, bir kısım Yahudi grupları yok etmek için kurulmuş ve özel yetkilerle donatılmış Kilise mahkemeleridir.³⁵ Bu mahkemelerde, daha önceden de değindiğimiz gibi Hıristiyan dinine bağlı olmakla beraber Kilise’nin sapkın diye nitelendirdiği kişiler de yargılanmıştır. Halkın imanını sorgulamak, Katolik imanından ayrılanları geri döndürmek, onların diğer Hıristiyanların inançlarına zarar vermelerini engellemek bu mahkemelerin görevi olmuştur.³⁶

1. Engizisyonun Ortaya Çıkışı

Hıristiyanlıktan ayrılmanın ve ona karşı gelmenin ölüm cezasını gerektirdiğini resmi olarak, ilk defa 382’de Roma İmparatoru I. Theodosius ilan etmiştir. Bu

---

³⁴ Eliade, Dinsel İnançlar 3, s. 214.

³⁵ Kürşat Demirci, “Engizisyon”, T. D. V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1995, C. 11, s. 238; Meydan Larousse, “Engizisyon”, İstanbul 1971, C. 4, s. 272.

³⁶ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Farklı İnanıcı Tehdit Olarak Algılamının sonucu: Engizisyon Terörü”, Dini Araştırmalar Din ve Terör sayısı, Ed. Recep Kılıç, Ankara 2004, C. 7, S. 20, s. 97.

tarihten itibaren sorgulayıcı olarak atanan, resmi görevliler ortaya çıkmıştır. Ancak bu tarihlerde, bu görevlilerin henüz Kilise ile bir alakası yoktu. İlk olarak 1179 Letaran Konsili ile Papa III. Alexander, dini yapıdan kopanların ve uzaklaşanların tutuklanması, aforoz edilmesi, malların elinden alınması için emir vermiştir. Papa bu durumu kutsal cihad ile eşdeğer tutmuş ve bu yolda gayret gösterenlere de endüljans verileceğine dair söz vermiştir.³⁷ 1184'te ise Papa III. Lucius dinden uzaklaşanların daha sert uygulamalara maruz bırakılması kararını almıştır. Bu karara göre sapkın olarak nitelendirilen kişiler, önceki cezaların yanı sıra, evden uzaklaştırma, vatandaşlıktan çıkarılma, sürgün gibi cezalara çarptırılmıştır.³⁸

III. Innocent zamanında Yahudiler de bu cezalar kapsamına dâhil edilmişlerdir.³⁹ Papa III. Innocent Yahudilerin aşırı faiz ile kâr elde ettiklerini, mal ve servet yığdıklarını, kiliselerden büyük sinagog yaptırdıklarını ve Hıristiyanları alaya alıp onları öldürdüklerini iddia etmiş, onları krallara şikâyet etmiştir. Bu dönemde Yahudilerin ayrı bir kıyafet giymeleri ve Yahudi olduklarını gösteren bir işaret takmaları meselesi ortaya çıkmıştır.⁴⁰

Yahudilere karşı gösterilen bu davranışların nedeni çok eskilere dayanmaktadır. Katolik Kilisesi yüzyıllarca Yahudilerin Hıristiyan düşmanı olduğu propagandasını yapmıştır. Bunun sebebi ise, Yahudilere, olan bakış açılarıdır. Hıristiyanlara göre Yahudiler, İsa'nın Mesih olduğuna inanmamakla kalmamış, onun çarmıha gerilmesine de sebep olmuşlardır. İncillerde de belirtildiği gibi Hıristiyanların gözünde Yahudiler Tanrı'nın katilleridir.⁴¹ Bütün bu yaklaşımlar sonucunda

---

³⁷ Demirci, Engizisyon, s. 238.

³⁸ Eroğlu, Engizisyon, s. 97.

³⁹ Bkz. Nicholas De Lange, "Yahudi Dünyası", İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, Çev. Sevil Atauz- Akın Atauz, İstanbul 1987, C. 4, s. 34- 37.

⁴⁰ Demirci, Engizisyon, s. 238- 239.

⁴¹ Bkz. Yuhanna, 19/ 15- 16; I. Selanikliler, 2/ 15- 16.

Yahudiler “yeryüzünün en çirkef halkı” olarak kabul edilmiş ve bu ön yargının etkisiyle onlar zaman zaman Hıristiyan çocuklarını öldürmek, suları zehirlemek gibi şeylerle suçlanmışlardır. Bu suçlamalar sadece düşüncede kalmamış ve Yahudilerin yaşantısına müdahaleden, sinagogların yakılmasına kadar çeşitli şekillerde ortaya konmuştur. Yapılan bu uygulamalar ise çeşitli söylemlerle meşrulaştırılmıştır. Aziz John Crysostom’un şu sözleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: “Museviler çocukları şeytana kurban eder... Onlar vahşi hayvanlardan daha kötüdür... Sinagog bir günah evidir, adi insanların yeridir, iğrenç şeylerin yapıldığı şeytan tapınaklarıdır, Musevilerin suç dolu mekânlarıdır, İsa’nın öldürülmesinin planlandığı yerlerdir.”⁴²

Yukarıda anlatılanlarda görüldüğü gibi Kilise, farklı anlayışları benimseyen Hıristiyanlara ve farklı dinden olanlara karşı sindirme politikaları uygulamış ve çeşitli baskılarla insanları inançlarından vazgeçirmeye çalışmıştır. Kilisenin bu tavrı birçok Hıristiyan düşünür tarafından da desteklenmiştir. Bu düşünürlerin başında Aquino’lu Thomas (1225- 1274) gelmektedir. Aquino’luya göre; Hıristiyan olarak doğru yolu, kurtuluş yolunu bulan kimse bir daha bu hak yolundan ayrılamaz. Bunun aksini yapan ve Hıristiyanlıktan çıkan bir kişi her türlü insanlık ve yaşama hakkını kaybetmiştir.⁴³ Bu düşünceden yola çıkan Kilise, engizisyon mahkemeleriyle benimsediği baskı ve şiddeti, sadece kendi içinden çıkan farklı görüşlere karşı gerçekleştirilmemiş, aynı zamanda farklı dinden olanları da bu mahkemelerle sindirme yoluna gitmiştir. Böylece Hıristiyan Kilise’si şiddete dayalı ve hoşgörüden uzak bir yaklaşım sergilemiştir. Bu düşünceler sonucunda Dominiken, Fransisken ve

---

⁴² James Haught, Kutsal Dehşet Dinsel Cinayetler Tarihi, Çev. Uğur Alkapar, İstanbul 1999, s. 31.

⁴³ Demirci, Engizisyon, s. 239.

Sisteryen gibi tarikat ve dini zümrelerin görevlendirilmesi ile Papa IX. Gregory tarafından Engizisyon mahkemeleri kurulmuştur.⁴⁴

Tarihi olarak Engizisyon, Ortaçağ'da kâfirlerin yok edilmesi, 1400'lerdeki İspanyol Engizisyonu, Reformdan sonra başlayan Roma Engizisyonu olmak üzere üç aşama kaydetmiştir.⁴⁵ Bu süreçte Papa IV. Sixtus 1 Kasım 1478'de sapkınların cezalandırılmasını içeren bir ferman yayınlamıştır.⁴⁶ Hıristiyanlıktan uzaklaşanları, eski dinlerine dönmek isteyen Hıristiyanlaşmış Yahudileri ve Müslümanları cezalandırmak için İspanya'da Engizisyon Mahkemesi kurulmuştur. Bunun üzerine oluşturulan bu mahkemelerde 1481- 1517 yılları arasında 13.000'den fazla insan diri diri yakılmış ve birçok kişi de çok sert cezalara mahkûm edilmiştir. 1683'de Lizbon'da işkence değişik bir boyut kazanmış ve geleneksel Hıristiyan çizgisinden ayrıldıklarına inanılan kişilerin çocukları, Katolik inanç ve geleneği doğrultusunda yetiştirilmek üzere, anne ve babalarından zorla alınmıştır. Bu olay Portekiz tarihinin en kötü olaylarından biri olmuştur.⁴⁷ Böylece Engizisyon mahkemeleri Kilise'nin kontrolünde, birçok kişinin ölümüne ve işkenceye maruz kalmasına sebep olmuştur.

2. Engizisyon Mahkemelerinde Uygulanan Ceza Yöntemleri

Engizisyon Mahkemeleri uygulama itibariyle korkunç işkencelerin yapıldığı mahkemelerdi. Engizisyon mahkemelerinde sorgulayıcıların görevi, ruhlarını şeytana satmış olduklarına inanılan suçluların itirafta bulunmasını sağlamaktı. Sorgulayıcıların suçluları yakma sebepleri ise onları günahlarından arındırmak

---

⁴⁴ Demirci, Engizisyon, s. 238- 239.

⁴⁵ Haught, s. 49.

⁴⁶ Will Durant, The Reformation, Newyork 1957, s. 208- 213.

⁴⁷ Demirci, Engizisyon, s. 239- 240.

istemeleri idi. Sorgulayıcılara göre ölüm cezasına çarptırılan bir sapkın ölecek, kendisini cehennemden koruyacak olan İsa'nın verdiği müjdeye ulaşacaktı. Ayrıca engizisyoncular uyguladıkları cezalarla potansiyel din değiştirme girişimlerini engellediklerini düşünmüşler ve uyguladıkları bu şiddet ile suçluyu sonsuz cehennemden koruduklarına inanmışlardır.⁴⁸ Bu görevliler amaçlarına ulaşmak için çeşitli işkence yöntemlerine başvurmuşlardır. Bu işkenceler şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

Anlatılanlara göre; suçlunun kolları arkadan bağlanır ve ayaklarına ağırlıklar asılarak, vücudu bir makara vasıtasıyla havaya kaldırılır, bu suretle organları gerilirdi. Yere az bir mesafe kaldığında ise aniden makara salınır ve bu iş eklemler yerinden çıkıncaya kadar tekrar edilirdi. İsviçreli tarihçi Walter Nigg'in kayıtlarında da şunlar yazmaktadır: “Başparmağı sıkarak işkence yapmaya yarayan alet şöyle kullanılırdı; parmaklar mengenalere yerleştirilir, arkasından kemikler kırılana ve kan fışkırana kadar vidaları sıkılırdı. Bir başka işkence metodunda ise suçlu, sivrileştirilmiş demir çivileri olan demir bir sandalyeye oturtulurdu. Kurban üzerine oturtulmadan önce bu sandalyenin çivileri korlaşana dek aşağıdan ısıtılırdı. Bot denilen işkence aleti ise kaval kemiğini kırmak için kullanılırdı. Bu arada da beden üzerine taşlarla ağırlık yapılırdı.”⁴⁹

İşkence yöntemlerinden bir tanesi de su işkencesiydi. Bu işkence yönteminde sanık bolca su yutmaya zorlanır, ardından da tahta bir tekneye yatırılırdı. Daha sonra teknenin üstüne kapak örtülür ve mahkûmun üzerine bastırılırdı. Başka bir işkence yönteminde ise mahkûmun ayaklarına ateşe dayanıklı merhem sürülür ve ayaklar

---

⁴⁸ Durant, s. 208- 209.

⁴⁹ Bunun için bkz. Haught, s. 46.

ateşe yanaştırılır ve istenen cevap alınıncaya kadar işkenceye devam edilirdi.⁵⁰ Bütün bu işkenceler sonunda suçlu hala itirafta bulunmadıysa, hüccesine casuslar gönderilir ve mahkûmlardan suçlarını itiraf edenler olursa hapisle cezalandırılırdı. İtiraf etmeyenler ise kazığa bağlanarak yakılırdı.⁵¹ Suçluların bütün bu işkencelerden kurtulmaları için ölüm bile çıkar yol olmazdı. Çünkü din sapkınlığıyla suçlanan ölünün cesedi mezardan çıkartılırdı. Suçlu olduğuna kanaat getirildiğinde ise yakılır ve bıraktığı mirasa da el konulurdu.⁵²

Bütün bu dehşet dolu uygulamalardan sonra Engizisyon Avrupa'da ve diğer ülkelerde XVIII. yüzyıl sonlarında ortadan kalkmıştır. İspanya'da bu mahkemeler 1814'de VII. Ferdinand tarafından tekrar canlandırılmak istenmesine rağmen, 1820'de Kortes tarafından bütünüyle ortadan kaldırılmıştır.⁵³

D. REFORMİSTLER VE ŞİDDET

Reform hareketleri, Ortaçağ'da Kilise'nin, düşünörlere, bilime, bilim adamlarına, dinsel düşünce ve yaklaşımlara, Kilisenin çizdiği kalıpların dışına çıkanlara ve Kilise'ye bağlı olmayan laik kesime karşı uyguladığı baskı ve şiddetin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁴

Reform hareketlerinin ortaya çıkmasına sebep Kilise'nin şiddet içeren tavrıdır. Ortaçağ'da Tanrı'dan özel bir lütuf ve yetki almış olduğunu sanan bir papaz sınıfının ortaya çıkması sonucunda papazın aracılığı olmadan Tanrı'ya yaklaşılamayacağı düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Papazlar ise bu düşüneyi

---

⁵⁰ Clement Wood, İspanya'da Engizisyon, Çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1938, s. 52.

⁵¹ Demirci, Engizisyon, s. 240.

⁵² Meydan Larousse, "Engizisyon", C. 4, s. 272.

⁵³ Demirci, Engizisyon, s. 240.

⁵⁴ Gündüz, Şiddetin Meşruiyet Zemini, s. 42.

kullanarak, halkı maddi ve manevi olarak sömürmüşlerdir. Endüljans uygulaması ile Kilise, para karşılığında günah affederek, ihtiyaç duydukça para karşılığında af belgesi satmıştır.⁵⁵ Böylece İnsanların dini duygularını kullanarak mukaddesat ticareti yapmıştır. Ayrıca bu dönemde Kutsal Kitabı yorumlama hakkı Kilise'nin tekelinde olmuş ve bu nedenle her Hıristiyan, dini mercilerin kararlarına uymak zorunda bırakılmıştır. Bu uygulamaları ile eleştirilen Kilise, daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi, kendisini eleştiren bireysel fikirlere ve küçük grupların düşüncelerine müsamaha göstermemiş ve aykırı görüşte olanları durdurmak adına şiddet kullanmıştır.⁵⁶

Kilise'nin şiddet ve baskı politikasına karşı bireysel tepkiler, yalnızca Kilise dışında değil, Kilise içinde çalışan bazı din adamları tarafından da gerçekleştirilmiştir. Böylece Kilise içinde reform yapılması gerektiğini düşünen ve vaazlarında bu fikri savunan reformist din adamları ortaya çıkmıştır. Bu reformistlerden ilki dominiken olan Eckhart'tır. Düşünceleri nedeniyle ortaçağ Hıristiyanlığının mahkûm ettiği düşünürlerden biri olan Eckhart, fikirlerinde geleneği sürdürmekle birlikte, İsa'nın tarihteki rolü ve bedenlenişi üzerinde fazla durmamış ve sıradan bir Hıristiyan'ın tefekkür ile Tanrı'ya ulaşacağını iddia etmiştir. Bu mistik yaklaşımı nedeniyle Eckhart 1321'de zındıklıkla suçlanmış ve ömrünün son yıllarında savlarını savunmak zorunda kalmıştır.⁵⁷ Daha sonraları Martin Luther'i fikirleriyle derinden etkilediği iddia edilen Johannes Touler da, İsa'nın herkes uğruna öldüğünü ve papanın kimseye kurtuluş yolunu kapatamayacağını söyleyerek, Eckhart

---

⁵⁵ Bunun için bkz. Erbaş, s. 25- 26; Hakan Olgun, Luther ve Reformu Katolisizmi Protesto, Ankara 2001, s. 42- 43.

⁵⁶ Suat Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, Ankara 1988, s. 174- 175.

⁵⁷ Bkz. Eliade, Dinsel İnançlar 3, s. 227.

gibi Kilise'yi karşısına almış ve bu yüzden yaşadığı şehri terk etmek zorunda bırakılmıştır.⁵⁸

Kişisel olarak gerçekleştirilen reform hareketleri Kutsal kitabı İngilizceye çeviren ve tek otorite kaynağının Kutsal Kitap olduğunu vurgulayan Wyclif,⁵⁹ ve Jan Hus ile devam etmiştir.⁶⁰ Jan Hus, Wyclif'in Kutsal Kitap'ın yetkinliği ve din adamlarının lüksü terk etmeleri yönündeki görüşlerini hararetle savunmuştur. Bu fikirleri ile Hus, papalığı karşısına aldığı için din sapkını olmakla suçlanmış, vaaz etmesi engellenmiş ve sonuçta 1415 yılında Kostanz Konseyi'ne katılanların isteği üzerine yakılarak öldürülmüştür.⁶¹

Wyclif ve Jan Hus haricinde birçok düşünür, Kilise'den kopmadan bazı ibadet ve kurumlarda "reform yapmaya" çalışmıştır. Fakat reformistlerin bu çabaları sonuçsuz kalmış ve bu çabalar onların şiddet görmelerine sebep olmuştur. Bu baskılar sonucunda reformlar Katolik Kilisesi'ne karşı ve onun dışında gerçekleştirilmiştir. Reform hareketleri 1517'de, Martin Luther'in 95 maddelik bildirgesini Wittenberg kilisesinin kapısına asması ile kontrol edilemez bir noktaya varmıştır. Martin Luther'in bu eyleminden birkaç yıl sonra Batı Hıristiyanlığının birliği artık onarılmaz biçimde yok olmuştur. Çünkü Martin Luther'in bildirisiyle Hıristiyan dünyası Katolik-Protestan savaşlarıyla şiddet dolu bir döneme sürüklenmiştir. Bu savaşlarda iki taraf da acımasız davranmıştır.⁶²

Bu çatışmaların yapılmasında Kilise'nin farklı fikirlere yaklaşım tarzı önemli bir etken olmuştur. Ancak Reform taraftarları da bu çatışmaların oluşmasında en az Kilise kadar etkili olmuştur. Reformcuların bu tavrı, Reform düşüncesinde ne kadar

---

⁵⁸ Barker, s. 101.

⁵⁹ Mustafa Bıyık, Presbiteryenlik ve Türk Presbiteryenler, Ankara 2006, s. 17.

⁶⁰ Bıyık, s. 18.

⁶¹ Barker, s. 103.

⁶² Bunun için bkz. Haught, s. 64.

şiddete yer verilip verilmediği sorusunu akla getirmektedir. Bu sorunun cevaplandırılması için Reformun mimarlarından biri olan Luther'in şiddet anlayışı, üzerinde durulması gereken bir konudur.

1. Luther ve Şiddet

Luther bir din adamı olmasına rağmen Kilisenin öğretilerinin karşısında yer almıştır. Luther'in Katolik Kilisesi'ni eleştirmesinin en önemli nedenlerinden biri Kilisenin Kitabı Mukaddes'in tek doğru yorum makamı olarak kendisini görmesi ve halktan aldığı endüljanstır. Kilisenin uygulamalarını reddeden Luther, kurtuluşun ancak imanla gerçekleşeceği düşüncesiyle Katolik Kilisesi'nin karşısında yer almıştır.⁶³

Papalık makamını "Roma'daki şeytan" olarak nitelendiren Luther, bu fikirleri ile Katolik Kilisesi'nin öğretilerinin karşısında yer almış, Kilise tarafından aforoz edilerek şiddet içeren bir muameleyle karşılaşmıştır.⁶⁴ Ancak Kilisenin bu tepkisi bir sonuç vermemiş, Luther'in bu çıkışı Hıristiyanlık'taki ikinci büyük bölünmeye sebep olmuştur. Bu bölünme süreci ise daha önce belirttiğimiz gibi Katolik ve Protestanlar arasında gerçekleşen bir savaşa dönüşmüştür.

Luther'in savaş ile ilgili yaklaşımı o ve taraftarlarının verdiği silahlı mücadeleyi destekleyici niteliktedir. Nitekim Luther'e göre bir Hıristiyan huzuru sağlamak amacıyla öldürebilir. Ayrıca o, silahlanmayı aniden saldırıya karşı alınması gereken bir tedbir olarak nitelendirmiştir. Buna göre Luther'in, savunmak için şiddet kullanmayı tasdiklediği söylenebilir. Ancak Luther, bütün bu dolaylı şiddet

---

⁶³ Olgun, Luther, s. 38.

⁶⁴ Kaan H. Ökten, Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş, İstanbul 2003, s. 174- 176.

eğilimlerinin ötesinde savaşı doğrudan doğruya desteklemiş ve sadece nefsi müdafayı gerektirdiği için değil, intikam için de savaşılabilceğini ifade etmiştir. Çünkü Luther'e göre savaş doğru ve kutsaldır.⁶⁵

Yukarıdaki anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda Luther şiddeti onaylayan bir tavır sergilemiştir. Onun bu savaş severliği muhaliflere karşı yaklaşımında tavrını belirleyen bir konu olmuştur. Nitekim öğretisinin merkezine imanla kurtuluş fikrini koyan Luther, bazı söylemlerinde kendi öğretisini reddedenleri kurtuluşun dışında tutmuştur. Dolayısıyla Luther, farklı fikirler söz konusu olduğunda Roma Kilisesi'nin yaklaşımına benzer bir tutum göstermiş ve muhaliflerine karşı şiddet kullanmaktan çekinmemiştir. Luther'in bu tutumu zamanla onun ve öğretisini savunanların, muhaliflerine karşı tavrını belirleyen önemli bir dini etken haline almıştır. Nitekim bu fikirleriyle o, yalnızca kendi öğretisi dışında kalan Roma Kilisesi'nin karşısında yer almakla kalmamış, aynı zamanda Anabaptistler gibi muhalif gruplara karşı uygulanan şiddete de izin vermiştir.

Anabaptistler, Lutherci Kilise'nin devlete bağlanmasını eleştirmiş ve laik idarecinin dini konulara karışma hakkını reddetmiştir. Aslında bu yaklaşım Luther'in laiklik anlayışıyla örtüşen bir yaklaşımdır. Çünkü Luther'e göre her Hıristiyan dini ve dünyevi olmak üzere iki taraflı bir yaşam sürer. Bu nedenle yeryüzü adaletinde yol gösterici olarak Kutsal Kitab'a ihtiyaç yoktur. Ancak Luther'e göre laik hukuka itaat gereklidir. Çünkü prensler Tanrı'nın iradesi ile görevlerinin başındadır. Bu nedenle hiç kimse laik idareye karşı koyma hakkına sahip değildir. Anabaptistler de devletin karşısında yer aldığı için yok edilmelidir.⁶⁶ Luther daha önce de 1525'te patlak veren köylü ayaklanmasında aynı tavrı sergilemiş, önceleri destek verdiği

---

⁶⁵ Peter F. Wiener, Hitlerin Manevi Atası Martin Luther, Çev. Hakan Olgun, İstanbul 2002, s. 85- 86.

⁶⁶ Wiener, s. 78- 82.

köylüleri daha sonra sert bir şekilde eleştirmiştir. Luther yaptığı bu eleştirilerle köylülere karşı uygulanacak olan şiddete destek vermiş ve şu sözlerinde görüldüğü gibi bu şiddete dini bir mahiyet kazandırmıştır: “Gelin sevgili aziz lordlar, asiller! Bütün kuvvetinizle onlara vurun, kazıklara oturtun ve boğazlarını kesin. Bunu yaparken ölümlerle buluşursanız, Tanrı’ya itaat ettiğinizden ve şeytan aşiretine karşı kendinizi koruduğunuzdan tanrısal bir lütufla ödüllendirileceksiniz.”⁶⁷

Luther’e göre köylüler bu şekilde bir şiddeti hak etmektedirler. Çünkü onlar idarecilere karşı gelmekle kutsal emirleri dinlememişler ve bu şekilde İncil’i istismar etmişlerdir. Böylece Tanrı’nın adını kötülöklere alet etmişlerdir. Yaptıkları bu kötölükten dolayı Tanrı onları mutlaka cezalandırmak durumundadır.⁶⁸ Görüldüğü gibi farklı fikirlerine anlayış bekleyen Luther, gücü eline geçirdiğinde, kendisi de anlayışsız davranmış ve farklı düşünönlere karşı şiddet yanlısı hareketlerde bulunmuştur.

Luther farklı bir inancı benimseyen Yahudilere karşı davranışında da şiddeti esas almıştır. Luther’e göre Yahudiler şeytandır ve Hıristiyanlar’ın en kötü düşmanıdır. Mesih tarafından lanetlenmiş kimseler olmaları sebebiyle de onlardan intikam alınmalı ve öldürölmelidir. Luther söylemlerinde Yahudileri aşağılayıcı ve hakaret dolu sözlere yer vermenin yanında Hıristiyanları onlara karşı kışkırtarak şiddete yönlendirmeye çalışmıştır.⁶⁹

Şiddete onay veren tek reformcu Luther değildir. Diğer reformistlerin fikirleri ve şiddete yaklaşımları, reform sürecinde şiddet anlayışını anlamak için üzerinde durulması gereken bir konudur.

---

⁶⁷ Bkz. Wiener, s. 74.

⁶⁸ Olgun, Luther, s. 67.

⁶⁹ Wiener, s. 90- 95.

2. Zwingli- Kalvin ve Şiddet

Luther'in reform hareketi Almanya'da sürerken benzer söylemlere sahip bir diğer reform hareketi ise İsviçre'de ortaya çıkmıştır. İsviçre reformunun temsilcisi Ulrich Zwingli'dir. Zwingli başta kutsal metnin otoritesi olmak üzere Papalığın dinsel istismarına yönelik eleştirisi konusunda Luther gibi düşünmüştür. Luther gibi o da endüljanslara karşı koymuş ve çok geçmeden de rahiplerin evlilik yasağı, manastır yaşamını ve Katolik Kilisesi'nin pek çok ibadet ve uygulamasını eleştiren vaazlar vermeye başlamış, araf düşüncesini, azizlerin şefaati inancını ve rahiplerin aracılıklarını kutsal metne aykırı olarak değerlendirmiştir.⁷⁰ Ayrıca Zwingli Roma Katolik Kilisesi'nden sadece dinsel olarak değil, siyasal olarak da ayrılma düşüncesi ile tepki çekmiş ve 1531'de Katoliklerin Zürih'e saldırması ile öldürülmüştür.⁷¹

Luther gibi Zwingli de dini öğretileri uğruna şiddete başvurmaktan kaçınmamış ve en sert çatışmayı Anabaptistlerle yapmıştır. Zwingli Anabaptistlere, 1523'te Zürih'te kurduğu devlet- kilise birleşimine karşı çıktıkları için baskı ve şiddet uygulamıştır.⁷²

Luther ve Zwingli gibi Katolik öğretilere karşı çıkan reformcu isimlerden biri de Calvin'dir. Onun diğer reformculardan farklı olan en önemli teolojik öğretisi "kader" doktriniydi. Calvin'e göre kurtuluş insani bir tercihe bağlı değildir. Bu Tanrı tarafından başlangıçta belirlenmiştir.⁷³ Bu nedenle herkes eşit şartlarda yaratılmamıştır. Bazıları için sonsuz yaşam öngörülürken, bazıları için de sonsuz

---

⁷⁰ Hakan Olgun, "Protestanlık", Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, İstanbul 2007, s. 124-125.

⁷¹ Bıyık, s. 25.

⁷² Barker, s. 123.

⁷³ Olgun, Protestanlık, s. 127.

lanetlenme söz konusudur.⁷⁴ Bu teolojisi sonucunda diğer reformistler gibi Kalvin de, kendi öğretisi karşısında yer alan Katolik, Anabaptist gibi dini gruplarla birlikte inançsız olarak nitelendirilen şahıslara karşı tahammülsüz bir tavır sergilemiştir.⁷⁵ Bu tavır sonucunda o, şiddet içeren bir yaklaşım içerisinde bulunmuştur. Örneğin, 1553 yılında teslise karşı gelen Michael Servetus adlı bir bilgini yaktırarak idam ettirmiştir.

Reform hareketi sırasında yaşanan şiddet olaylarından biri de Otuz yıl savaşlarıdır. Bu savaşlar 1618'den 1648'e kadar sürmüştür. Bu savaş sonucunda milyonlarca kişi ölmüş ve savaş, Almanya'yı perişan hale getirmiştir. Almanya Luther'le başlayan mezhep ayrılığını bir iç mesele olarak muhafaza etmeyi başaramamış, Otuz Yıl Savaşı dediğimiz umumi bir Avrupa mücadelesine sürüklenmiş, yıkıcı ve kanlı olayların yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bu savaş genel olarak bir mezhep mücadelesidir. Bu bağlamda dinsel şiddetin ortaya çıktığı ilginç bir örnektir. Ancak bu savaşta daha sonra siyasi etkenler ön plana çıkmıştır. Habsburgların Avrupa'ya hâkimiyetlerine karşı diğer Avrupa milletlerinin mücadelesi fikri esas olmuştur.⁷⁶ Westphalia Barışı ile Papa sivil hükümetler üzerindeki etkisini kaybetmiş ve Otuz Yıl Savaşı bu şekilde sona ermiştir.⁷⁷

Yukarıdaki anlatılardan yola çıkarak diyebiliriz ki bütün bu reform hareketleri, Katoliklerin uyguladığı şiddet ve baskı politikasına karşı yapılmış hareketler olmasına rağmen, bu hareketlerin temsilcileri de şiddet yanlısı sözler söylemişler ve şiddete yol açan davranışlarda bulunmuşlardır.

---

⁷⁴ Stephen J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler 1494- 1789, Çev. Ertürk Demirel, Ankara 2004, s. 36-37.

⁷⁵ Erbaş, s. 98.

⁷⁶ Bekir Sıtkı Baykal, Yeni Zamanda Avrupa Tarihi, Ankara 1961, C. 2, s. 11- 13.

⁷⁷ Haught, s. 72.

Reform hareketleri sonucunda Kilise, dünyevi otorite niteliğini kaybetmiş, Pavlus'u egemenlik anlayışına yönelmiştir. Ancak Kilisenin siyasi alanda etkinliğini kaybetmesi, Hıristiyan inancı ve geleneğinin toplumlar üzerindeki etkisini kaybettirmemiş ve din, gerek siyasi alanda gerekse toplumlara karşı ilişkilerde etkili bir faktör olma özelliğini devam ettirmiştir.

Ortaçağda bu şekilde şekillenen Hıristiyanlık ve şiddet anlayışı, yakın tarih ve günümüzde nasıl bir farklılık göstermiştir. Bu konuyu da "Günümüzde Hıristiyanlık ve şiddet" başlığı altında inceleyeceğiz.

III. BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET

Hıristiyan dünyası, II. Dünya Savaşına kadar başka toplumlara karşı Kilisenin etkisiyle savaşa ve çatışmaya dayalı bir yaklaşım içerisinde olmuş ve farklı inançları benimseyen toplumlara karşı, dışlayıcı bir politika izlemiştir. İlk yüzyıllardan itibaren Aziz Irenaeus, Origen gibi Kilise babaları, İsa'dan sonra yaşayanların kurtulabilmeleri için Kiliseye dâhil olmaları gerektiğini vurgulamışlar, Aziz Kipriyanus ise “Kilise dışında kurtuluş yoktur” dogmasını formüle etmiş ve bu fikri bir doktrin haline getirmiştir. Kilise'nin bu yaklaşımı özellikle Hıristiyanlığın resmi din haline gelmesi ile birlikte ayrılıkçı Hıristiyanların yanında Yahudilerin ve putperestlerin de kurtuluştan uzak oldukları fikrini ön plana çıkarmış ve bunların Kiliseye dâhil olmadıkça şeytan ve yardımcıları için hazırlanmış olan cehennem ateşine gidecekleri düşüncesi kabul edilmiştir.¹ Bu yaklaşımı sonucunda Kilise, kendi öğretisi dışında kalan gruplara ve dinlere karşı şiddet ve baskı politikası uygulamıştır.

Kilisenin şiddete yol açan baskı politikası Hıristiyanlık'ta bölünmelere yol açmıştır. II. Dünya savaşından sonra, değişen dünya şartları ile birlikte Kilisenin bu yaklaşımında değişmeler meydana gelmiştir.

---

¹ Baki Adam, Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler, İstanbul 2002, s. 78- 81.

A. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET

Bilimin gelişmesi ile insanlar Kilise'den ve dinden uzaklaşmaya başlamıştır. Ayrıca XX. yüzyılın başlangıcından itibaren meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeler Katolik Kilisesi'ni de etkilemiştir. Özellikle ulus devletlerinin ortaya çıkması sonucu, I. ve II. Dünya Savaşlarının da etkisiyle, Kilise modern hayatın ortaya çıkardığı, farklı inançlarda insanların bir arada yaşadığı çok kültürlü, çok inançlı toplumlara hitap edebilmek için, II. Vatikan Konsili'nde (1962- 1965) dinler arası diyalogdan bahsetmeye başlamıştır. Buna göre bu konsilde Hıristiyanlık dışındaki dinlerin de geçerli bir fonksiyona, manevi zenginliğe sahip olduğu dile getirilmiş, fakat bu dinlerin Hıristiyan mesajı ile tamamlanması gerektiği vurgulanmıştır.² Böylece baskı ve şiddet yaklaşımından vazgeçen Kilise, bu yaklaşımı ile diğer dinlere karşı görünürde barışa dayalı bir politika izlemeye başlamıştır. Ancak onun bu yaklaşımı özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında fundamentalist Protestan gruplardaki, "ben merkezli" yaklaşımı ve din adına şiddeti engelleyememiştir. Bu tür davranışlar özellikle İsa'nın dönüşünün yakın olduğunu düşünen gruplar etrafında şekillenmiştir.

---

² Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", T. D. V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1998, C. 17, s. 337- 338; Baki Adam, "Hıristiyanlık ve Diğer Dinler", T. D. V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1998, C. 17, s. 359.

1. Fundamentalist Yaklaşımlar ve Şiddet

Fundamentalizm, Latince temel, esas, esaslı anlamına gelen “fundament” kelimesinden türetilmiştir.³ İngilizcede ise “fundamental” kelimesiyle ifade edilen fundamentalizm, “temel vazgeçilmez ilke” anlamına gelir.⁴ Kutsal metnin her yönü ile doğru olduğu, Kutsal Kitap’ın otoritesine inanç ve kurtuluşun sadece Mesih’e kişisel imanla gerçekleşeceğine inanan fundamentalistler,⁵ 19. ve 20. yüzyılda kutsal kitap eleştirilerine karşı olan bir harekettir.⁶ Fundamentalistler organize biçimde militan faaliyetler içerisinde bulunan gruplar olmaları nedeniyle şiddetle yakından irtibatlıdır. İsa’nın dünyaya ikinci kez geleceği ve Tanrısal krallığı kuracağı düşüncesi, Fundamentalist grupların şiddete olan yaklaşımını belirleyen önemli bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsa’nın dünyaya ikinci kez geleceği ve Tanrısal krallığı kuracağı ilk Hıristiyan toplumundan itibaren var olan bir inançtır. İlk Hıristiyan toplumunda yaygın olan bu anlayış, Hıristiyan toplumunun geneli tarafından ileri bir tarihe alınmış ve İsa’nın gelişinin hemen gerçekleşmeyeceği kanaati gelişmiştir. Ancak Hıristiyan toplumu içerisinde daima İsa’nın gelişinin çok yakında gerçekleşeceğine inanan bir kesim olmuştur. İsa’nın gelişinden önce gerçekleşecek olan iyilik ve kötülük arasındaki çatışmayı, Roma imparatorluğu ile Hıristiyanlar arasındaki mücadele ile

---

³ Ali Rafet Özkan, Fundamentalist Hıristiyanlık (Yedinci Gün Adventizmi), Ankara 2002, s. 9.

⁴ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “Fundamentalizm”, İstanbul 1988, C. 9, s. 200.

⁵ Fundamentalizm, özellikle kutsal metinde yer alan dinin temel yönlerinin mutlak doğruluğuna literal (kutsal kitabı harfiyen veya lâfzen anlama) okumayı temel alarak vurgu yapar. Hıristiyan geleneğinde çeşitli Protestan ekoller içerisinde ortaya çıkan bir akım; tekâmülcü teorilere ve 19. yy Kitabı Mukaddes temsilciliğine karşı gelişen bir harekettir. Bunlar kutsal metnin ifade olarak doğruluğunu, İsa Mesih’in ulûhiyetini, Mesih’in bakireden doğmasını, kefarete doktrinini ve İsa’nın bedensel olarak mezardan çıkarak yükseldiğini ve tekrar Mesih olarak geri döneceğini benimsemişlerdir (Bkz. Gündüz, İnanç Sözlüğü, s. 134; Şule Akbulut Albayrak, Hıristiyan Fundamentalizmi, İstanbul 2007, s. 23).

⁶ Ali İsmail Güngör, Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, Ankara 2005, s. 18.

özdeşleştiren bu kesim, bin yıllık hükümlanlık sonunda kıyametin geleceğine inanmaktadır. Hıristiyanlık tarihinde apokaliptik ve millenarist olarak tabir edilen bu tarz gruplar her zaman var olmuştur.⁷ Günümüzde de özellikle Amerika'daki bazı fundamentalist gruplar bu inancı benimsemekte ve hatta İsa'nın gelişini çabuklaştırmak için şiddet dâhil her türlü eyleme başvurmayı mubah görmektedir.

Günümüzde Fundamentalist gruplar arasında yer alan hareketlerden birisi "Christian Identity" ismiyle anılan gruptur. Kökleri 18. yüzyıla kadar uzanan bu grup, Yahudiler, Katolikler ve siyahlar olmak üzere diğer ırk, din ve mezhepler karşısında yer almıştır. Çünkü bu grubun teolojisine göre Anglo Saksonlar, yani daha geniş bir ifade ile beyazlar, Tanrı'nın ve İsrail'in gerçek çocuklarıdır. Bu seçilmiş halk "Hıristiyan milletlerini" oluşturur. Diğerleri ise Tanrı'nın hizmetçi halkıdır. Bu seçilmiş halka karşı duran milletler ise Mesih karşıtı şeytani güçlerdir. Özellikle Yahudiler şeytanın çocukları olarak Hıristiyanlığın karşısında yer almaktadır. Bu hareket birçok Protestan akımında olduğu gibi eskatolojik beklenti içerisindedir. Yakında vuku bulacağına inandığı Armagedon savaşını bir ırk savaşı olarak kabul eder. Amerika vaat edilmiş topraklar olduğu için beyazlar nihai olarak kalacakları bu yerde Yahudilere ve diğer ırklara karşı durmalı ve yakında gerçekleşecek olan Armegeidon'a hazırlanmalıdır.⁸

Yukarıdaki anlatılanlara göre "Christian Identity" isimli grup ırkçılığı esas aldığı için öğretisinde şiddeti çağrıştıran inanışlara yer vermektedir. Bu hareketin şiddeti çağrıştıran ırkçı ve apokaliptik söylemleri, günümüzde birçok terör eylemine yol açmaktadır. ABD'de 19 Nisan 1995'te Oklohama Federal binasının bombalandığı olay, bu eylemlerden biridir. Bu olay sonucunda Oklohama Federal

⁷ Thomas Michel, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul 1992, s. 97- 98.

⁸ Hakan Olgun, " Protestan Teolojide Şiddet Güdülleri ve İslam Terörü Algısı", Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara 2004, C. 7, S. 20, s. 109- 112.

binası, kan gölüne dönmüş ve 168 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olayın faili ise Christian Identity düşüncesine mensup olan Timoty Mcveigh adlı bir gençtir.⁹

Fundamentalist grupların yaptığı şiddet eylemleri sadece başka fikirde olanlara karşı gerçekleşmemektedir. Bu gruplar zaman zaman kendilerine karşı da şiddet uygulamaktan kaçınmamaktadır. Bu bağlamda en çarpıcı örneklerden biri “Halk Tapınağı” adlı grup mensuplarının intiharı olmuştur. XX. yüzyılda Hıristiyan dünyasını derinden etkileyen bu toplu intihar vakası, 18 Kasım 1978’de, rahip Jim Jones liderliğindeki topluluk tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu intiharda, yetişkin, çocuk ve bebeklerden oluşan 913 kişinin hayatını kaybettiği söylenmektedir. Bu hareketin lideri rahip Jones, kendisinin İsa’nın reinkarnasyonu olduğunu iddia etmiştir. Dünyanın sonuna neden olacak nükleer bir patlamanın olacağına dair rüyalar gördüğünü söyleyen Jones, bu patlamadan Ukiah ve Brezilya’daki Horizonte yerleşim birimlerinin etkilenmeyeceğini belirtmiş, ilk cemaatini Ukiah’da kurmuştur. Irkçılığa ve faşizme karşı olan Jones, siyahlar ve melezler tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Kıyametin yaklaştığını söyleyen Jim Jones; “Kıyamet kapımızda. O halde gelin biz de onunla gidelim. Kalabalığın önünde yer alalım.” diyerek taraftarlarını intihara sürüklemiştir.¹⁰

Dünyanın sonunun yakın olduğunu düşünen gruplardan bir diğeri de David Koresh’in etrafında toplanan Davidianlar olarak anılan gruptur. Bu grup üyeleri dünyanın sonunun yaklaştığına inanmışlar ve iyiyle kötü arasında gerçekleşecek savaş için silahlanmışlardır. Bu nedenle Koresh ve grup üyeleri 19 Nisan 1993 yılında FBI ile girdikleri çatışmada hayatını kaybetmiştir.

---

⁹ Bkz. Gündüz, Dinsel Şiddet, s. 51- 52.

¹⁰ Grace Hallsell, Tanrıyı Kıyamete Zorlamak, Çev. M. Acar- H. Özmen, Ankara 2002, s. 21.

Millenarist yaklaşımı benimseyen bir başka topluluk da “Güneş Tapınağı Tarikatı” olmuştur. Bu tarikat, 1984 yılında, Luc Jauret ve Joseph Di Mambro tarafından Zaire’de kurulmuştur. Bu hareketin ilkeleri; ruhi olanın geçici olana karşı üstünlüğünü kabul ederek, insana itibarını geri vermek, insanlığın dönüşüm yapmasına yardımcı olmak, kiliselerle camileri birleştirmek ve İsa’nın dönüşü için hazırlık yapmaktır. Bu topluluğun üyeleri de 5 Ekim 1994 tarihinde, toplu olarak intihar etmişlerdir.¹¹

Bütün bu olayların arka planında, İsa’nın dünyaya ikinci kez gelme vaktinin yaklaştığı, kıyametin an meselesi olduğu, dolayısıyla hazırlık mahiyetinde bir şeyler yapılması gerektiği düşüncesi yer almaktadır. Bu gruplar özellikle İsa’nın dönüşünün yakın olduğunu düşünen binyılcı yaklaşımı benimseyerek, dünyanın sonunda gerçekleşmesi beklenen kaos ortamını oluşturmaya çalışmakta ve bu şekilde şiddetin oluşmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda bu eylemlerin yapılmasında, insanların bu konuda duyarsız olduğu ve onların dikkatlerini çekmek veya Mesih’i karşılamak için tıpkı İsa Mesih gibi kendilerini feda ederek, ölüme koşma şeklinde ifade edilebilecek bir inanç ve düşünce tarzının etkili olduğu da söylenebilir.¹²

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Yuhanna’nın Vahiy kitabı ve Pavlus’un Mektupları olmak üzere Yeni Ahit’in çeşitli kitaplarında Mesih’in ikinci gelişi öncesiyle ilgili olaylardan ve kaos ortamından bahsedilmektedir. Dünyanın sonuna ilişkin savaşı, çatışmayı ve dolayısıyla şiddeti çağrıştıran bu ifadeler,¹³ yukarıdaki anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, İsa’nın gelişi öncesi gerçekleşecek olan şiddetin meşrulaştırılması açısından önemlidir. Çünkü bu anlatılanlarda görüldüğü gibi fundamentalist yaklaşım içerisinde bulunan gruplar, Mesih’in gelişini hızlandırmak

¹¹ Bkz. Kirman, s. 323.

¹² Kirman, s.324.

¹³ Bkz. Vahiy 20; I. Selanikliler, 4/ 15- 17; I. Korintliler, 15/ 51- 52.

ve ikinci geliş öncesi iyi tarafın öncüleri olabilmek adına bazı şiddet olaylarının arkasında yer almıştır. Böylece kendi doktrinlerini tehlikeye sokan her türlü faaliyetin karşısında yer alan fundamentalistler, militan hareketlere kolayca yönelmiştir.

2. Evanjelikalizm ve Şiddet

Yunanca “iyi haber” anlamına gelen “euangelion” kelimesinden türeyen Evanjelizm, İncil’i esas alma, İncil mesajını yayma anlamlarına gelmektedir. Öğretilerinde İncili esas aldıkları için Protestan gruplar da genellikle Evanjelik gruplar olarak tanımlanmıştır.¹⁴ Nitekim Reform esnasında Luther, kendi dini hareketini diğer hareketlerden ayırmak için bu terimi kullanmıştır. Daha sonra “Evanjelik Kilise” ifadesi, Lutherci ya da Kalvinci, liberal veya muhafazakâr, tüm Protestan grupları ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁵ 20. yüzyıldan sonra ise Evanjelik kelimesi, özellikle ABD’de Fundamentalist grupları ifade etmiş, 1942’de 40 kadar mezhep ile bağımsız dinsel kuruluş ve yerel kiliseler birleşerek Ulusal Evanjelik Birliğini kurmuştur. Bu kuruluş, Kutsal Metinlerin ve Hıristiyan öğretisinin tutucu yorumunu benimsemiştir.¹⁶

Evanjelikler, Mesih’in ikinci gelişle ilgili yaklaşımları ile şiddeti destekleyen bir öğretiye sahiptir. Mesih’in ikinci geliş inancı bu dünyanın

---

¹⁴ Şinasi Gündüz, “Evanjelizm”, Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, İstanbul 2007, s. 154.

¹⁵ Güngör, s. 9.

¹⁶ 18. yüzyılda Avrupa’da Almanya’dan kaynaklanan Pietizm, İngilterede John Wesley’nin önderliğinde yayılan metodizm, ve Amerika’daki büyük uyanış Evanjelik canlanmanın başlıca kolları olarak kabul edilmiştir. Protestan mezhepleri arasında Evanjelik eğilimin giderek güçlenmesi sonucunda 1846’da Londra’da Evanjelik ittifak kurulmuştur. Bu ittifaka göre, Tanrısal esine dayanan kutsal metinler tek ve yeterli yetki kaynağıdır. Kutsal metin herkesin hakkı ve ödevidir. 20. yy başlarında da ABD’de çeşitli Protestan mezhepleri içinde liberaller ile fundamentalistler arasındaki anlaşmazlıklar derinleşmiş ve Fundamentalistler zamanla evanjelik adını benimsemişlerdir (Bkz. Ana Britannica, “Evanjelik Kiliseler”, İstanbul 1988, C.8, s. 375).

evanjelizasyonu, Yahudilerin din değiştirmesi, yani Hıristiyanlaşmasını kapsar. Ayrıca iman sahiplerinin azalması, Deccal'in görünmesi, yeryüzünde yaşanacak ve yedi yıl sürecek eşine hiç rastlanmamış büyük bir felaketi ve bu olayların sebep olduğu şiddeti ifade eden hadiseleri içermektedir.¹⁷ Bu hadiselerle birlikte Mesih'in ikinci gelişinden sonra İsa karşıtlarıyla Armagedon Savaşı yapılacak ve daha sonra Tanrı'nın Krallığı kurulacaktır.¹⁸ Evanjeliklerin bu anlayışları, onların farklı inançlara karşı tavrını belirleyen önemli bir etken olmuştur.

Evanjelik Hıristiyanlar, tek doğru inanca kendilerinin sahip olduklarını düşünürler. Evanjelik inancın dışında kalan insanlar ise lanetlenmiştir.¹⁹ Nitekim başta Katolikler ve Mormonlar olmak üzere farklı Hıristiyan mezheplerinden, deistlerden ve komünistlerden nefret eden Evanjelikler, tüm bu inanç gruplarının Hıristiyanlığı bozduklarına inanmışlardır. Zira Evanjeliklere göre diğer inanç sahipleri putperesttir ve şeytanın hizmetkârıdır. Bu nedenle onları doğru inanca döndürmek gerekir.²⁰ Bu yaklaşımları ile onlar, amaçlarını gerçekleştirmek için şiddet de dâhil, her türlü yola başvurmayı mübah görmüşlerdir.

Bütün bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Evanjeliklere göre mutlak anlamda kurtuluşa erecek olanlar, sadece kendileridir. Bu nedenle Evanjelikler gerek diğer Hıristiyanları gerekse başka dinden olanları kendi fikirleri etrafında toplamaya çalışmakta ve kendi mensuplarının davranışlarını da denetleyerek, onları günaha düşmekten alıkoymaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla onlar öncelikle hata içerisinde olduğu düşünölen üyeleri denetlemek için tavsiye komiteleri oluşurmaktadırlar. Bu şekilde mensuplarını baskı altına alan Evanjelikler, hatadan dönmemekte ısrar

---

¹⁷ Güngör, s. 175- 176.

¹⁸ http://www.wheaton.edu/isae/defining_evangelicalism.html 28. 11. 2008

¹⁹ Albayrak, s. 73.

²⁰ Albayrak, s. 123.

ettiklerini düşündükleri üyeleri cemaat önüne çıkartarak yargılamaktadırlar. Bu yargı sonucunda suçlu olduğuna karar verilen üye, iki seçenekten birini tercih etmeye mecbur bırakılmaktadır. Birinci seçeneğe göre suçlu pişman olduğunu söyleyerek günah çıkartmak zorunda kalmaktadır. Bunu kabul etmek istemezse Kiliseden kovulmaktadır.²¹ Böylece Evanjelikler yargılama yöntemi ile mensuplarını baskı altına almakta ve uyguladıkları bu yöntem ile ortaçağ engizisyonunu hatırlatan bir tutum içerisine girerek, yapısında baskı ve şiddete yer veren bir topluluk olarak varlıklarını sürdürmektedirler.²²

Evanjelikalizmin şiddete karşı yaklaşımını belirleyen diğer bir konu Evanjeliklerin siyasi tavrıdır. 1970'lerden sonra sekülerleşmenin etkisiyle, İsa'nın gelişinin pasif bir şekilde beklenmemesi gerektiği fikrini ön plana alan Evanjelikler, ABD'de ülke siyasetine el atarak gerek ulusal düzeyde gerekse yerel düzeyde pek çok politik faaliyete girişmişlerdir.²³ Bu faaliyetler esnasında onlar, amaçlarını gerçekleştirmek adına dünyada gerçekleşen ve siyasi gibi görünen çatışma ve kaos ortamlarını desteklemişlerdir.²⁴ Örneğin "soğuk savaş" dönemi boyunca tanımlanan şeytan komünizm olmuş, Armagedon'da yapılacağı öngörülen nihai savaşın taraflarından biri Amerika diğeri ise Sovyetler olarak kabul edilmiştir. Hatta Komünizm aleyhtarlığı, Latin Amerika, Karayipler, Filipinler, Kore ve Vietnam gibi ülkelere müdahalede halk desteğini sağlamak için kullanılmıştır.²⁵

Evanjeliklerin şiddete bakışımı tam olarak anlayabilmek için Evanjelikalizm içerisinde yer alan dispensasyonel yaklaşım ayrı bir başlık altında incelenmesi gereken önemli bir konudur.

---

²¹ Güngör, s. 163.

²² Güngör, s. 109.

²³ Albayrak, s. 39- 40.

²⁴ Bkz. Hallsell, s. 108- 110.

²⁵ Albayrak, s. 123.

3. Dispensasyonizm ve Şiddet

1830’larda İngiliz Rahip John Nelson Darby, “dispensasyonizm” adı verilen yeni bir doktrin ileri sürmüştür. Darby’nin görüşleri Cyrus Scofield adındaki bir din adamı tarafından Amerika’ya taşınmıştır. Scofield’in İncil’in kenar boşluklarına yazdığı notlar daha sonra Scofield İncili adıyla çoğaltılmış ve Dispensasyonistler bu İncil’i esas almışlardır. Bu incile göre Tanrı, insanlık tarihini farklı dönemler halinde yaratmıştır ve içinde bulunduğumuz dönem son dönemdir. Bu nedenle insanlık giderek kötüleşmekte, geriye doğru gitmektedir. Tarihi hayır ile şer arasında ezeli ve ebedi bir mücadele olarak gören Dispensasyonistler, tarihin merkezine Ortadoğu’yu koymaktadırlar.²⁶ Dispensasyonistler Ortadoğu merkezli yaklaşımları nedeniyle, dünyadaki bütün kötülüklerin arkasında Yahudilerin olduğu fikrini esas alan anti- semitik tavrı ve bu tavidan kaynaklanan dışlayıcı ve baskıcı yaklaşımı reddetmektedirler.²⁷

Dispensasyonistlerin Yahudilere karşı şiddete dayalı yaklaşımdan vazgeçmelerinin arkasında, Mesih’in ikinci gelişiyle ilgili inançları vardır. Kutsal Kitap’ta anlatılan ve Mesih’in ikinci gelişine dair alametlerin günümüzde yaşanan uluslar arası olaylarla özdeşleştirilebileceğini savunan Dispensasyonistler, Tanrı’nın sadece iki grup insanla özel olarak ilgilendiğini; bunların dünyevi çizgide Yahudiler, semavi çizgide ise Evanjelik Hristiyanlar olduğu fikrini vurgulamaktadırlar.²⁸ Bu nedenle Dispensasyonizme göre Tanrı, İsrail’le birlikte hareket etmektedir. Nitekim Romalılara Mektup’ta geçen şu ifadeler bunun bir

---

²⁶ Hasan Kösebalaban, “Din ve Amerikan Dış Politikası”, İslâmiyât, Ankara 2003, C. 6, S. 3, s. 57-58.

²⁷ Hallsell, s.94- 95.

²⁸ Güngör, s. 187.

göstergesidir: “Kardeşler, bilgiçliğe kapılmanızı önleyecek şu sırdan habersiz kalmanızı istemem: İsraililerden bir bölümünün yüreği diğer uluslardan kurtulacakların sayısı tamamlanıncaya dek nasırlaşmıştır. Sonunda bütün İsrail kurtulacaktır.”²⁹ Dispensasyonalist öğretisi İncil’de geçen bu ifadeleri şu şekilde yorumlamaktadır; Evanjelist Hıristiyanlar Tanrı’nın göksel nihai planına dâhilken, Yahudiler sadece dünyevi planın parçasıdır. Bu nedenle dünyanın sonunda ortaya çıkacak olan Deccal, Yahudilerin büyük kısmını kandırarak ve sadece 144 bin Yahudi Deccal’e kanmayıp, Hıristiyanlığa yönelecek ve kurtuluşa erecektir.³⁰ Evanjelistler ise savaş ve yıkım yılları olan tribülasyon dönemini yaşamayacak ve bu şiddet ortamından etkilenmeyeceklerdir. Çünkü bu dönemden önce Evanjelistler göğe yükselecektir.³¹

Tanrı’nın Yahudiler için yaptığı plan içerisinde İsrail’in yeniden kurulması yer almaktadır. Evanjelist Hıristiyanlar kurtuluşa ermek için bu planın gerçekleşmesi adına her türlü desteği vermek zorundadır.³² Çünkü onlara göre İsa Mesih’in geri dönmesi için Yahudilerin vaat edilen topraklara geri dönmeleri gerekmektedir. Nitekim 1948’de İsrail devleti kurulduğunda ünlü Evanjelistlerden Jerry Falwell, yeni devletin İsa’nın dönüşünün yakın olduğuna işaret eden en büyük delil olduğunu söylemiştir.³³ Bu nedenle 19. ve 20. yüzyıllarda Evanjelistlerin pek çoğu Yahudilerin eski topraklarına geri dönmelerine özel bir ilgi göstermişlerdir.³⁴ Bu amacın gerçekleşmesi için Pat Robertson’un Amerikalıları ve dünyayı evanjelize etmek amacıyla oluşturduğu 700 kulüp ve çeşitli medya araçları finansal destek ve politik

---

²⁹ Romalılar, 11/ 25- 26.

³⁰ Albayrak, s. 126.

³¹ Hallsell, s. 46.

³² Hallsell, s. 60.

³³ Albayrak, s. 124.

³⁴ Güngör, s. 177.

talepte bulunmuştur.³⁵ Ayrıca Amerikan muhafazakâr Evanjelicler arasında geniş destek bulan Hıristiyan Siyonist Hareket, İsrail yanlısı örgütler kurmuştur. Hıristiyan Siyonistler İsrail'e bağlılıklarını her fırsatta dile getirmişler ve İsrail'in uyguladığı şiddet de dâhil her türlü politikaya destek vermişlerdir. Örneğin 1980'de İsrail Doğu Kudüs'ü işgal ettiğinde, Kudüs'te elçilik bulunduran on üç ülke tepki olarak elçiliklerini Kudüs'ten Tel Aviv'e taşıırken, radikal Evanjelicler, Kudüs'te, "Hıristiyan Büyük elçiliği" adında bir dernek açmışlardır. İddialara göre bu dernek Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden aldığı maddi yardımla, camilerin imhası amacıyla radikal İsraili gruplara destek vermiştir.³⁶

Dispensasyonalistler, Mesih'in ikinci gelişiyle ilgili olayların çeşitli zaman dilimleri içerisinde gerçekleşeceğine inanırlar ve bu süreçte yaşanacak olan şiddeti olması gereken bir durum olarak kabul ederler. Bu nedenle onlar, ilk dönemde Ortadoğu merkezli yaşanacak büyük bir kargaşa ve şiddetin ortaya çıkmasını beklemektedirler.³⁷ Onlar bu şiddetin gerçekleşmesini sadece beklemekle yetinmezler, yukarıdaki anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi bu bölgede çıkan şiddet olaylarına destek verirler. Hatta bazı eylemlerle de onu gerçekleştirmek için çaba sarf ederler. Nitekim 1999 başlarında "Endişeli Hıristiyanlar" (Concerned Christians) ismiyle anılan dispensasyonalist grubun üyeleri, İsa'nın ikinci gelişini hızlandırmak için Mescid-i Aksa'yı yıkmak niyetiyle kanlı bir eylem hazırlığı içerisindeyken, İsrail Polisi tarafından yakalanmışlardır. Caminin yerine Yahudi tapınağı ikame edilmesini isteyen grup üyeleri, Tanrı'nın da bu eylemi istediğini söyleyerek yapacakları şiddete dinsel bir kılıf uydurmuşlardır.³⁸

---

³⁵ Albayrak, s. 124.

³⁶ Kösebalaban, s. 59.

³⁷ Gündüz, s. 161.

³⁸ Hallsell, s. 77.

B. 11 EYLÜL SONRASI HİRİSTİYANLIK VE ŞİDDET

Dünya, 90'lı yıllara kadar biri ABD, diğeri de Rusya merkezli Sovyet Sosyalist Cumhuriyet birliğinin temsil ettiği yönetimin kontrolü altına girmiştir. Bu iki devlet, toplumların yaşantısı üzerinde etkili hale gelmiştir. Ancak SSBC 1991 yılında çöktükten sonra dünya, tek kutuplu bir döneme girmiştir. ABD, kendini dünya düzeninden sorumlu saymış, kendi çıkarları doğrultusunda siyasi, sosyal ve kültürel alanda insanlığın huzur, refah, güven ve mutluluğunu sağlayabileceğini iddia etmiştir.³⁹ Ancak Amerika bu söylemlerin arkasına saklanarak birçok şiddet olayının gerçekleşmesinde etkili bir faktör halini almıştır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında siyasi, ekonomik ve dinsel nedenlerin etkisiyle artan bu olayların arkasında Amerika büyük bir güç olarak yer almıştır.

Amerikan milliyetçiliği dini ve milli söylemleri bir arada tutan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, Amerika'nın ve Amerikalıların diğer ülkelerden ve insanlardan üstün olduğu, dolayısıyla dünyanın geri kalan kısmının Amerika'nın önderliğine ve aydınlatmasına ihtiyacı olduğu, bu anlamda milyarlarca insanın İncil'in doğruluğu ve Amerika'nın önderliğinde kurtarılması gerektiği öncüllerine dayanır. 1940 ve 1950'li yıllarda fundamentalistler Amerikanizm'in ateşli savunucuları haline gelmişlerdir. Billy Graham'ın dönemin fundamentalistlerini yönlendirici bir lider olarak sahnede olduğu bu dönemde Amerikan milliyetçiliğindeki canlanışı fark eden Graham, şeytana karşı iyilik savaşından bahsederken, "iyi"yi Amerika; "şeytan"ı ise komünizm olarak nitelemiştir.

---

³⁹ Mustafa Erdem, "Küreselleşme ve İslam Dünyası", Dini Araştırmalar Küreselleşme ve Din, Ed. Mustafa Erdem, Ankara 2003, C. 6, S. 17, s. 6.

Komünizm tehdidinin ortadan kalkmasından sonra ise Müslümanlar “şeytan” olarak tasvir edilmiştir.⁴⁰ 1991’deki Körfez Savaşı sırasında Birleşik Devletler ordusunda bulunan Evanjelic papazlar, askerleri, şeytan olarak lanse ettikleri Saddam Hüseyin’e ve onun benimsediği şeytanî inanca karşı savaşmaya çağırılmışlar ve tüm Müslümanları şeytanın köleleri olarak nitelendirmişlerdir.⁴¹

Amerika’nın bu tavrının arkasında Amerika’da büyük bir çoğunluğa sahip Evangelikalizmin etkisi üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Çünkü Evanjelicler, Amerikalıların Tanrı’nın seçilmiş halkı olduğunu düşünmektedirler. Bu fikrin kökleri Amerika’ya ilk göçlerle başlayan sömürge dönemine kadar gider. İngiltere’deki gelişmeler nedeniyle Amerika’ya göç etmek zorunda kalan Püritenler kendi doktrin, teoloji, uygulama ve yorumlarını yeni dünya diye isimlendirilen coğrafyada gerçekleştirme imkânı bulmuşlardır. Bu nedenle Amerikalıların “Tanrı’nın seçilmiş halkı” olduğu fikri tamamen Püritenlerin ahit teolojisine dayanmaktadır. Toplumun sosyal organizasyonunda, bu ahde dayalı yönetim, Tanrı ile yapılan bir sözleşme vasıtası ile meşruiyet kazanmıştır. Püriten kaynaklı olan bu ahit teolojisi Amerika’nın dini, sosyal, kültürel ve politik hayatına nüfuz etmiştir. Böylece dini ve politik liderlerin, kişisel kutsallık peşinde olan bütün toplumun durumunu garanti altına almak için beraberce çalışmaları gerektiği fikri gelişmiştir. Amerikalıların Tanrı tarafından seçilmiş bir halk olduğu düşüncesi Amerika’nın askeri, kültürel ve ekonomik yönden yayılma hakkına sahip olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu düşünce sonucunda Amerikalıların, Tanrı tarafından vahşi ve ilkel milletlere uygarlık modeli oluşturmakla görevlendirildiği kabul edilmiştir. Bu düşünceden hareket eden Amerikan sömürgeciler, Kuzey Amerika’yı vaat edilmiş

---

⁴⁰ Albayrak, s. 74.

⁴¹ Albayrak, s. 124.

toprak, Kızılderilileri ise bu toprakları işgal eden “Kenan Halkı” olarak değerlendiren Püriten Amerikan geleneğini esas almıştır.

Farklı dilleri konuşan ve giderek farklı dinleri kapsayan göçmen topluluklardan oluşan Amerika, “Tanrı’nın yeryüzündeki iradesini yerine getirme” söyleminden hareket ederek halkını birleştirecek dinî bir söyleme sahip olmuştur. Amerika bu söylemle Tanrı’nın iradesinde yeni bir toplumsal düzen kurmuştur. Nitekim Amerikan Kongresi sadakat yemininde yer alan “Tanrı’nın çatısı altında tek millet” ifadesi, Amerika’nın bu amacını açıkça ortaya koymaktadır.⁴² Bu manevi destek Amerika’nın Tanrı’dan aldığı yetkiyle yayılmak için işgal politikası uygulamasına neden olmuş ve bu politika dinsel ve politik nedenlerle şiddetin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim Demokrat Partili John O’Sullivan’ın editörlüğünü yaptığı dergide yayınlanan bir yazıda Amerika’nın misyonunun, barış getirmek için zalim krallara, hiyerarşilere ölüm kusmak olduğu belirtilmiştir.⁴³ Bu düşünce 19. yüzyılda Amerika’nın Meksika, Küba ve Filipinlere müdahalesinin ve bu ülkeleri işgalinin meşrulaştırılması için kullanılmıştır.⁴⁴

11 Eylül saldırıları ile ikiz kulelerin yıkılması ve birçok insanın hayatını kaybetmesinden sonra da Amerika’nın diğer toplumlar üzerindeki müdahalesi devam etmiştir. Saldırıların faturasını Müslümanlara çıkaran Amerika, teröristleri yok etme gerekçesiyle halkı Müslüman olan bazı ülkeleri işgal etmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra Müslümanlar teröristler olarak algılanmışlar, İslamcı terörizm söylemleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte İslam dünyasının bu teröristlerden arındırılması gerektiği vurgulanmış, hatta İslam’ın da bir din olarak terörist

---

⁴² Kösebalaban, s. 53- 54.

⁴³ Bunun için bkz. Kösebalaban, s. 56.

⁴⁴ Güngör, s. 166- 169.

içeriklerden kurtulması gerektiği öne sürülmüştür.⁴⁵ Amerika bu gibi gerekçelerle demokrasi getirmek iddiasıyla hareket ederek önce Afganistan'ı, sonra da Irak'ı işgal etmiştir. Üstelik ABD Başkanının “Haçlı Seferi” ifadesini kullanması da bu işgallerin arkasında yatan dinsel boyutun bir göstergesi olmuştur.⁴⁶

ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin arkasından, Irak halkı büyük bir şiddete maruz kalmıştır. ABD askerlerinin Irak'ta yakaladığı esirlere uyguladığı işkence fotoğrafları ise dünya kamuoyunu dehşete düşürecek görüntüler olarak tarihte yerini almıştır. ABD, teknolojinin ürettiği son model savaş aletlerini Irak halkı üzerinde denerken, bunu Irak halkının refahı için yaptığını söyleyerek kadın, erkek, çocuk, yaşlı demeden birçok kişinin ölümüne sebep olmuştur. Amerika'nın siyasi müttefiki olan İsrail de aynı söylemleri kullanarak şiddet kullanmaktadır. Amerika'nın İsrail ile olan siyasi birlikteliğinin, Evanjelik teolojinin Yahudilere karşı bakış açısının bir sonucu olup olmadığı düşüncesi zihinleri meşgul edebilecek bir husustur. Nitekim siyasi söylemler ön plana çıkarılmasına rağmen, Amerika ve İsrail başka dinden olan toplumlara özellikle de Müslümanlara karşı şiddet uygulamakta ve bu iki ülke şiddet içeren eylemlerinde birbirini desteklemektedir. Charles Strozier'in şu ifadesi Evanjelik düşüncenin bu birlikteliğe olan etkisini ortaya koymaktadır: “Deborah'nın dediği gibi: İncil bize kesin olarak Kudüs'ün ve Yahudilerin huzuru için dua etmemizi söylüyor.”⁴⁷ Ayrıca 11 Eylül saldırılarından sonra 700 Kulüp için hazırlanan programlarda, Yahudi ve Hıristiyanlar arasındaki benzerlikler vurgulanmış, İsrail Amerika'nın en iyi dostu olarak gösterilmiş ve İsrail'in Filistin'e karşı desteklenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu programların içerisinde Pat

---

⁴⁵ Cemal Tosun, “Küreselleşme, Din ve (İslamcı!)Terör”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, C. 7, S. 20, s. 15.

⁴⁶ Erdem, s. 6; Charles Kimball, When Religion Becomes Evil, ? 2008, s. 166- 167.

⁴⁷ Bunun için bkz. Albayrak, s. 124.

Robertson gibi Evanjelik öğretiyi savunan isimler yer almıştır.⁴⁸ Bu durum ise ortaçağda olduğu gibi günümüzde de Hıristiyanlık'ta bazı teolojik söylemlerin şiddete sebep olduğunu ve bu şiddetin ise siyasi çıkarlarla iç içe olduğunu göstermektedir.

---

⁴⁸ Albayrak, s. 125-126.

SONUÇ

Hıristiyan ilahiyatçılar Hıristiyanlığı, sevgi, barış ve affetme prensiplerine dayalı bir din olarak göstermektedirler. İlk Hıristiyanların yaşam şekillerine bakıldığında bu iddia kabul edilebilir gözükmektedir. Çünkü ilk Hıristiyan cemaati şiddete yer vermek şöyle dursun, birlik beraberlik içerisinde yardımlaşarak yaşayan bir topluluktur. İlk Hıristiyan cemaatinin bu şekilde yaşaması sonucunda ilk Hıristiyanlar başka gruplara ya da kendilerinden farklı düşünenlere karşı şiddet eğiliminde bulunmamışlardır.

Hıristiyanlığın sevgi dini olduğu iddiası Yeni Ahit metinlerinde geçen bazı ifadelerle de doğrulanabilir bir iddiadır. Çünkü İnciller'de ve Yeni Ahit'in diğer metinlerinde sevgiyi ve hoşgörüyü çağrıştıran ifadeler rastlanmaktadır. Diğer taraftan Kitabı Mukaddes dikkatle incelediğinde Yeni Ahit metinlerinde gerek İsa'ya atfedilen ifade ve olaylarda, gerekse Pavlus'un yaşamına ait anlatılarda her zaman sevgi, barış ve hoşgörü ilkesinin ön plana çıkarılmadığı, zaman zaman şiddeti çağrıştıran, nefret, öfke ve şiddet içeren metinlerin de bulunduğu görülmektedir. Bu metinler Hıristiyan toplumlarda uygulanmış olan şiddetin meşrulaştırılmasında, kaynak olarak gösterilebilecek niteliktedir. Bu nedenle Hıristiyanlığın kutsal kitapları, hoşgörüyü savunanlara olduğu kadar, şiddeti meşrulaştırmaya çalışanlara da kaynaklık etmektedir.

Hıristiyan kutsal metinlerinde şiddete kaynaklık eden metinlerden Pavlus'un mektupları ve Yuhanna'nın Vahyi dünyanın sonunda inanmayanların karşılaşacağı son ve ceza ile ilgili bilgi vermektedir. Kıyametle ilgili bu bilgiler, şiddet dolu bir tablo ortaya koymaktadır. Pavlus'un mektuplarında belirttiği dünyevi yönetimler

hakkındaki düşüncesi de şiddete yol açan bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Pavlus'a göre, otoritenin sahip olduğu egemenlik yetkisi Tanrı tarafından bahşedildiği için gücünü bu yetkiden alan otoritenin uyguladığı şiddet de tanrısal iradeden kaynaklanmaktadır. Hıristiyan teolojisindeki egemenlik anlayışına temel olan bu düşünce, otoriteden kaynaklanan şiddeti meşrulaştırmada son derece önemli bir rol oynamıştır. Konstantin'in 313 yılında çıkardığı Milan Fermanı ile özgürlük kazanan, hatta bu özgürlüğün de ötesinde devletin imtiyazlı dini durumuna gelen Hıristiyanlık, M.S. 380 yılında devletin tek resmi dini olmuştur. Siyasi gücün desteğini alan Hıristiyan cemaati, şiddeti destekleyen bir tavır takınmıştır.

Hıristiyanlığın devlet dini olmasıyla birlikte dindaşlık ve yurttaşlık kavramları büsbütün örtüşmüş, devlette tek din ilkesi benimsenmeye başlanmıştır. Bundan sonra da Hıristiyanlar, gerek kendi aralarından çıkan farklı görüşleri savunan topluluklara, gerekse başka dinden olanlara karşı tahammülsüz bir tavır sergilemişlerdir. Hıristiyanlığın resmi din haline gelmesinden sonra da imparator, sadece ordunun başkumandanı, en yüksek hâkim ve yegâne kanun koyucu olmakla kalmamış; aynı zamanda imparatorluğun yeni dinini temsil eden Kilisenin koruyucusu konumunu almıştır. Bu dönemde İsa'nın şahsı ile ilgili problemlerle birlikte, Meryem ve Kutsal Ruh konuları olmak üzere birçok teolojik konunun açıklığa kavuşturulması için konsiller düzenlenmiştir. Bu konsillerde imparatorluk, kendi dinsel söylemi olarak kabul ettiği yorumun yanında yer almış, bu söylemin dışında oluşan teolojik yapılanmaları ortadan kaldırmak amacıyla farklı söylemleri savunanlara karşı bir baskı politikası izlemiş ve imparatorluğun benimsediği anlayışın karşısında yer alan görüşleri sapkınlıkla itham etmiştir. Bu durum ise Hıristiyanlıkta çeşitli mezhepler halinde bölünmelere yol açmıştır. Genel düşüncenin

dışında gerçekleşen bu anlayışlar da imparatorlar tarafından otoriteye isyan olarak değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda imparatorlar Kilise'nin ve dolayısıyla kendilerinin iradesine karşı isyan olarak gördükleri farklı anlayışları tanrısal iradeden kaynaklanan bir meşruiyetle bastırmaktan sakınmamıştır. Pagan kültürün öngördüğü imparator kültü anlayışı nedeniyle Romalılar da bu fikre yabancı değildi. Bu nedenle sezaropapizm bu anlayışların bir yansıması olarak kabul edilebilir. Böylece Hıristiyan doktrinlerinin büyük kısmının oluştuğu bu devre, din ve devlet ittifakına karşı gelen düşüncelerle mücadele içinde geçmiştir. Bu fikirden hareketle Augustine gibi bazı ilahiyatçılar da yaygın dinsel anlayışa ve onu destekleyen siyasal otoriteye karşı bir başkaldırı ve sapma hareketi olarak değerlendirdikleri akımlara karşı uygulanan bu politikanın, ileride olumlu meyveler vereceği ve bu insanların tekrar doğru yola döndürüleceği gerekçesiyle, heretiklere karşı uygulanan şiddete destek vermişlerdir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi dayandığı arka plan açısından şiddet, yalnızca dinsel inanış ve tutumlarla ilgili olabilir. Bununla beraber dinsel görünümlü her şiddet eylemlerinin arkasında da gerçekten dini etkenler bulunmayabilir. Bu durum, özellikle Ortaçağda hissedilir bir hal almıştır. Bu dönemde Batı Roma'nın yıkılmasıyla birlikte Papaların siyasal boşluğu doldurarak iktidarı ele geçirmesi ile hem siyasi hem de dini anlamda çatışmaların olduğu karışık bir döneme girilmiştir. Papalar siyasi güçlerini kullanarak halkı sömürmüş, dini bir takım değerleri kullanarak maddi çıkar elde etmeye çalışmışlardır. Ayrıca bu dönemde Kutsal Kitabı yorumlama hakkı Kilise'nin tekelinde olmuş ve bu nedenle her Hıristiyan, dini mercilerin kararlarına uymak zorunda bırakılmıştır. Bu uygulamaları ile eleştirilen Kilise, kendisini eleştiren bireysel fikirlere ve farklı

grupların düşüncelerine müsamaha göstermemiş ve aykırı görüşte olanları durdurmak adına şiddet kullanmıştır. Bununla birlikte bu dönemde siyasi nüfuzunu genişletmek amacı içerisinde olan papalık, halkın dini duygularını da sömürerek Haçlı Seferleri, Engizisyon mahkemeleri gibi büyük yıkımlara sebep olacak bir şiddet dalgasını ortaya çıkarmıştır. Hıristiyanlık tarihine kara bir leke olarak damgasını vuran bu mahkemeler ancak 18. ve 19. yüzyıllarda ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca Papalığın bu tavrı reform hareketlerinin ortaya çıkmasına ve Katolik Hıristiyanlarının bir daha birleşmemek üzere birbirinden kopmasına da neden olmuştur. Reform hareketleri, Katoliklerin uyguladığı şiddet ve baskı politikasına karşı yapılmış hareketler olmasına rağmen, bu hareketlerin temsilcileri de şiddet yanlısı sözler söylemiş ve şiddete yol açan davranışlarda bulunmuşlardır.

Görüldüğü gibi Hıristiyanlık tarihine baktığımızda özellikle dini ve siyasi etkenlerin iç içe olduğu şiddet dolu bir tablo ile karşılaşılacaktır. Böylece tarih, Hıristiyanlıkta bazen otoriteyi elinde bulunduran siyasi iktidarların dinsel değerleri ve söylemleri kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmalarına, bazen de din adamlarının ve dinsel kurumların belirli iktidarlara ve dinsel kurumları kutsamalarına ya da karşılığında yer alarak onlarla savaşmalarına şahit olmuştur.

Hıristiyanlık dünyası geçmişte olduğu gibi günümüzde de birçok şiddet eyleminin arkasında yer almaya devam etmektedir. Bu bağlamda özellikle fundamentalist Hıristiyan gruplar İsa'nın dünyaya ikinci kez gelme vaktinin yaklaştığı, kıyametin an meselesi olduğu, dolayısıyla hazırlık mahiyetinde bir şeyler yapılması gerektiği düşüncesi içerisinde olmuştur. Bu gruplar özellikle İsa'nın dönüşünün yakın olduğunu düşünen binyılcı yaklaşımı benimseyerek, dünyanın sonunda gerçekleşmesi beklenen kaos ortamını oluşturmaya çalışmakta ve bu şekilde

şiddetin oluşmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda bu eylemlerin yapılmasında, insanların bu konuda duyarsız olduğu ve onların dikkatlerini çekmek veya Mesih'i karşılamak için tıpkı İsa Mesih gibi kendilerini feda ederek, ölüme koşma şeklinde ifade edilebilecek bir inanç ve düşünce tarzının etkili olduğu da söylenebilir.

20. yy'da özellikle Amerika'da fundamentalistler Evanjelik olarak adlandırılan fundamentalistler sadece kendilerinin kurtuluşa ereceğini savunmaktadır. Bu nedenle fundamentalist Evanjelikler gerek diğer Hıristiyanları gerekse başka dinden olanları kendi fikirleri etrafında toplamaya çalışmakta ve kendi mensuplarının davranışlarını da denetleyerek, onları günaha dönmekten alıkoymaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla onlar öncelikle hata içerisinde olduğu düşünülen üyeleri denetlemek için tavsiye komiteleri oluşturmaktadırlar. Bu şekilde mensuplarını baskı altına alan Evanjelikler, hatadan dönmekte ısrar ettiklerini düşündükleri üyeleri cemaat önüne çıkartarak yargılamaktadırlar. Böylece Evanjelikler yargılama yöntemi ile mensuplarını baskı altına almakta ve uyguladıkları bu yöntem ile ortaçağ engizisyonunu hatırlatan bir tutum içerisine girerek, yapısında baskı ve şiddete yer veren bir topluluk olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Evanjelik gruplar arasında yer alan Dispensasyonalistler Ortadoğu merkezli yaklaşımları nedeniyle, dünyadaki bütün kötülüklerin arkasında Yahudilerin olduğu fikrini esas alan anti-semitik tavrı ve bu tavırdan kaynaklanan dışlayıcı ve baskıcı yaklaşımı reddetmektedirler. Dispensasyonalistlerin Yahudilere karşı şiddete dayalı yaklaşımdan vazgeçmelerinin arkasında, Mesih'in ikinci gelişiyle ilgili inançları vardır. Kutsal Kitap'ta anlatılan ve Mesih'in ikinci gelişine dair alametlerin günümüzde yaşanan uluslar arası olaylarla özdeşleştirilebileceğini savunan Dispensasyonalistler, Tanrı'nın sadece iki grup insanla özel olarak ilgilendiğini;

bunların dünyevi çizgide Yahudiler, semavi çizgide ise Evanjelik Hıristiyanlar olduğu fikrini vurgulamaktadırlar. Onlara göre Evanjelik Hıristiyanlar kurtuluşa ermek için bu planın gerçekleşmesi adına her türlü desteği vermek zorundadırlar. Çünkü onlara göre İsa Mesih'in geri dönmesi için Yahudilerin vaat edilen topraklara geri dönmeleri gerekmektedir.

Dispensasyonalizme göre Tanrı, İsrail'le birlikte hareket etmektedir. Bu nedenle Hıristiyan Siyonistler İsrail'e bağlılıklarını her fırsatta dile getirmişler ve İsrail'in uyguladığı şiddet de dâhil her türlü politikaya destek vermişlerdir. Onlar Mesih'in ikinci gelişiyle ilgili olayların çeşitli zaman dilimleri içerisinde gerçekleşeceğine inanırlar ve bu süreçte yaşanacak olan şiddeti olması gereken bir durum olarak kabul ederler. Bu nedenle onlar, ilk dönemde Ortadoğu merkezli yaşanacak büyük bir kargaşa ve şiddetin ortaya çıkmasını beklemektedirler. Evanjeliklerin bu düşünceleri ile özellikle Ortadoğu merkezli siyasi olayların arkasında yer aldığı iddia edilmektedir. Evanjeliklerin büyük bir nüfusa sahip olduğu Amerika'nın uyguladığı politika ve dinsel söylemler neticesinde sebep olduğu şiddet olayları bu fikri destekler niteliktedir. Özellikle 11 Eylül olayları sonrasında Müslümanlara karşı uygulanan şiddet günümüzde de Hıristiyanların gerek dinsel söylem gerekse siyasi söylemler ve eylemlere başvurarak, şiddeti meşrulaştırdığını göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- ADAM**, Baki, “Yahudilik ve şiddet”, İslamiyât (Din ve Şiddet Özel Sayısı), Ed. Mehmet Said Hatipoğlu, Ankara, 2002, C. 5, S. 6.
- ADAM**, Baki, “Hıristiyanlık ve Diğer Dinler”, Tükiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, C. 17.
- ADAM**, Baki, Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler, İstanbul, 2002.
- ALBAYRAK**, **AKBULUT**, Şule, Hıristiyan Fundamentalizmi, İstanbul, 2007.
- ALTINTAŞ**, Hayrani, “İslam’la Terör Bağdaşır mı?”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara, 2004, C.7.
- ANA BRİTANNİCA**, “Evanjelik Kiliseler”, İstanbul, 1988, C.8.
- AY**, Eyyüp, “Din ve Şiddetin Anlak Karelerinden Kesitler”, İslamiyât (Din ve Şiddet Özel Sayısı), Ed. Mehmet Said Hatipoğlu, Ankara, 2002, C. 5, S.6.
- AYDIN**, Mahmut, “Hıristiyanlık’ta Yasa Sorunu”, Pavlus’u Düşünmek, Ankara, 2006.
- AYDIN**, Mehmet, Hıristiyan Genel Konsiler ve II. Vatikan Konsili, Konya, 1991.
- ATÂURRAHİM**, Muhammed, Bir İslam Peygamberi Hz. İsa, Çev. Kürşat Demirci, İstanbul, 1994.
- ATAY**, Hüseyin- **ATAY**, İbrahim- **AY**, Mustafa, Arapça Türkçe Büyük Lugat, Ankara, 1964- 1968, C. 12.
- BAILLY**, Auguste, Bizans Tarihi, ?, C. 2.
- BARKER**, G., O’nun İzinde Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi, İstanbul, 1985.
- BATUHAN**, Hüseyin, Batı’da Tolerans Fikrinin Gelişmesi, İstanbul, 1959.
- BATUK**, Cengiz, Tarihin Sonunu Beklemek, İstanbul, 2003.
- BAYKAL**, Bekir Sıtkı, Yeni Zamanda Avrupa, Ankara, 1961, C. 2.

BIHLMAYER, K. – TUCHLE, H., I ve IV'ncü Yüzyıllarda Hıristiyanlık, Çev. Antun Göral, İstanbul, 1972.

BAŞ, Eyüp, “Binyılcılık ve Osmanlı Toplumunda Hicri Milenyum Kıyamet Beklentisi İle İlgili Bazı Veriler” Dini Araştırmalar Dergisi, Ed. Mustafa Erdem-Recai Doğan, Ankara, 2005, C. 7, S. 21.

BIYIK, Mustafa, Presbiteryenlik ve Türk Presbiteryenler, Ankara, 2006.

BOSTANCI, Naci, “Şiddetin Karmaşık Dünyası”, Diyanet Aylık Dergi, Ankara, 2005, S. 170, s.7.

BURNS, Charlene, P. E., More Moral Than God, United States of America, 2008.

BUDA, Hilmi, Ömer, Dinler Tarihi, İstanbul, 1935.

CHALLAYE, Felicien, Dinler Tarihi, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, 1972.

DEMİRCİ, Kürşat, “Engizisyon”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul,1995, C. 11.

DEMİRCİ, Kürşat, “Hıristiyanlık”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, C. 17.

DEMİRKENT, Işın, “Haçlılar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1996, C. 14.

DİNLER TARİHİ ANSİKLOPEDİSİ, “Hıristiyanlık”, ?, 1999, C. 2.

DİNLER TARİHİ ANSİKLOPEDSİ, “Şintoizm”, İstanbul, ?, C.3.

DVORNİK, F., Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a, Çev. Mehmet Aydın, Ankara, 1990.

ERBAŞ, Ali, Hıristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi, İstanbul 2007.

ERER, Raşit, Haçlı Seferleri, İstanbul, 1948.

ERDEM, Mustafa, “Küreselleşme ve İslam Dünyası”, Dini Araştırmalar Küreselleşme ve Din, Ed. Mustafa Erdem, Ankara, 2003, C. 6, S. 17.

EROĞLU, Ahmet Hikmet, “ Farklı İnancı Tehdit Olarak Algılamanın Sonucu: Engizisyon Terörü”, Dini Araştırmalar (Din ve Şiddet Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara, 2004, C.17, S. 20.

EROĞLU, Ahmet, Hikmet, “Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri”, Dini Araştırmalar, Ankara, 1999, C. 2, S. 5.

ELİADE, Mircea, Dinsel İnançlar Tarihi 2, Çev. Ali Berktay, İstanbul, 2003, C.2- 3.

ELİADE, Mircea, Couliano, P., Ioan, Dinler Tarihi Sözlüğü, Çev. Ali Erbaş, İstanbul, 1997.

FROMM, Erich, Sevmenin Sanatı, Çev. Nilhan Eray, İstanbul, 1993.

FROMM, Erich, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri, Çev. Şükrü Alpagut, İstanbul, 1995.

GİBBON, Edward, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, Çev. Asım Baltacıgil, ? 1988, C. 3.

GİBBON, Edward, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul, 1987, C. 2.

GÜÇ, Ahmet, Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban, İstanbul, 2003.

GÜNDÜZ, Şinasi, Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı, Ankara, 2004.

GÜNDÜZ, Şinasi, “Hıristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zemini”, İslamiyât (Din ve Şiddet Özel Sayısı), Ed. Mehmet Said Hatipoğlu, Ankara, 2002, C. 5, S.6.

GÜNDÜZ, Şinasi, Dinsel Şiddet Sevgi Söyleminden Şiddet Realitesine Hıristiyanlık, Ankara, 2002.

- GÜNDÜZ**, Şinasi, “Dinin Siyasallaşması ve Hıristiyan Misyonu”, İslamiyât, Ankara, 2002, C. 5, S. 3.
- GÜNDÜZ**, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara, 1998.
- GÜNDÜZ**, Şinasi, “Evanjelizm”, Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, İstanbul, 2007.
- GÜNGÖR**, Ali, İsra, Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, Ankara, 2005.
- HAUGHT**, James, Kutsal Dehşet Dinsel Cinayetler Tarihi, Çev. Uğur Alkapar, İstanbul, 1999.
- HALLSELL**, Grace, Tanrıyı Kıyamete Zorlamak, Çev. M. Acar- H. Özmen, Ankara, 2002.
- HOOK**, Sidney, “Violence”, Encyclopedia of Social Sciences, Ed. Edwin R. A.- Alvin Johnson, Newyork, 1957, C. 15.
- JACOP**, Xavier, İncil Nedir?, Ankara, 1985.
- JUERGENSMEYER**, Mark, Yeni Soğuk Savaş, Çev. Âdem Yalçın, İstanbul, 2001.
- KARAMAN**, Hayrettin- **ÖZEK**, Ali- **ÇAĞRICI**, Mustafa, Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı meali, Ankara, 2005.
- KATAR**, Mehmet, “Katolik Kilisesi”, Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, 2007.
- KAYA**, Korhan, Hinduizm, Ankara, 2001.
- KİMBALL**, Charles, When Religion Becomes Evil, ?, 2008.
- KİRMAN**, M., Ali, “Küresel Bir Sorun Olarak Şiddet”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara, 2004, C. 7, S. 20, s. 319.
- KLAUSNER**, Samuel, “Violence”, Encyclopedia of Religion, Ed. Mircea Eliade, Newyork, London, 1987, C.13.

- KÖKNEL**, Prof. Dr. Özcan, Bireysel ve Toplumsal Şiddet, İstanbul, 1996.
- KÖSEBALABAN**, Hasan, “Din ve Amerikan Dış Politikası”, İslâmîyât, Ankara 2003, C. 6, S. 2.
- LEE**, Stephen, J., Avrupa Tarihinden Kesitler 1494- 1789, Çev. Ertürk Demirel, Ankara, 2004.
- LANGE**, DE, NICHOLAS, “Yahudi Dünyası”, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, Çev. Sevil Atauz- Akın Atauz, İstanbul, 1987, C. 4.
- LORENZ**, Konrad, “ Saldırganlığın Spotanlığı”, Cogito Şiddet Üç Aylık Düşünce Dergisi, Ed. Özlem Solok, Çev. Müjgan Şahinoğlu, İstanbul, 1996, S. 6-7.
- MATTHEW**, Donal, “Ortaçağ Avrupası”, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1988, C. 6.
- MEYDAN LARAUSSE**, İstanbul, 1971, C. 4.
- MEYDAN LARAUSSE**, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, İstanbul, 1973, C.11.
- MICHEL**, Thomas, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş Dinler Tarihine Katkı, İstanbul, 1992.
- MUNRO**, C., Dana, “Crusades”, Encyclopedia of The Social Sciences, Ed. Edwin R. A. Seligman- Alvin Johnson, Newyork, 1957, C. 3- 4.
- O’FLEHARTY**, Doniger, Wendy, “İndra”, Encyclopedia of Religion, Ed. Mircea Eliade, Newyork- London, 1987, C. 7.
- OLGUN**, Hakan, “Protestanlık”, Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, 2006.
- OLGUN**, Hakan, “Protestan Teolojide Şiddet Güdülleri ve İslam Terörü Algısı”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara, 2004, C. 7, S. 20.
- OLGUN**, Hakan, Luther ve Reformu Katolisizmi Protesto, Ankara, 2001.

ONAT, Hasan, “Küresel Şiddet ve Terör: İnsan Olma Onuruna Vurulan Darbe”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara, 2004, C. 17, S. 20.

OMAR, Rashied, “İslam ve Şiddet”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Çev. Yusuf Gökalp, Ed. Recep Kılıç, Ankara, 2004, C.7, S. 20.

ÖKTEN, Kaan, H, Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş, İstanbul, 2003.

OSTROGORSKY, GEORG, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1981.

ÖZEL, Ahmet, “Gayri Müslim”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1996, C. 13.

REGİNE, Pernoud, The Crusades, London, 1962.

RUDOLF, Peters, “Jihad”, Encyclopedia of Religion, Newyork- London, Ed. Mircea Eliade, C.8.

RUNCİMAN, Steven, Haçlı Seferleri Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1986, C.1.

YILDIRIM, Suat, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, Ankara, 1988.

YİTİK, Ali İhsan, “Hinduizm”, Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, 2007.

YİTİK, Ali İhsan, “Caynizm”, Yaşayan Dünya Dinleri, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, 2007.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, Dinler Tarihi, İstanbul, 1983.

SCHİMMEL, Annamarie, Dinler Tarihine Giriş, İstanbul, 1999.

SEZEN, Yümni, Sosyoloji Açısından Din, İstanbul, 1988.

- SHARP**, Erich, J., Dinler Tarihinde Elli Anahtar Kavram, Çev. Ahmet Güç, Bursa, 2000.
- SİNANOĞLU**, Mustafa, “İslam”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2001, C. 23.
- TAPLAMACIOĞLU**, Mehmet, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Ankara, 1966.
- TURAN**, Süleyman, “Pavlus’un Misyon Metotları”, Pavlus’u Düşünmek, Ed. Cengiz Batuk, Ankara, 2006.
- TÜMER**, Günay, “Çeşitli Yönleriyle Din”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 28, Ankara, 1986.
- TAPLAMACIOĞLU**, Mehmet, Dinler Tarihi, Ankara, 1966.
- TOSUN**, “Küreselleşme, Din ve (İslamcı!)Terör”, Dini Araştırmalar (Din ve Terör Özel Sayısı), Ed. Recep Kılıç, Ankara, 2004, C.7, S.20.
- ÜLKEN**, Hilmi Ziya, Sosyoloji, İstanbul, 1943.
- ÜNSAL**, Antun, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Cogito Şiddet Üç Aylık Düşünce Dergisi, İstanbul, 2007, S. 6- 7.
- WIENER**, Peter, F., Hitler’in Manevi Atası Martin Luther, Çev. Hakan Olgun, İstanbul, 2002.
- WILL**, Durant, Reformation, Newyork, 1957.
- WOOD**, Clement, İspanya’da Engizisyon, Çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1938.
- VASİLİEV**, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. Arif Müfid Mansel, Ankara, 1943, C. 1.
- YILDIRIM**, Ergun, Değişen Din Anlayışının Sosyoloji, İstanbul, 1999.
- YILDIRIM**, Suat, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, Ankara, 1988.
- ZWEİG**, Steven, Freud: Cinselliğin Yeryüzü, Ali Avni Öneş, İstanbul, 1991.

http://www.wheaton.edu/isae/defining_evangelicalism.html 28. 11. 2008

Ünüştü, Fatma, Tarihten Günümüze Hıristiyanlık'ta dinsel şiddet, Yüksek lisans tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Katar, 97 s.

“Tarihten Günümüze Hıristiyanlık'ta Dinsel Şiddet” başlığı altında incelemiş olduğumuz tez; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde şiddetin tanımı, insan ve şiddet ilişkisi, din- şiddet ilişkisi ve dinlerde şiddet anlayışı üzerinde duruldu. I. bölümde ilk Hıristiyan cemaatinin şiddete bakışı, kutsal metinler ve Hıristiyanlığın tarihsel gelişimi bağlamında anlatılmaya çalışıldı. II. bölümde ise ortaçağda Hıristiyanlığın şiddete bakışına tarihsel bazı şiddet olayları bağlamında değinildi. III. bölümde de günümüz açısından Hıristiyanlığın şiddete bakışı üzerinde duruldu. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapıldı ve bu şekilde tez tamamlandı.

Hıristiyanlığın kutsal kitapları, hoşgörüyü savunanlara olduğu kadar, şiddeti meşrulaştırmaya çalışanlara da kaynaklık etmektedir. Bu nedenle Hıristiyan Kutsal Metinleri Hıristiyan toplumlarda uygulanmış olan şiddetin meşrulaştırılmasında, kaynak olarak gösterilebilecek niteliktedir. Bu nedenle Hıristiyanlar, gerek kendi aralarından çıkan farklı görüşleri savunan topluluklara, gerekse başka dinden olanlara karşı tahammülsüz bir tavır sergilemişler ve aykırı görüşte olanları durdurmak adına şiddet kullanmışlardır.

Ünüştü, Fatma, History of Religious Violence in Christianity from the early times to nowadays, Master's Thesis, Advisor: Assoc. Mehmet Katar, 97 p.

The thesis that have studied under the title of “History of Religious Violence in Christianity from the early times to nowadays” consists of the introduction and the three parts. In the introduction part, the definition of violence, relationship between people and violence, connection of religion and violence, and finally; violence understanding of religions were emphasized. In the first section, the viewpoint relating to violence of the first Christian community has been tried to tell in the context holy scriptures and historical development of Christianity. In the second section, viewpoint of Christianity over violence has also been mentioned in the middle Ages in the context of some historical events. In the third part, it has been represented how Christianity regards violence at the present day. In the conclusion part, an overall evaluation has been made and the thesis has been completed.

The sacret books of Christianity originated in the people who argued for violence and tried to make it legal as well as those who advocated violence. For that reason, sacred texts of Christianity can be regarded as an important source of violence applied by the Christian communities. So Christians treated intoleranty against both the groups of people that defended different opinions exposed in their own communities and the people belonging to the other religions; they also used violence to stop the people because they opposed to them.